

Република Србија
Министарство за
бригу о породици
и демографију

Људи чине град

Програм подршке
популационом развоју

Урбанистичка студија отворених јавних простора Чачка по мери деце и породице

Урбанистичка студија отворених јавних простора Чачка по мери деце и породице

Urban Study of Children- and Family-Friendly Open Public Space of Čačak

АУТОРИ

ДР **Бранислав АНТОНИЋ**, дипл. инж. арх.
Асистент, Архитектонски факултет у Београду

Ана ШАБАНОВИЋ, маст. инж. арх.
Истраживач-сарадник, Архитектонски факултет у Београду

Никола МИТРОВИЋ, маст. инж. арх.
Истраживач-сарадник, Архитектонски факултет у Београду

ДР **Владимир КОВАЧ**, маст. инж. арх.; маст. дизајн.
Доцент, Архитектонски факултет у Београду

ИЗДАВАЧ

UNDP у Србији

СТРУЧНИ КОНСУЛТАНТИ

В. ПРОФ. ДР **Данијела МИЛОВАНОВИЋ РОДИЋ**, дипл. инж. арх.
Архитектонски факултет у Београду

В. ПРОФ. ДР **Павле ПИТКА**, дипл. инж. саоб.
Факултет техничких наука у Новом Саду

ДИЗАЈН И ФОТО-ГРАФИКА

ДОЦ. ДР **Владимир КОВАЧ**, маст. инж. арх.; маст. дизајн.
Архитектонски факултет у Београду

ТЕХНИЧКА ПОДРШКА

Теодора НЕШКОВИЋ, маст. инж. арх.

Вера ТЕСЛА, маст. инж. арх.

ISBN: 978-86-7728-393-3

Београд, 2025

Насловна страна: *Млада породица у шетњи главним шеталиштем у Чачку*
(аутор фотографије: Бранислав Антонић; графичка обрада: Владимир Ковач)

Република Србија
Министарство за
бригу о породици
и демографију

Људи чине град
Програм подршке
популационом развоју

Програм Уједињених нација за развој (UNDP) у Србији је подржао израду Приручника за дизајн отворених простора града по мери деце и породице. Садржај, анализе, мишљења и препоруке изнете у приручнику представљају искључиво ставове ауторског тима и не одражавају нужно ставове UNDP-а.

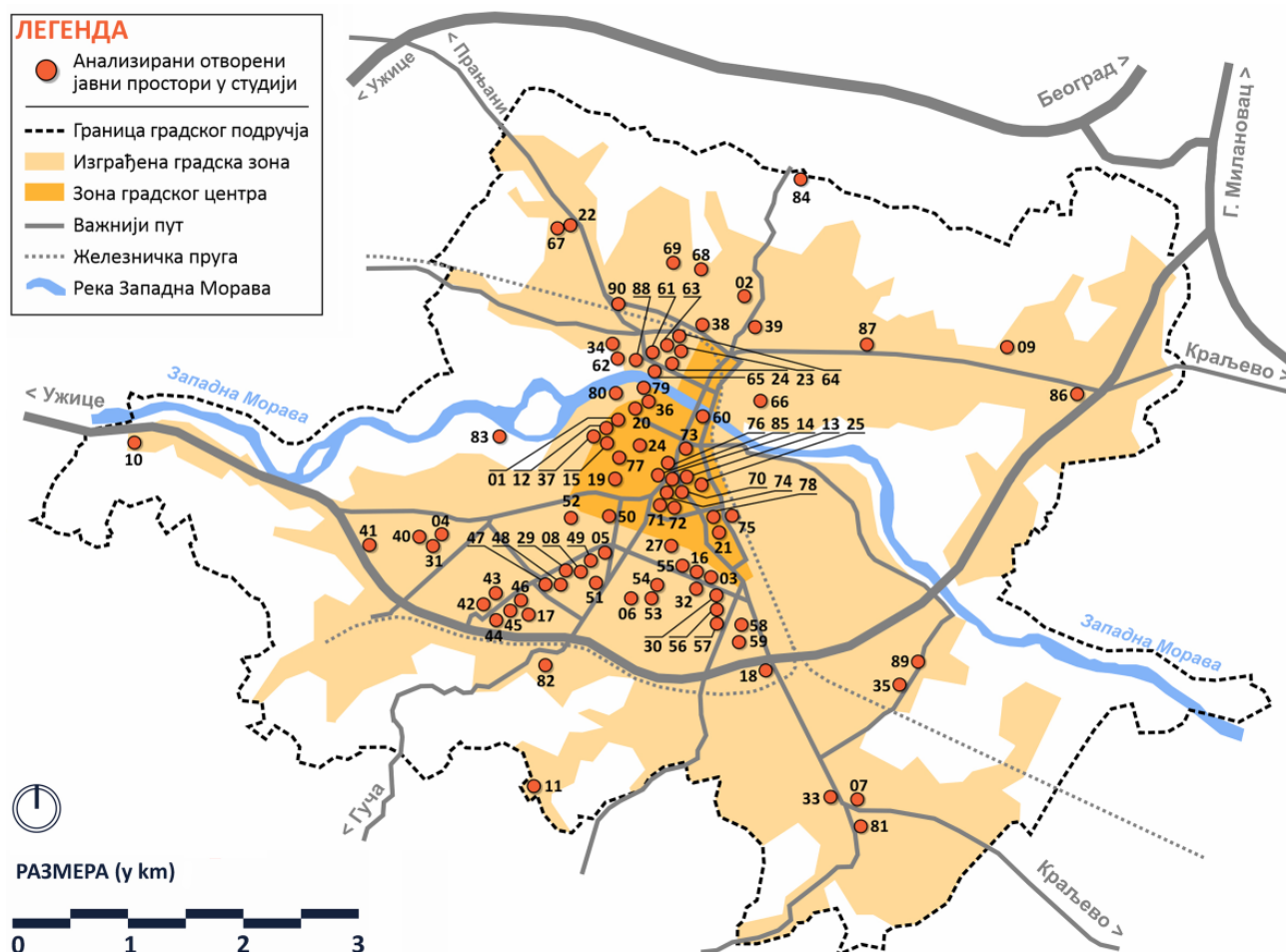
Захвалница представницима и стручњацима Града Чачка на сарадњи и подршци током трајања израде студије. Захвалница и Републичком геодетском заводу за дигиталне катастарске подлоге Чачка.

**Урбанистичка студија
отворених јавних
простора Чачка по
мери деце и породице**

Урбанистичка студија отворених јавних простора Чачка према потребама деце и породице рађена је током 2024. године у заједничком раду ауторског тима студије са представницима и стручњацима града, а уз стручну и институционалну подршку и надзор УНДП-а у Србији и Министарства за бригу о породици и демографију Републике Србије. Током израде студије спроведено је више радних састанака, радионица са различитим актерима у Чачку (деца, родитељи, учитељи и васпитачи, стручњаци испред градске управе), као и теренска истраживања, током којих су посећени сви отворени јавни простори града од значаја за децу и породицу (погледати слику у наставку), уз прављење документационе основе са фотографијама и пропратни разговор за службеним лицима и грађанима приликом посете. На основу датог заједничког рада и повезивања података и сазнања из свих наведених активности кроз студију су уобличене стратешке мере за развој града у овом теми, а према типовима отворених јавних простора. Овим мерама се уочава неколико **главних препорука** о будућем развоју отворених јавних простора Чачка према потребама деце и породице:

- 1) Чачак у просеку има боље уређене и опремљене отворене јавне просторе за децу и породицу у односу на друге градове у држави, али се уочава и њихова **„модуларност“ и једнообразност**, јер је већина уређена за млађу децу. У будућности треба тежити увођењу садржаја за старију децу, а посебно више садржаја за старије девојчице.
- 2) Слично претходном, исказана је и потреба за „међу-просторима“ који нису ни отворени нити затворени, попут **надстрешница или сеница**, где би се могле одвијати активности на отвореном (настава, игра) током кишовитих, ветровитих или дана за јаким осунчањем.
- 3) У опремању отворених јавних простора у граду се углавном користи опрема од пластике, коју треба избегавати услед бројних недостатака. Сходно томе, предлаже се коришћење опреме од **природних материјала**, посебно дрвета.
- 4) Такође се осећа и недостатак **зеленог окружења** многих нових или скоро обновљених деčių и спортских игралишта, па се као императив за будући развој намеће дизајн кроз повезивање зелених простора и простора намењених деци и породици.
- 5) Гледајући карактер окружења простора за децу и породицу, види се да су услови у граду најбољи код градских **блокова вишепородичне изградње из време социјализма**, где постоје значајне површине на отвореном, што нуди готово неспутане могућности у будућем развоју разноврсних решења за деčје просторе. Будуће планске мере овде, као и ужем центру, треба више усмерити на њихово одржавање и осавремењавање него на сасвим ново уређење.
- 6) На ово запажање се надовезује и уочавање **разлике између средишта и обода града**, јер су отворени јавни простори на ободу Чачка ређи и обично у лошијем стању, а уочава се недостатак слободног земљишта за уређење нових. У овом случају потребно је системски одредити земљиште за нове деčје просторе, а разрадити и начине опремања простора минималне површине.
- 7) У случају Чачка уочавају се и **два велика отворена јавна простора од капиталног значаја**, чијим уређењем би боравак деце и породице на отвореном у граду био битно унапређен на градском нивоу. То су (1) простор канала између насеља Љубић Кеј и Љубић и (2) јужни обод Парка слободе и победе на јужном страни града који није под заштитом као споменик културе. Први простор има изванредне могућности за уређење у **линијски парк на Љубићу**, којим би се добили значајни капацитети отвореног простора за игру и рекреацију са зеленилом у северном делу града, где то недостаје. Слично томе, уређење јужног обода спомен-парка са парк-шумом може постати **ново излетиште** у јужном делу града, где такође данас постоји недостатак оваквих простора.

Просторни размештај отворених јавних простора у Чачку посебно анализираних у урбанистичкој студији

Списак отворених јавних простора у Чачку који су анализирани у студији као већ прилагођени или погодни за потребе деце и породице

БР	ОТВОРЕНИ ЈАВНИ ПРОСТОР	СТРАНЕ
01	Основна школа „Вук Караџић“	14, 57
02	Основна школа „Танаско Рајић“	32, 42, 57
02	Основна школа „Танаско Рајић“	32, 42, 57
03	Основна школа „Милица Павловић“	28, 57
04	Основна школа „Ратко Митровић“	30, 57
05	Основна школа „Др Драгиша Мишовић“	30, 57
06	Основна школа „Филип Филиповић“	57
07	Основна школа „Свети Сава“	44, 58
08	Школа за основно и средње образовање „1. новембар“	31, 58
09	Основна школа „Танаско Рајић“ – одељење у Љубић Пољу	58
10	Основна школа „Ратко Митровић“ – одељење у Парменцу	58

11	Основна школа „Филип Филиповић“ – одељење у Лозници	30
12	Музичка школа	58
13	Чачанска гимназија	32, 58
14	Средња економска школа	32, 60
15	Средња техничка школа,	43, 59
16	Средња медицинска школа	59
17	Средња прехранбено-угоститељска школа	59
18	Средња машинско-саобраћајна школа	28, 59
19	Дом ученика средњих школа у Учитељској улици („стари дом“)	59
20	Дом ученика средњих школа у Улици цара Душана („нови дом“)	31, 59
21	Предшколска установа „Мајски цвет“	60, 74
22	Предшколска установа Дечји гај	60
23	Предшколска установа „Бисери“	60
24	Предшколска установа „Младост“	60

25	Предшколска установа „Полетарац“	34, 60
26	Предшколска установа „Невен“	61
27	Предшколска установа „Надежда Петровић“	61
28	Предшколска установа „Радост 1“ и „Радост 2“	28, 61
29	Предшколска установа „Бамби“ и „Сунце“	61
30	Предшколска установа „Лептирић“	61
31	Предшколска установа „Бошко Буха“	61
32	Предшколска установа „Мали капетан“	35, 42, 62
33	Предшколска установа „Колибри“	64, 62
34	Предшколска установа „Мимиланд Бобиланд“	62
35	Предшколска установа „Мимиланд“	62
36	Предшколска установа „Гимназион Север“	44, 62
37	Предшколска установа „Гимназион Центар“	62
38	Предшколска установа „Чаролија“	35, 63
39	Предшколска установа „Радуловић 23 - Чудесна шума“	63
40	Игралиште код цркве у Бељини (Кошутњак)	63
41	Игралиште код МЗ Бељина	63
42	Игралиште у Булевару Вука Караџића 104-108	63
43	Игралиште у Булевару Вука Караџића 92-102	63
44	Игралиште у Булевару Вука Караџића 51-53А	63
45	Игралиште у Булевару Вука Караџића 41-47	36, 64
46	Игралиште у Булевару Вука Караџића 39А	64
47	Игралиште у Булевару Вука Караџића 17-21	64
48	Игралиште у Булевару Вука Караџића 13-15	64
49	Игралиште у Булевару Вука Караџића 3-7	64
50	Игралиште у Булевару Светог Саве 37-39	45, 64
51	Игралиште у Гучкој улици / Светог Саве 1	37, 65
52	Игралиште у Великој колонији	65
53	Игралиште у Улици Светозара Марковића 73-81	65
54	Игралиште у Улици Светозара Марковића 57-61	65
55	Игралиште у Немањиној улици 39-41	65

56	Игралиште у Булевару ослобођења 30-34	65
57	Игралиште у Булевару ослобођења 42-50	45, 66
58	Игралиште у Улици др Драгише Мишовића 140-142	66
59	Игралиште код ТЦ „Рода“	24
60	Спортска игралиште КК „Борац“	66
61	Игралиште у Улици Данице Марковић 7-11	51
62	Игралиште у Улици Милорада Миће Милошевића (Суви брег)	66
63	Игралиште у Његошевој улици 8-12	66
64	Игралиште у Цигларској улици 12-16	67
65	Игралиште на Љубић кеју	36
66	Игралиште у Улици Страјина Лапчевића (Старо сајмиште)	37, 67
67	Игралиште у Улици Добривоја Антонијевића	67
68	Игралиште у Зеленгорској улици 13-17	28, 67
69	Игралиште у Улици 1300 каплара 32-34	33, 67
70	Трг устанка	38
71	Градско шеталиште	13, 28
72	Трг код Центра за социјални рад	68
73	Трг код Моравске улице	28
74	Римски трг	68
75	Трг код железничке станице	40, 69
76	Плато код главне цркве	40, 69
77	Велики парк	18, 35, 68
78	Мали парк	68
79	Парк младости	54
80	Градско купалиште и бедем	28, 40, 49
81	Парк у Атеници	28, 38
82	Спомен-пак слободе и победе на Јездини	48, 51
83	Излетиште Цветњак	50
84	Излетиште са игралиштњем на Љубић брду	31
85	Двориште Народног музеја у Чачку	40
86	Простор испред МЗ Коњевићи	50
87	Простор око МЗ Љубић Поље	42, 53
88	Линијски простор уз канал за одводњавање на Љубићу	51
89	Простор проширене раскрснице улица Браће	42, 53
90	Простор проширене раскрснице улица Александра Савића и Радована Богетића	50

Садржај

1

УВОД

10

- 1.1 Разлози за избор Града Чачка за урбанистичку студију 11
- 1.2 Актуелност теме урбаног дизајна по мери деце и породице 12
- 1.3 Циљ и очекивани доприноси урбанистичке студије..... 13

2

МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР

14

- 2.1 Структура и просторни и временски обухват студије 15
- 2.2 Важност типологије отворених простора за децу и породицу 16
- 2.3 Урбана кокреација у Чачку као елемент студије 17

3

ИЗВОДИ ИЗ ДОКУМЕНАТА РАЗВОЈНЕ ПОЛИТИКЕ

18

- 3.1 Национални развојни документи 19
- 3.2 Развојни документи Града Чачка 21
- 3.3 Закључци на основу извода из докумената развојне политике 22

4

ПОСТОЈЕЋЕ СТАЊЕ

24

- 4.1 Демографске условљености – становништво, деца и породица у Чачку 25
- 4.2 Постојећи јавни отворени простори у Чачку по мери деце и породице 27
- 4.3 Примарни јавни отворени простори за децу 29
- 4.4 Секундарни јавни простори за децу и породицу 37
- 4.5 Терцијарни јавни простори за децу и породицу 41
- 4.6 Анализа резултата процеса урбане кокреације 43
- 4.7 Оцена постојећег стања – SWOT анализа..... 45

5

КОНЦЕПЦИЈА РАЗВОЈА ОТВОРЕНИХ ЈАВНИХ ПРОСТОРА

48

- 5.1 Нови простори и простори за обнову 49

6.1	Модел за примену мера кроз типологију отворених јавних простора	55
6.2	Примарни јавни отворени простори за децу	56
6.3	Секундарни јавни отворени простори за децу и породицу	68
6.4	Терцијарни јавни простори за децу и породицу – градске улице	69

7.1	Међусобна условљеност и фазност спровођења мера	75
7.2	Начин избора приоритета у спровођењу	75
7.3	Спровођење мера кроз урбану партиципацију и кокреацију	76

8.0	ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ	79
9.0	СПИСАК КОРИШЋЕНИХ ГРАФИЧКИХ ПРИЛОГА	80
10.0	АНЕКСИ	83

1.0

УВОД

Слика 1

Ђаци прелазе улицу у источном делу Чачка

1.1 РАЗЛОЗИ ЗА ИЗБОР ГРАДА ЧАЧКА ЗА УРБАНИСТИЧКУ СТУДИЈУ

Чачак је један од најважнијих градова Западне Србије. Град је истовремено и привредна „жила-куцавица“ овог дела државе са традиционално јаком предузетничком основом и dobrим условима рада и запослења. Од 2019. године Чачак је и повезан савременим аутопутем са Београдом. Ипак, све ово се не одсликава на демографском плану. Према последњем попису становништва у Србији 2022. године градско насеље Чачак је **први пут забележило пад**, са 73.331 на попису 2011. [1] на 69.598 становника на попису 2022. године [2]. То је пад од близу 4.000 становника или 6%. Погоршавање демографских прилика код Чачка је чак било надпросечно у односу на градове сличне величине у држави, у опсегу 30-100 хиљада становника [3]. Овим се градско подручје 2022. године придружило остатку подручја Града Чачка, које губи становништво већ пар деценија. Као што је речено, Чачак није изузетак по урбаном опадању међу градовима средње величине у Србији. Опадање ових градова је за разлику од малих градова и села много озбиљнији изазов у просторном развоју, јер су они спона између највећих градова Србије и остатка државе [4]. Подаци говоре да је демографски пад средње великих градова најпре исход исељавања становништва ка већим градовима и иностранству. Он није равномеран по свим старосним групама. Највише се осећа код **млађе популације** – деца, омладина, студенти, млади стручњаци. Студенти и млади стручњаци управо представљају групу која се најчешће исељава, а са друге стране је кључна по будући развој, јер су у најбољој доби за стварање породице, подизање деце, али и за привредни раст [5].

Претходно значи да је у **Чачку у последњем међупописном раздобљу знатно више опао удео деце, као и породица са децом** у односу на прост пад становништва. Може се закључити да привредни развој и добри услови рада и запослења у Чачку нису више довољни за задовољење потреба савремене породице са децом, већ она тражи више, пре свега **виши квалитет живота** и разноврсније и сигурне начине провођења слободног времена, као и одговарајуће градске

просторе и садржаје који то нуде. Сагледавајући дати раскорак, истиче се неколико **разлога** за израду урбанистичке студије. У средишњу пажње су услови **отворених јавног простора** Чачка – улица, тргова, паркова, кеја, дворишта стамбених блокова, школа и вртића – који утичу на квалитет живота деце и савремене породице:

- 1) **Град нема стратешки приступ потребама деце и породице** у уређењу отворених јавних простора који они редовно користе, већ се то спроводи посредно преко других урбанистичких докумената, док важећи Акциони план за младе нема просторну компоненту као битну;
- 2) Савремени трендови живота како у Чачку тако и у осталим српским градовима све више намећу **„културу аутомобила“**, па су отворени јавни простори све више оптерећени колским саобраћајем и паркирањем, како прописним тако и непрописним. Ово посебно неповољно утиче на децу и омладину као осетљиву групу у овом простору, а такође неповољно утиче на развијање свести о **здравим и одрживим начинима** кретања у граду (пешачење, бициклом);
- 3) Деца нису хомогена друштвена група, па и отворени јавни простори у граду за њих захтевају **разноврсност и прилагодљивост корисницима**, пре свега према узрасту и полу деце. Слично томе, различит је и начин коришћења отворених јавних простора током године, недеље и дана. Све ово се не одражава кроз примењене начине приступа, уређења и дизајна отворених јавних простора у Чачку, који показују тежњу ка једнообразности и претераној стандардизацији;
- 4) Савремени град је место све већег друштвеног раслојавања и подвојености, што се у његовом простору уочава кроз **смањење (осећаја) урбане безбедности**. И по овом мерилу деца представљају осетљивију групу. Слично претходном, у Чачку нису довољно примењени елементи подизања безбедности у отвореном јавном простору; и
- 5) Слично градском нивоу, ни остали чиниоци у Чачку (нпр. невладине организације, групе

грађана, спортска удружења) нису препознали на прави и обједињујући начин **значај теме** отворених јавних простора прилагођених деци и породицама са децом.

1.2 АКТУЕЛНОСТ ТЕМЕ УРБАНОГ ДИЗАЈНА ПО МЕРИ ДЕЦЕ И ПОРОДИЦЕ

Напред истакнути разлози за рад на урбанистичкој студији за Град Чачак нису својствени само њему или другим сличним градовима у Републици Србији. Може се рећи да последњих пар деценија на светском нивоу уочен проблем да **деца све мање користе отворени простор** услед бројних изазова, од којих је најважнији сигурно све већи уплив технологије попут паметних телефона и рачунара у животе деце, али и остатка становништва [6]. Како она све мање користе отворене градске просторе, деца имају и мању способност да делују и живе у њему, па су у њему мање самостална и несигурнија [7]. Са друге стране, боравак деце у отвореном простору, без обзира да ли је у питању игра, дружење, учење или само кретање, је важан по њихово тренутно здравље, али и развој у здраве одрасле особе. Деца која проводе више времена напољу су у начелу здравија, срећнија и мање оптерећена стресом [8].

Дати изазови су били полазиште за стварање светски значајног **концепта града по мери деце**

(енг. *Concept of Children-Friendly City*), који већ две деценије промовише УНИЦЕФ као агенција Уједињених нација за децу и омладину. У општем смислу, под датим концептом се подразумева широки скуп начела и мера локалног развоја која су прилагођена потребама деце како по питању добијених просторних решења, тако и у поступку доношења одлука [9]. Део концепта који се односи на обликовање отворених јавних простора подразумева унапређење **урбаног дизајна** по мери деце и породице (енг. *Children-Friendly Urban Design*). Дати део концепта се убраја у оне који имају кључан значај по његову примену, где су деца битна из четири угла: да дају своје мишљење, да учествују у креативном процесу и да пажљиво користе крајње решење – нови јавни отворени простор града [10]. Да би се ово спровело у дело, неопходно је применити поступак кокреције са децом, њихових родитељима/старатељима, запосленим у установама намењеним деци, као и осталим градским актерима, односно развијати процес **урбаног кодизајна**.

Поред овог концепта у савременим урбаним студијама постоје и други концепти битни за унапређење тема урбаног дизајна за децу и породицу, односно који теже прилагођавању отворених јавних простора града потребама деце и породице, попут концепта срећног града, концепта разиграног града или концепта градског играња. Сви они су узети у обзир приликом израде ове урбанистичке студије.

Слика 2

Деца у Копенхагену на игралишту урађеном по њиховој мери. Игралиште је окружено бујним зеленилом, цео мобилијар му је од дрвета и са обореним ивицама, а подлога је од песка и туцаника. Приметити део игралишта лево, који је тако обликован да нема „коначан дизајн“ – он је такав да буди машту код деце како да га користе кроз игру и забаву.

1.3 ЦИЉ И ОЧЕКИВАНИ ДОПРИНОСИ УРБАНИСТИЧКЕ СТУДИЈЕ

Урбанистичка студија се ради јер се, поред наведених изазова у локалном урбаном развоју, лако препознају **заинтересованост и могућности Града Чачка** и његових установа и организација да у будућности развијају своје урбанистичко планирање, обликовање, уређење и одржавање отворених јавних простора према потребама деце и породице са децом. Сходно томе се може одредити и главни циљ студије: **Циљ урбанистичке студије** је да Граду Чачку понуди стратешки оквир за унапређење дизајна његових отворених јавних простора према потребама деце и породице, тако да они у будућности њима, али и другим суграђанима, постану још више угодни за игру, дружење и учење, просторно доступнији, друштвено инклузивни и безбедни. На основу циља се дају и очекивани **доприноси урбанистичке студије**:

- 1) Стварање стратешког оквира за развој свих постојећих и потенцијалних отворених јавних простора града по мери деце и породице;
- 2) Развој типолошког приступа у уређењу отворених јавних простора града тако да се на једноставан и смислен начин поставе основи за лако схватање и усвајање стратешких опредељења и мера;
- 3) Образовање модела урбанистичке студије која ће омогућити лак прелаз са ширег стратешког нивоа ка практичном нивоу прилагоденог урбаног дизајна за конкретне отворене јавне просторе у граду путем типологије према кључним мерама за примену урбаног кодизајна по мери деце и породице;
- 4) Успостављање поступка урбане кокреације током израде студије кроз радионице са децом и осталим важним актерима за тему студије како би се тема урбаног кодизајна што више приближила њима као крајњим корисницима датог дизајна; и
- 5) Системски приказ и оцена постојећег стања постојећих отворених јавних простора на основу потреба деце и породице.

Слика 3

Грађани на Тргу устанка у Чачку, главном јавном отвореном простору Чачка

2.0

Методолошки оквир

Слика 4

Двориште основне школе „Вук Караџић” са муралима на школским зградама, који овом отвореном простору дају сасвим другачију атмосферу. Због близине градског бедема дуж Западне Мораве са добро посећеним кејом, значај мурала превазилази само школско двориште, па је градског значаја.

2.1 СТРУКТУРА И ПРОСТОРНИ И ВРЕМЕНСКИ ОБУХВАТ СТУДИЈЕ

Урбанистичка студија отворених јавних простора Чачка по мери деце и породице својим уређењем и садржајем прати структуру уобичајене **просторне студије**. То значи да је она заснована на давању крајњих смерница, препорука и решења на основу претходне анализе која укључује комбиновање просторних података и осталих, тзв. „непросторних“ података. Овим се подразумевају и одређене технике у прикупљању и обради података, где се подаци сакупљени теренским радом повезују и упоређују са подацима изведеним из процеса урбане кокреације са локалним стејкхолдерима и на основу одговарајућих стратешких и званичних статистичких докумената. Овим се образује информациона основа студије, путем које се касније дају стратешка опредељења и мере, такође просторног карактера. У случају ове студије као урбанистичке ово је у виду **урбанистичких модела** за главне отворене јавне просторе на градском подручју Чачка који су битни за децу и породицу. На крају студије се дају смернице за њено спровођење, у виду начина за одређивање приоритета, фаза и главних носилаца спровођења. Последњи део обухвата и објашњење предузетих програма **урбане партиципације и кокреације** са грађанима и организацијама из Чачка, који би били значајна подршка у примени студије.

Просторни обухват урбанистичке студије се гледа двоструко. У ширем просторном смислу обухвата се градско подручје Чачка, које се поклапа са границама Генералног урбанистичког плана града. Ово је погодно јер се границе плана поклапају са стратешком визијом (ширења) грађевински уређеног и повезаног градског подручја. У случају новог плана за Чачак, који је тренутно у изради, ово подручје заузима 40,2 км², обухватајући у целости две катастарске општине (К.О.) – Чачак и Бељина – и делове 12 других: Атеница, Јездина, Коњевић, Кулиновци, Лозница, Љубић, Парменац, Прељина, Придворица, Пријевор, Трбушани и Трнава [11]. Дати обухват је употребљен кроз све карте Чачка у студији. У **демографском смислу** у овом подручју преовлађује становништво К.О. Чачак, а поред тога треба демографски укључити и К.О. Бељину, која је цела у обухвату ГУП-а, и К.О. Парменац и

К.О. Коњевићи, где је насељени део К.О. већим делом у обухвату ГУП-а [12]. У дате четири катастарске општине је по последњем попису из 2022. године живело 71.899 становника [2].

У ужем просторном смислу пажња урбанистичке студије је нарочито на оним деловима градског подручја Чачка који су **јавни или полујавни отворени простори**. У јавне просторе се убрајају следеће врсте јавних простора који су доступни свима: улице, паркови, тргови, шеталишта и кеј. У врсте полујавних отворених простора се, пак, убрајају дворишта јавних установа, у овој студији школа, предшколских установа и дејчјих домова и интерната, и слободни и неизграђени простори стамбених блокова са дејчјим и спортским игралиштима. Како су они планирани првенствено за децу као осетљиву групу, дати простори обично имају и посебне режиме приступа и коришћења. И јавни и полујавни простори су били обухваћени теренским обиласком, који је подразумевао стручно прикупљање података са терена и прављење фото-документације. Са друге стране су изостављени полујавни отворени простори у граду који својим карактером нису у намени деце и породице, попут ограђених дворишта других зграда јавне управе. Треба нагласити да посматрано подручје у **функционалном смислу** има проширени опсег корисника са подручја целе јединице локалне самоуправе, па и шире. На пример, градску пешачку зону и градске паркове користе и многи становници сеоског подручја самоуправе, док дворишта средњих школа користе сви ученици, од којих су многи из околних мањих општина које гравитирају Чачку.

Временски обухват урбанистичке студије је такође двострук. На првом месту се посматрају актуелни демографски и просторни трендови од 1991. године, тј. од почетка **постсоцијалистичке транзиције**, која је радикално променила српске градове у протекле три деценије. Ово подразумева и трендове у кретању броја деце. Поред тога, гледају се и скорашњи демографски трендови унутар градског подручја од неколико година, да би се увидео утицај најновије фазе уређења и обнове отворених јавних простора града у циљу унапређења њихове доступности и привлачности како за децу и породице, тако и за остале грађане.

2.2 ВАЖНОСТ ТИПОЛОГИЈЕ ОТВОРЕНИХ ПРОСТОРА ЗА ДЕЦУ И ПОРОДИЦУ

Напред је речено да је урбанистичка студија усмерена на отворене просторе по мери деце и породице, па се ови простори у Чачку неће гледати на уобичајен начин, кроз поделу на јавне и полујавне на основу уобичајених типологија заснованих на функционалности и доступности, већ према типологији која се односи на **степен значаја за децу и породицу**. Ипак, одређени елементи опште типологије, попут нивоа јавности простора, ће бити укључени у разматрање ради стварања заокружене типологије која је усклађена за ову студију.

Типологија отворених јавних простора у Чачку се ради према **одредницама** које су битне за децу и породицу: (1) значај деце, односно породице као корисника простора за које је дати простор прилагођен у односу на остале кориснике; (2) могућност даљег унапређења и прилагођавања датог простора према мери деце и породице у односу на остале кориснике, али и у односу према правилима и условима из законског оквира; (3) узраст деце, који прати поделу на бебе, малу, средњу и велику децу из приручника; и (4) степен јавности

простора у смислу контролисаног или слободног приступа у дати простор од стране деце, њихових родитеља или старатеља и осталих корисника.

Према овоме се отворени простори деле на **примарне, секундарне и терцијарне**. Примарни су они простори који су првенствено намењени деци, а остали корисници су ту због надзора над и подршке деци (родитељи, старатељи, запослени). Пример за ово су дечја игралишта и спортски терени у оквиру школа. Секундарни су простори где су деца и даље чешћи корисници од просека за дати простор, али где и други корисници могу боравити независно од деце и породице са децом. Пример за ово је градски парк, који је због зеленила и неоптерећености колским саобраћајем посебно добар за боравак и активности деце, али где радо борава и други, попут старијих особа. Последњи отворени простори према предложеној типологији су они где су деца и породице једнаки учесници са осталим учесницима. Иако он обухвата само једну врсту отвореног јавног простора – градске улице – он је по пространству највећи.

Типологија овако издвојених отворених простора је дата у табели 1:

Табела 1 Типологија отворених јавних простора по мери деце и породице					
Тип отвореног јавног простора	Врста отвореног јавног или полујавног простора	Значај за децу и породицу према осталим корисницима	Могућност унапређења по мери деце и породице	Везаност за одређени узраст деце	Степен јавности отвореног простора
Примарни	Дворишта основних школа	Значај простора најпре за децу и породицу	Значајна, али под утицајем главне активности (учење)	Средња и велика деца	Полујавни, улаз уз надзор
	Дворишта средњих школа			Велика деца („тинејџери“)	
	Дворишта предшколских установа			Мала деца и бебе	
	Дечја игралишта		Значајна	Мала и средња деца	Јавни или полујавни – нижи степен контроле
	Спортски простори за децу			Велика деца („тинејџери“)	
Секундарни	Пешачке зоне и тргови	Већи значај за децу и породицу	Значајна, али уз поштовање потреба осталих	Сва деца	Јавни
	Зелени простори – паркови и кеј				
Терцијарни	Градске улице	Значајан за све	Ограничена		

2.3 УРБАНА КОКРЕАЦИЈА У ЧАЧКУ КАО ЕЛЕМЕНТ СТУДИЈЕ

Партиципативни приступ подразумева укључивање **различитих актера** тако да се њихови ставови, мишљења и проблеми сагледају и уврсте у процес планирања [13]. Овај процес има више улога: практично искуство добијања информација од грађана о одређеним темама, ширење „осећаја власништва“, развијање капацитета и јачање позиције, ширење видика, успостављање бољих друштвених веза, јачање осећаја личне моћи и проналажење начина за ефикасну разраду и реализацију пројеката [13]. Укључивање у процесе доношења одлука, али и креирања самог простора, одвија се кроз различите нивое укључивања: од анализе постојећег стања, преко дефинисања заједничке визије, могућности и начина њеног спровођења, до саме реализације и коришћења простора.

Локални актери нуде локално специфично знање о стварним проблемима, потребама, вредностима и потенцијалима које уочавају. Заједничко креирање визије и размишљање о начинима њеног достизања доводе до креирања „осећаја власништва“ над пројектом, што резултује бољим чувањем и одржавањем ових

простора. Развитак поменутог осећаја је важан за дугорочни успех пројекта јер ангажованост локалне заједнице значи и већу одговорност за одрживост пројекта. Поред тога, партиципативни приступ помаже у изградњи поверења међу учесницима и ојачава друштвене везе. Размена различитих перспектива и искустава доприноси бољем разумевању заједничких циљева и потреба, што на крају води до успешније реализације пројеката. Кроз овај процес, учесници се осећају вреднованим и уваженим, што додатно мотивише њихово ангажовање и подршку пројектима који имају за циљ побољшање квалитета живота у заједници.

У процес креирања ове студије укључени су деца и родитељи (Слика 5), који представљају кориснике ових простора и примарну циљну групу студије; запослени у локалној самоуправи, који традиционално учествују у процесу уређења отворених јавних простора; потом стручна лица из различитих области, попут архитеката и урбаниста у јавним предузећима, односно локалних стручњака који учествују у изради планске документације; васпитача и наставника из локалних предшколских установа и основних школа, који на специфичан начин препознају потребе деце; као и сви остали заинтересовани грађани.

Слика 5 Радионица са родитељима у Чачку из маја 2024. године.

3.0

Изводи из докумената развојне политике

Слика 6

Чачак за узор по питању града по мери (младе) породице: на неколико места у граду су постављени столови за превијање беба

3.1 НАЦИОНАЛНИ РАЗВОЈНИ ДОКУМЕНТИ

Седам националних докумената развојне политике су од значаја за тему ове стратегије, од којих су прва четири у области урбанизма и развоја простора, а остала три су у области бриге о деци и младима:

- 1) Просторни план Републике Србије од 2021. до 2035. године (нацрт);
- 2) Стратегија одрживог урбаног развоја Републике Србије до 2030. године;
- 3) Национална стамбена стратегија од 2020 до 2030. године (нацрт);
- 4) Национална архитектонска стратегија за период од 2023. до 2035. године;
- 5) Стратегија за младе у Републици Србији за период од 2023. до 2030. године;
- 6) Стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља за период од 2020. до 2023. године; и
- 7) Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године.

Нови **просторни план Републике Србије** од 2021. до 2035. године је и даље у изради, тренутно у фази нацрта [14]. У оцени стања просторног развоја питање деце и младих дато је у делу анализе стања становништва и јавних служби. Ту се наглашава да је један од узрока недовољне стопе рађања, између осталог, и недовољна подршка породицама са децом у општем смислу. Код јавних служби значај деце и младих се види у анализи предшколског васпитања и образовања, односно школског образовања. Док се код предшколских установа не помиње питање отворених простора у овим установама, код школа је оно посредно укључено кроз проблем велике разлике у њиховој опремљености капацитетима и пратећим садржајима према величини школе, где свакако улазе у разматрање отворени простори у оквиру школа (дворишта) и око њих (приступни делови улица). Сличне разлике се уочавају и код пратећег питања објеката спорта и рекреације, где се уочавају разлике између великих/градских/средишњих и малих/сеоских/рубних средина. Код планских мера везаних за децу и младе у нацрту плана већина њих је поново у области предшколског и школског васпитања и образовања. Код предшколских установа се

наглашава потреба њихове диверсификације ради задовољења различитих потреба породица и деце, што је у сагласју са развојем њихових отворених простора. Код основних школа питање отворених простора се може сагледати кроз меру подршке коришћењу простора школе за друге врсте сродних активности, чиме се посредно њени садржаји на отвореном могу користити и за друге активности од значаја за децу и породицу у датој заједници. У области спорта и рекреације планским мерама се јасно подстиче одговарајућа опремљеност, безбедност, приуштивост и приступачност таквих простора, укључујући и оне који припадају школским установама као значајном ресурсу. Поред ових мера, код мера везаних за демографију посебно се истиче повећање доступности различитих садржаја младима као начин да се предупредне неповољни миграцијски токови. Ово посредно подразумева и отворене јавне просторе.

Стратегија одрживог урбаног развоја Републике Србије до 2030. године усвојена је 2019. године [15]. Већ у уводном делу стратегије се говори о депопулацији и демографском старењу становништва у српским градовима као изазову. Међутим, деца, млади и породица са децом као посебно значајан ресурс становништва у градовима су споменути у стратегији само на два места. Уређивање јавних површина (тј. отворених јавних простора) за жене са децом је дато као мера у области друштвеног укључења и смањења сиромаштва. Поред тога, стратегија јасно назначавала значај деце и младих код мера подршке културним активностима, које, пак, често немају просторни одраз. Стратегија је нешто јаснија по питању отворених јавних простора, где је њихов будући развој – проширење, уређење, планирање, дизајн, одржавање – показатељ испуњења стратешких циљева, јер су ови простори у уводном делу оцењени као угрожени, а са друге стране неопходни део при концепцији архитектонско-урбанистичких решења у градовима.

Национална стамбена стратегија од 2020 до 2030. године је за сада у виду нацрта [16]. За тему отворених јавних простора по мери деце и породице важна је тема тзв. проширеног становања, под којим се подразумевају и њима намењени отворени простори у оквиру стамбених насеља

и целина попут дечјих игралишта и спортских терена за омладину. У стратегији се недостатак отворених јавних простора уопште уочава само код непрописно насталих насеља на ободима српских градова. Ово је и једино спомињање отворених јавних простора у самој стратегији. Сходно томе, међу предложеним стратешким мерама теми која се овде разрађује једино одговара мера инфраструктурног уређења и опремања непрописно подигнутих насеља у сферу унапређења отворених простора.

Национална архитектонска стратегија за период од 2023. до 2035. године је нов документ. У овом документу од значаја су два сегмента [17]. Први сегмент доводи у везу квалитет простора са задовољством његових корисника, корисничким искуством и применом савремених и иновативних ресурса, попут еколошки прихватљивих материјала или утицаја боје и атмосфере у дизајну. Други значајан сегмент тиче се школа и предшколских установа, где се наглашава потреба стварања стимулативних простора прилагођених корисницима. Поред тога, дати простори треба да одговоре и на различита интересовања, начин живота и вредности које је потребно пренети деци.

Три остале националне стратегије које су узете у обзир за анализу су из области друштвеног развоја. Код њих се стога гледа значај просторне

компоненте, тј. елемената битних за отворене јавне просторе по мери деце и породице.

Стратегија за младе у Републици Србији за период од 2023. до 2030. године је донета пре годину дана [18]. У делу стратегије, где су набројани стратегије и прописи на које се ова стратегија позива, није дата ниједна стратегија, односно пропис везан за уређење и развој простора. У самој стратегији се просторна компонента махом спомиње у односу на простор и опремљеност канцеларија за младе и других затворених простора за дату групу. Јавни простор се чак помиње само као место где се дешавају безбедносни ризици и претње по младе и где, сходно томе, треба подићи безбедност како би они омогућили развој здравих и безбедних стилова живота, као и неформално образовање и квалитетно провођење слободног времена младих.

Стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља за период од 2020. до 2023. године [19] је, за разлику од претходне стратегије, престала да важи прошле године, а нова још није донета. Иако ова стратегија има за циљ безбедност деце, тј. сужена је само на овај сегмент унапређења живота деце и породице са децом, то је и једина стратегија у Републици Србији која се јасно насловом односи ка деци и њиховим потребама. Део стратегије који најближе дотиче

питање отворених јавних простора је онај који се бави насиљем у друштвеној заједници. Ово је насиље која деца доживљавају на улицама, спортским теренима и другим местима где се она окупљају и друже. Најважнија активност коју стратегија предвиђа за отворене јавне просторе је да се кроз активности на њима – спортске и едукативне активности – код деце смањи ризично понашање, а развију здрави животни стилови. На крају треба споменути као битно и то што ова стратегија изричито наглашава да деца имају право на партиципацију, тј. да слободно изразе своје мишљење и да се оно узме у обзир у свим стварима и поступцима који их се непосредно тичу.

Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године је донета 2021. године [20]. Ако се изузме спорт и физичка култура, у овој стратегији не постоји ни један део који се односи на образовање и васпитање деце и омладине који се спроводи или планира за спровођење у отвореним јавним просторима, попут наставе у двориштима предшколских или школских установа или у парковским површинама. Код теме спорта и физичке културе предложене мере су прилично стандардне, везане за опремање установа за такозване школске и базичне спортове – фудбал, кошарка, одбојка, односно атлетика, гимнастика, борилачки спортови, пливање.

3.2 РАЗВОЈНИ ДОКУМЕНТИ ГРАДА ЧАЧКА

Три локална документа развојне политике која су издвојена као битна за тему урбаног дизајна по мери деце и породице су:

- 1) Генерални урбанистички план Града Чачка 2015.;
- 2) Стратегија одрживог развоја Града Чачка; и
- 3) Локални акциони план за младе 2020-2023.

Генерални урбанистички план Града Чачка 2015 је донет 2013. године. У постављеној концепцији организације и уређења простора наглашава се побољшање квалитета живота локалног становништва као један од циљева [21]. Иако уређење и опре-

мање отворених јавних простора произилази из овог циља, они нису јасно дати у концепцији плана. Пројекцијама плана се такође увиђа да се већина планских мера ради за повећање броја становника града, што се пописом 2022. године показало као неостварено. Треба нагласити и да план нема елементе који су уско везани за просторни развој по мери деце и породице, па је пажња у овом делу на планској концепцији и мерама за отворене јавне просторе кроз тематске области.

У концепцији становања дају се чак планске мере које иду супротно развоју отворених јавних површина, јер се у уводним одредбама инсистира на погушћавању градског грађевинског подручја. Код концепције намене образовања планира се значајно повећање броја ученика од 20-25% у неколико наредних година, што се није обистинило. Овде су постављени и стандарди за школске установе, па се, између осталог, планира школско двориште величине 20-25 м² по ученику за основне школе, односно 25 м² по ученику за средње школе. Слично томе, за дечју заштиту, тј. за предшколске установе, се планира 35-40 м² по кориснику (детету). Спорт и рекреација су планом означени као дефицитарна намена на градском подручју. Концепција ових намена је према спортским центрима на основу мреже градских центара и по становнику, где се за градски, рејонски и локални центар поставља стандард од 8,0 м², 0,44 м², односно 1,5 м² по становнику. Сличан приступ се даје и за градско зеленило, где се парковско и специфично зеленило (градске шуме) дају стандарди од 13,5 м², односно 1,0 м² по становнику. Слично спорту и рекреацији, и код градског зеленила се подвлачи значај његовог правилног размештаја у граду према мрежи центара, па се планирају зонски и рејонски паркови као и озелењавање скверова, ширих улица и других потеза у виду линеарног зеленила. У оквиру зонских паркова као главних у граду се изричито планирају дечја игралишта.

У планирању саобраћаја планом се засебно обрађује тема пешачког и бициклистичког саобраћаја, као посебно битног за децу и породицу. Ипак, део везан за пешачки саобраћај као посебан битан за децу је скромно дат, без јасних смерница и стандарда, за разлику од бициклиз-

тичког. Међутим, кретање деце је у даљем тексту на прави начин усклађено са кретањем особа са инвалидитетом, јер обе групе спадају у осетљиве у градском отвореном простору.

Стратегија одрживог развоја Града Чачка је донета 2011. године [22], а у припреми је План развоја Града Чачка 2023-2030. као нови документ који ће је заменити. На првом месту важно је истаћи да је важећа стратегија једини истражени развојни документ општег вида који има посебно поглавље намењено унапређењу положаја деце, младих и породице. Међу основним проблемима у овој области издваја се и недостатак програма и мера за задовољавање развојних потреба деце и омладине кроз непостојање свеобухватне и систематске организације слободног времена деце и младих тако да они боље искажу своју креативност, уче и кроз неформалне начине или буду активнији. Међутим, предложене активности и начини њиховог остварења који су од значаја за урбани дизајн отворених јавних простора су релативно скромни у односу на претходно. Једино се код активности обезбеђивања услова за развојне потребе деце и младих подстиче уређење и организација дејих кампова. Истражујући предложене активности дате овим поглављем стратегије делују да су оне више рађене за децу и младе са поремећајима у понашању или из породица са проблемима, што је свакако битно, али дати приступ једноставно ставља у други план велику већину деце и омладине која се не сусреће са оваквим тешкоћама.

У осталим поглављима могу се уочити и други елементи од значаја. На пример, у делу везаном за безбедност у саобраћају не предлагају се мере да се превентивно, кроз одговарајући урбани дизајн отворених простора, колски саобраћај успори, већ су мере више везане за надзор путем камера и друге специјалне опреме. Са друге стране у поглављу везаном за развој образовања дају се веома добре мере за оспособљавање деце за безбедно самостално учествовање у саобраћају кроз дејче „саобраћајне полигоне“ у двориштима образовних установа. Поред тога, у овом поглављу се планирају и мере проширења спортских капацитета у школама, ширења знања о природи и животној средини кроз активности

у отвореном (радионице, карневали и излети), као и мера подстицајног окружења за децу у виду обнове дворишта образовних установа и набавке нове опреме за њих. Ове мере се донекле надовезују на мере из поглавља о развоју спорта и рекреације, које садрже многе елементе пасивне рекреације, па су мере, поред проширења спортско-рекреативних капацитета, усмерене и на уређење приобаља Западне Мораве као новог средишта спорта и рекреације у граду.

Локални акциони план за младе 2020-2023. је релативно скоро донет развојни документ града, али који је већ застарео [23]. Како се акциони план тематски бави младима, у његовом истраживању нагласак је на оним сегментима који се тичу (развоја) отворених јавних простора. Већ у визији акционог плана се истиче да су, између осталог, његови циљеви да млади у Чачку имају услуге и активности које су битне за њихов развој, да упражњавају здраве начине живота и да квалитетније проводе своје слободно време [23]. Ово је у сагласности са развојем отворених јавних простора града по њиховој мери. Ипак, мере које се планом предлагају нису довољно добро повезане са питањем отворених јавних простора. Треба издвојити меру унапређења саобраћајне сигнализације ради унапређења безбедности младих у саобраћају и меру развоја рекреативног и школског спорта, укључујући и одговарајуће просторе за њих.

3.3 ЗАКЉУЧЦИ НА ОСНОВУ ИЗВОДА ИЗ ДОКУМЕНАТА РАЗВОЈНЕ ПОЛИТИКЕ

Код истражених **националних докумената развојних политика** које дотичу питање дизајна отворених јавних простора града по мери деце и породице одмах треба рећи да **не постоји кровни документ** који се бави отвореним јавним просторима. У складу са овим би се очекивало да остали документи који делом дотичу ову тематику дају довољно јасне мере и препоруке за унапређење отворених јавних простора из свог угла, односно за начине одрживог њиховог коришћења од стране деце, породице и омладине. Ово није случај – чак се може закључити да **ниједан истражени документ**

не даје довољно стратешких опредељења како развијати отворене јавне просторе по мери деце и породице. Преовлађују парцијални приступи, где се не види повезана идеја развоја ових простора. Пример за ово су мере за унапређење јавних простора само у непрописно образованим насељима, али не и у осталим деловима града, који такође имају потребу за новим и боље опремљеним и дизајнираним просторима, затим, мере које циљају само жене са децом, али не и друге кориснике од значаја за тему или, пак, сагледавање да се код отворених простора у школским и предшколским установама планирају јасно само већ уобичајене мере које подржавају спорт и физичку културу, али не друге облике боравка деце и омладине, попут наставе на отвореном или разоноде и дружења деце и омладине пре и после наставе.

Развојни документи Града Чачка су конкретнији по питању погледа на децу и породицу и развоја отворених јавних простора по њиховој мери. Они, пре свега, свеобухватније прилазе питању деце и омладине. Међутим, и овде се уочава подвојеност по секторским политикама, као и раскорак између циљева и мера, при чему су први много боље постављени. Очигледно је и да су отворени јавни простори најбоље стратешки обрађени у оквиру **области спорта и рекреације**. Уочавају се и приоритетни простори где се очекују унапређења, попут градског приобаља или концентрације нових садржаја по зонским центрима и парковима. После тога, добру покривеност стратешким смерницама даје и област образовања, где се предлажу мере за проширење уобичајених садржаја дворишта градских установа, попут дечјих саобраћајних полигона или еколошких излета и фестивала на отвореном. Са друге стране, а слично и истраженим документима националног нивоа, осећа се недостатак стратешког погледа у локалним документима у области становања, кроз сферу већ објашњене теме проширеног становања, **односно одсуство теме отворених јавних простора у стамбеном суседству** прилагођених потребама деце, омладине и породице. У оба случаја – и на националном и на локалном нивоу – делује да се друштвена димензија становања, која укључује и отворене просторе у стамбеним целинама, потпуно запоставља у односу на финансијско-економске мере у стамбеној политици.

4.0

Анализа постојећег стања

Слика 7

Дечје игралиште као део „проширеног становања” – Парк код „Роде” у југоисточном делу Чачка као позитиван пример приватног улагања у дечје игралиште у оквиру приватно подигнуте вишепородичне стамбене целине.

4.1 ДЕМОГРАФСKE УСЛОВЉЕНОСТИ: СТАНОВНИШТВО, ДЕЦА И ПОРОДИЦА У ЧАЧКУ

Већ је у уводном делу речено да је према резултатима пописа становништва из 2022. године градско подручје Чачка (К.О. Чачак, К.О. Бељина, К.О. Коњевићи и К.О. Парменац) први пут у мирнодопско доба забележило **пад броја становника** и овим се придружило остатку, тј. сеоском делу јединице локалне самоуправе (ЈЛС), које опада већ више деценија [1-2]. Овај демографски тренд се могао предвидети већ кретањима становника на пописима од 1991. године, јер је раст градског подручја на пописима 1991-2011. био све мањи (Табела 2). Ипак, пад броја становника између два последња пописа (2011-2022), који износи -5,4%, је одмах постао осетан. Треба споменути да је и демографски пад сеоског подручја забрињавајући. Он је био близу 15% између два последња пописа, а ако се из датог изузму насеља која су суштински предграђа Чачка, попут Трнавe, Трбушана или Прељине, онда је опадање „правог“ сеоског дела ЈЛС још израженије. Ово је важно за студију јер је сеоско подручје део исте функционалне зоне Чачка и одређени отворени јавни простори у граду подједнако служе и деци са овог подручја, попут дворишта средњих школа.

За ову урбанистичку студију подједнако су битни и демографски трендови везани на **контингент**

деце (0-18 година) на подручју ЈЛС Чачак. Према табели 3 сагледава се да је и број деце у паду већ неколико деценија [2, 21-22]. Ипак, на попису 2022. године за градско подручје је, и поред апсолутног пада броја деце, њихов удео у укупном становништву **поростао са 20,0% на 20,7%**, што је утицало да и на нивоу ЈЛС Чачак он порасте за 0,1%. Дати податак је свакако позитиван. Ипак, ако се узме у разматрање пад броја деце у осталом, сеоском делу ЈЛС од близу 20% током раздобља 2011-2022., а који је већи него раније, онда се може закључити да је пораст удела деце очигледно исход значајније миграције из села у град услед појачане урбанизације. Ово је, даље, исход опоравка локалне привреде током 2010-их, када је једна од главних мера на националном нивоу била реиндустријализација државе. Она је очигледно утицала на демографске прилике у градском подручју Чачка, па се овим даје нада да дати привредни развој може имати и дугорочан повољан утицај по демографију средње великих градова у Србији, попут Чачка.

За ову студију значајан је и податак о кретању **млађег контингента међу одраслима**, узраста 20-29 година, јер он представља главни потенцијал у блиској будућности за планирање броја деце и младих породица у Чачку. У складу са овим, проверена су само два последња пописа из 2011. и 2022. године [2, 22]. На основу издвојених података (Табела 4) може се очекивати криза у

Табела 2 Кретање броја становника у ЈЛС Чачак по последњим пописима

	ПОПИС 1991.	ПОПИС 2002.		ПОПИС 2011.		ПОПИС 2022.	
	Број стан.	Број стан.	2002/1991.	Број стан.	2011/2002.	Број стан.	2022/2011.
Цела ЈЛС	116.808	117.072	100,2%	115.337	98,5%	105.612	91,6%
Градско подручје	72.596	75.362	103,8%	76.019	100,9%	71.899	94,6%
Остали део ЈЛС	44.212	41.710	94,3%	39.318	94,3%	33.713	85,7%

Табела 3 Кретање броја деце у ЈЛС Чачак по последњим пописима

	ПОПИС 2002.		ПОПИС 2011.			ПОПИС 2022.		
	Број деце	Удео у ук. број. стан.	Број деце	Удео у ук. број. стан.	2011/02.	Број деце	Удео у ук. број. стан.	2022/11.
Цела ЈЛС	25.832	22,1%	22.477	19,5%	87,0%	20.748	19,6%	92,3%
Градско подручје	17.401	23,1%	15.226	20,0%	87,5%	14.831	20,6%	97,4%
Остали део ЈЛС	8.431	20,2%	7.251	18,4%	86,0%	5.917	17,6%	81,6%

Табела 4 Кретање броја деце у ЈЛС Чачак по последњим пописима

	ПОПИС 2002.	ПОПИС 2011.		ПОПИС 2022.	
	Удео контингента 20-29 година	Удео у ук. број. стан.	Удео контингента 20-29 година	Удео у ук. број. стан.	2022/11.
Цела ЈЛС	14.645	12,7%	10.467	9,9%	71,5%
Градско подручје	10.145	13,3%	7.147	9,9%	70,4%
Остали део ЈЛС	4.500	11,4%	3.320	9,8%	73,8%

броју деце у граду, јер се удео становништва које је сада у најпогоднијој доби за оснивање породице између два пописа опао за готово 2,8%. Ово се боље види када се гледа број становника градског подручја Чачка који су на последња два пописа имали између 20 и 29 година, где се добија веома **велики пад од скоро 30%**. Занимљиво је да овај пад нешто већи него у сеоском делу јединице локалне самоуправе, што се може објаснити тиме да млади из града чешће настављају школовање

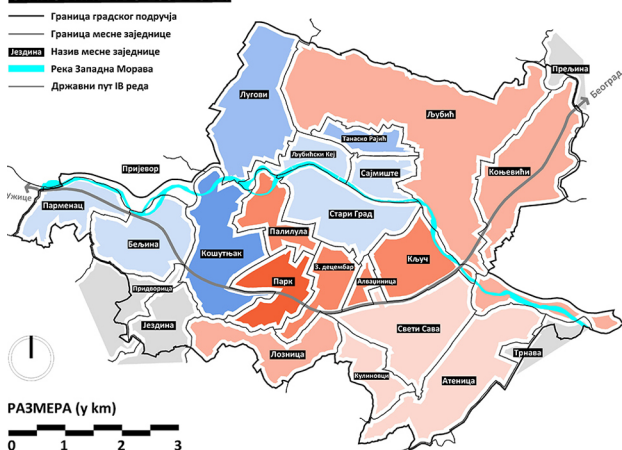
на факултетима, што обично значи и одлазак из града. Поред демографских података за ниво целог градског подручја, где К.О. Чачак чини око 98% становништва, за ову студију је погодно проучити и демографска кретања по **месним заједницама** које припадају градском подручју, а од којих је већина у оквиру градског насеља Чачка. На основу табеле 5 види се да је већина месних заједница имала раст током раздобља 2002-2011., а потом пад током 2011-2022.

Табела 5 Становништво по месним заједницама градског подручја Чачка за 2002-2022.

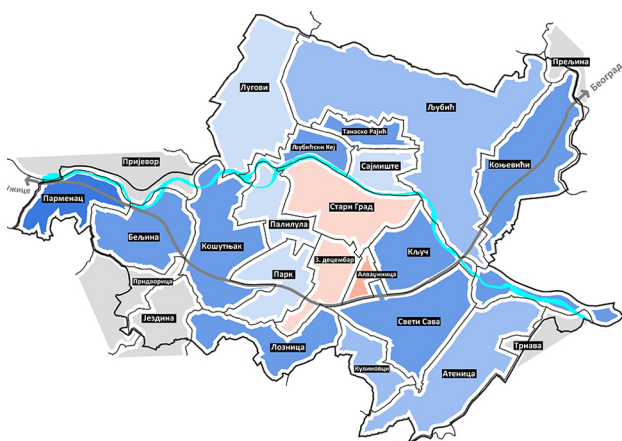
Бр	Назив месне заједнице	Број становника			Промена бр. стан.		
		2002.	2011.	2022.	2002/2011.	2011/2022.	2002/2022.
[1]	3. децембар	Подељена бивша велика М.З. Кључ > 12.481 ст.	8.202	8.267	112,0%	100,8%	111,3%
[2]	Алваџиница		2.845	3.031		106,5%	
[3]	Кључ		1.384	1.195		86,3%	
[4]	Атеница	4.877	5.116	4.772	104,9%	93,3%	97,8%
[5]	Бељина	1.117	1.085	945	97,1%	87,1%	84,6%
[6]	Кошутњак	9.297	7.738	6.834	83,2%	88,3%	73,5%
[7]	Кулиновци	1.785	1.812	1.645	101,5%	90,8%	92,2%
[8]	Лозница	1.839	1.934	1.723	105,2%	89,1%	93,7%
[9]	Лугови	2.653	2.460	2.335	92,7%	94,9%	88,0%
[10]	Љубић	5.972	6.326	6.002	105,9%	94,9%	100,5%
[11]	Љубић Кеј	Подељена бивша велика М.З. Љубић Кеј > 6.822 ст.	5.075	4.507	97,0%	88,8%	86,6%
[12]	Сајмиште		1.545	1.404		90,9%	
[13]	Палилула	7.091	8.242	8.093	116,2%	98,2%	114,1%
[14]	Парк	6.090	7.382	7.030	121,2%	95,2%	115,4%
[15]	Свети Сава	3.272	3.396	3.056	103,8%	90,0%	93,4%
[16]	Стари Град	7.546	7.008	7.271	92,9%	103,8%	96,4%
[17]	Танаско Рајић	1.954	1.820	1.626	93,1%	89,3%	83,2%
[18]	Бељина*	1.117	1.085	945	97,1%	87,1%	84,6%
[19]	Коњевићи*	788	859	769	109,0%	89,5%	97,6%
[20]	Парменац*	759	744	587	98,0%	78,9%	77,3%
УКУПНО		72.698	73.331	69.598	100,9%	94,9%	95,7%

* Напомена: Месне заједнице са ознаком * су истовремено и самостална насељена места.

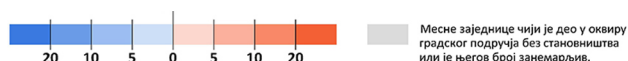
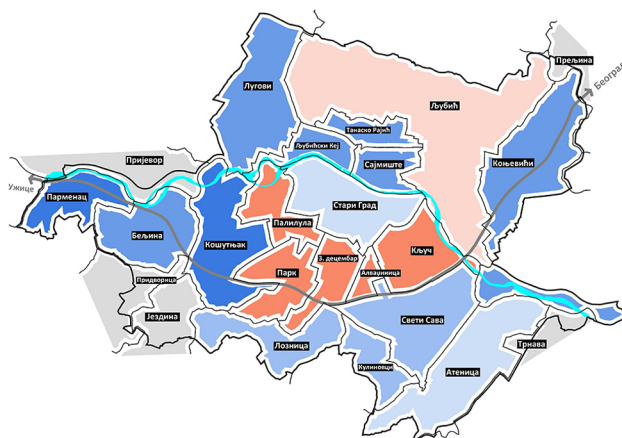
СТАНОВНИШТВО 2002-2011.

СТАНОВНИШТВО 2011-2022.

СТАНОВНИШТВО 2002-2022.

Слика 8

Раст/пад броја становника по месним заједницама градског подручја Чачка

Графички приказани резултати (Слика 8) из претходне табеле говоре много боље о просторном одразу демографских трендова на подручју града Чачка. На попису 2011. године уочава се да је највећи пад броја становника у средишњем и западном делу града, а што се може повезати са брзим развојем „мале привреде“ дуж јужног и источног крака градске обилазнице и на изласку из града ка Београду. Са друге стране, попис 2022. године показује много већи степен унификације демографских кретања, где је раст везан за градско средиште, које је почело поново расти – тзв. „реурбанизација“. Насупрот томе, све месне заједнице на ободу градског подручја опадају. Теренским обиласком града се могу потврдити уочени трендови, највише кроз масовну изградњу вишепородичних стамбених зграда у овом делу, док се нове породичне куће на ободу све ређе срећу. Са друге стране, на исти начин је уочено да се нови погони индустрије, veleprodaje и шпедиције и даље налазе на градском ободу, што значи да локално становништво прелази све већа растојања на линији кућа-посао. У даљем тумачењу ово значи и више моторизације, што је већ проблем у Чачку, а посебно је лоше по децу у отвореном градском простору као његове осетљиве кориснике.

4.2 ПОСТОЈЕЋИ ЈАВНИ ОТВОРЕНИ ПРОСТОРИ У ЧАЧКУ ПО МЕРИ ДЕЦЕ И ПОРОДИЦЕ

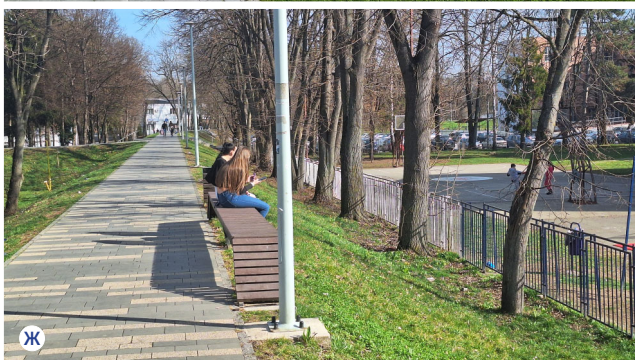
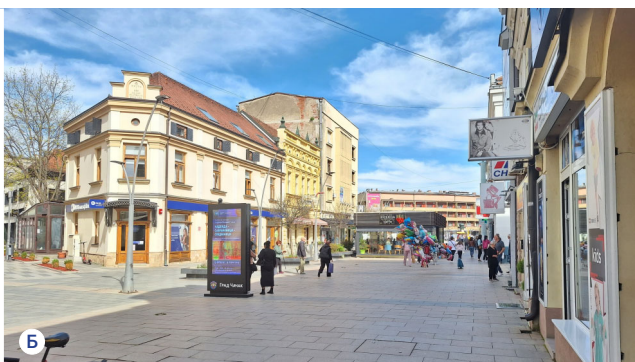
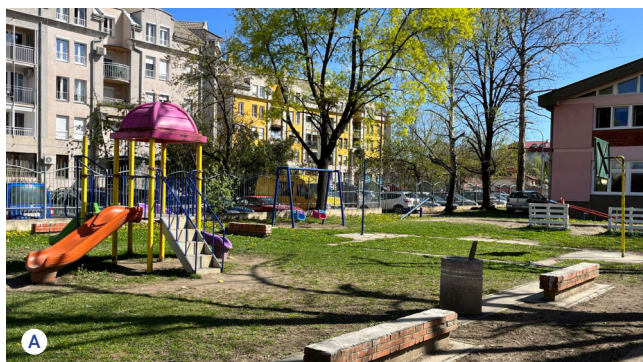
Град Чачак као град средње величине поседује **завидан број отворених простора** јавног или полујавног карактера који су по својој садржини и обликовању су по мери деце и породице или имају очигледан потенцијал да то постану. Дати отворени јавни простори су у овој студији већ наведени као **примарни и секундарни** (у загради је дат број таквих простора у градском подручју Чачка):

- 1) Примарни отворени јавни простори: дворишта предшколских установа (20), основних школа (10) и средњих школа (8), дворишта ђачких интерната (2) и игралишта у стамбеним блоковима (30);
- 2) Секундарни отворени јавни простори: тргови (5), остали пешачки простори-пешачке улице (1), паркови (9) и градски кеј (2).

Сви дати отворени јавни простори су током прве фазе израде студије били покривени **теренским обиласком**, приликом чега су прикупљени основни просторни подаци о њима, укључујући и фото-документацију. Подаци од значаја који су прикупљани приликом обиласка и касније проучени су (Слика 9): садржаји ових простора, њихово стање и густина у односу на површину целог простора, физичка приступачност прос-

тора, степен слободе уласка у дати простор и његова одвојеност од или отвореност ка окружењу и ниво безбедности и угодности у приступу датом простору.

Анализом **просторног размештаја** отворених јавних простора (Слика 9) уочава се да истраживано градско подручје Чачка није њима подједнако покривено, па је, сходно томе, различита

Слика 9

Фото-документација прикупљена током теренског обиласка отворених јавних простора у Чачку (редом): (А) дворишта предшколских установа; (Б) пешачке зоне; (В) дворишта основних школа; (Г) обичне градске улице; (Д) дворишта средњих школа; (Ђ); паркови; (Е) игралишта у стамбеним насељима и (Ж) градски кеј.

и њихова приступачност деци и породицама у одређеним деловима Чачка. У начелу, учесталост оваквих простора је већа у средишњем делу града, односно у градском центру и по насељима са вишепородичним стамбеним зградама из времена социјализма која су непосредно јужно и северно од центра. Најмања покривеност овим просторима је у североисточном делу града, где велики део са породичном стамбеном изградњом готово уопште нема овакве садржаје. Све напред уочено је у складу са **густином насељености** градског подручја, али, са друге стране, говори и о **централизацији** ових градских садржаја за децу и породицу. Дато се нарочито сагледава код секундарних отворених простора, који су готово сви у градском центру.

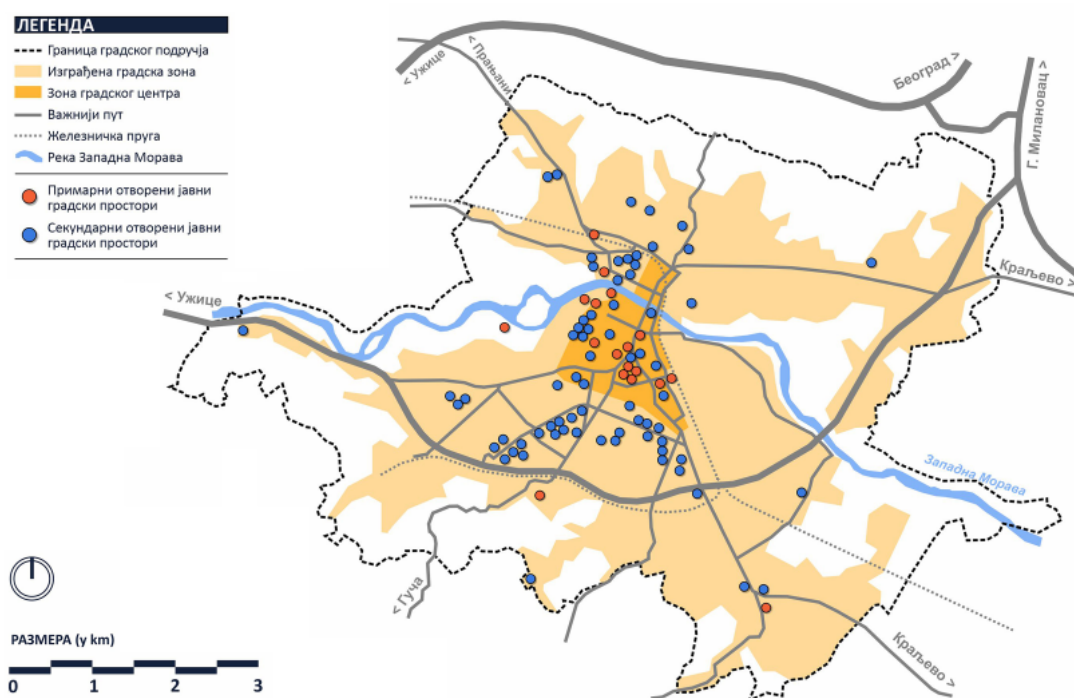
Поред примарних и секундарних отворених јавних простора, где се јасно уочава њихов значај за живот деце и породице у Чачку, узете су у обзир и улице у граду. Ове отворене јавне просторе деца и породице са децом користе у истој мери као и остали корисници. Као такве, улице су **отворени јавни простори терцијарног значаја**.

Услед великог броја улица као истраживане врсте отворених јавних простора, теренски обилазак сваке од њих није био могућ, па су

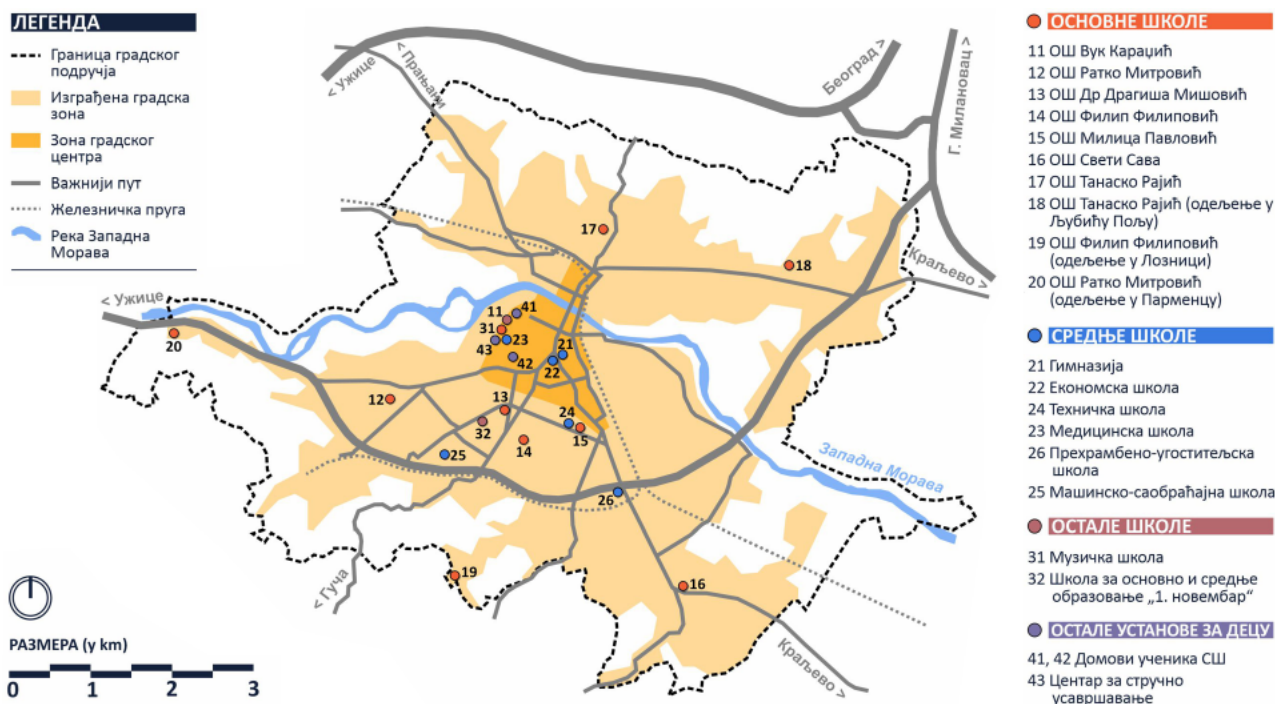
истражене **типске улице** у сваком делу града на основу њиховог значаја и положаја у градској саобраћајној мрежи, ширине и непосредног окружења. Слично претходном, теренским обиласком су прикупљени основни просторни подаци о датим улицама са фото-документацијом. Подаци који су тако прикупљени и касније проучени су веома слични оним везаним за примарне и секундарне отворене просторе (Слика 10).

4.3 ПРИМАРНИ ЈАВНИ ОТВОРЕНИ ПРОСТОРИ ЗА ДЕЦУ

Отворени јавни простори школских и предшколских установа су простори које **углавном користе деца**, делом и запослени у овим установама, а нешто мање родитељи, односно старатељи деце. Под датим просторима се нарочито посматрају **дворишта ових установа** као полујавни простори, где су коришћење и боравак углавном везани за посебне режиме рада ових јавних установа. Са друге стране, од значаја за анализу су и **прет-простори датих установа** на градским улицама, који су потпуно јавни, а које често користе и родитељи/старатељи деце која похађају дату установу. Ови простори обично нису виђени као

Слика 10 Просторни размештај примарних и секундарних отворених јавних простора у градском подручју Чачка

Слика 11 Просторни размештај и садашње стање школа или њима сличних јавних установа на градском подручју Чачка

део комплекса установе, али услед присуства колског саобраћаја и других градских садржаја представљају осетљиве тачке по питању безбедности деце, посебно у случају школских и предшколских установа смештених у средишњим деловима града и дуж прометних саобраћајница.

ШКОЛСКЕ УСТАНОВЕ: На истраживаном градском подручју Чачка постоји укупно **21 школа** или овој намени сличних јавних установа које примарно користе деца (Слика 11). Десет школа су основне, при чему су три издвојена четворогодишња одељења у Парменцу, Лозници и Љубићу Пољу. Средњих школа има шест. У граду постоји и музичка школа, која обухвата децу основног и средњошколског узраста, као и специјална школа „1. новембар“ за децу од предшколског до средњошколског узраста. Чачак има и два дома ученика средњих школа и Центар за стручно усавршавање; док домови својим отвореним простором прате дворишта средњих школа, Центар за стручно усавршавање има двориште више по мери основне школе.

Површине дворишта школа у односу на број деце која похађају дате школе је веома различит (Анекс; Табела А.1). Према подацима о броју деце по школама за 2022/2023. годину, код основних

школа у граду ово иде од 7,3 м² по ученику код школе „Др Драгиша Мишовић“ до 28,9 м² код школе „Ратко Митровић“ (Слика 12). На националном нивоу постоје стандарди за целокупну површину школе, укључујући и саме зграде и двориште, где је прихватљив стандард 18-25 м² по ученику [11]. На основу просторних анализа ово је једино **испуњено код школа „Ратко Митровић“ и „Вук Караџић“**. У истуреним одељењима овај стандард је такође вишеструко испуњен, али је то пре свега услед великог пада броја деце током последњих деценија. Код средњих школа овакви национални стандарди не постоје, а што је делом

Слика 12

Ако се изузму истурена одељења, основна школа „Ратко Митровић“ има највеће капацитете дворишта у односу на број ученика.

везано и за другачији карактер појединачних школа. И поред тога, средње школе у старим зградама у средишњем делу града имају значајно ограничење у величини дворишта. На пример, код гимназије је то тренутно 2,4 м², а код Економске школе чак 1,5 м² по ученику (Слика 18).

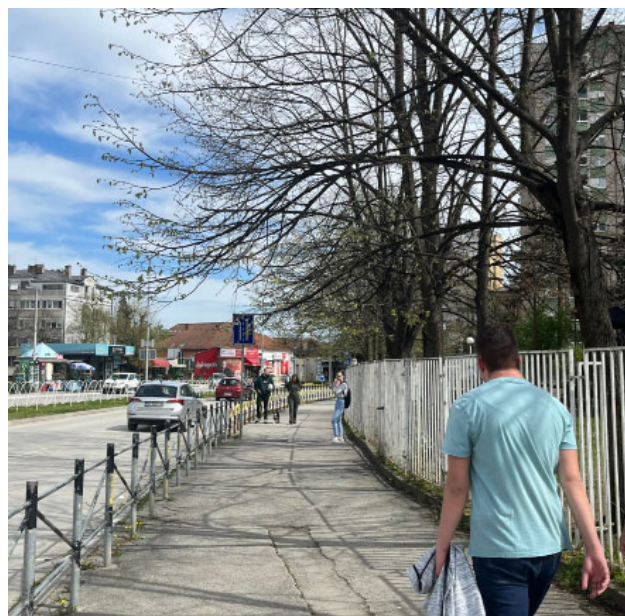
Што се укупног **карактера отворених јавних простора** школа у Чачку, уочавају се велике разлике (Анекс; Табела А.1). На првом месту, **величина и положај дворишта** у односу на окружење у многоме одређује карактер школе. Приступ за све, а посебно лица са отежаним кретањем, је могућ у сва дворишта, али само у половину школа. Новије зграде обично овде предњаче (Слика 13). Улази у комплекс школа су обично затворени капијама, па постоји елемент надзора (Слика 14). Ограде ка улици и суседима су обично металне и прозирне, али су код многих школа, посебно оних на ободу града у лошем стању, па постоји могућност уласка у двориште кроз „рупе“ на огради. Најлошији атрибут карактера за отворене јавне просторе школа у граду је улични простор испред школе, где су просторни капацитети махом ограничени, па је безбедност деце приликом уласка и изласка из школе ниска или делимично испуњена, што се обично постиже заштитним оградама између коловоза и пешачке стазе (Слика 15).

Слика 13 Новоподигнути дом ученика средњих школа у Улици цара Душана има све елементе приступачности за све.

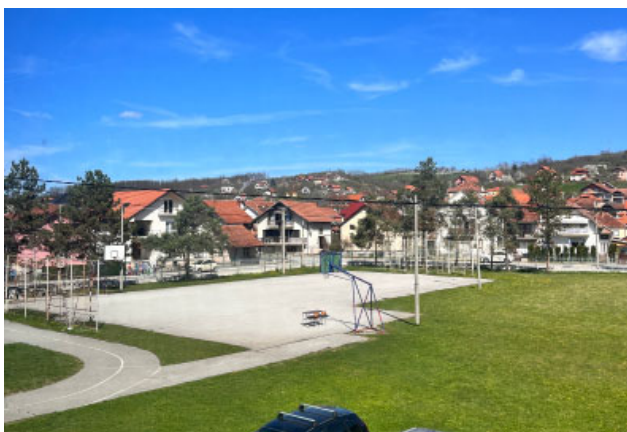

Слика 14 Специјална школа за основно и средње образовање „1. новембар“ има јасно надзиран улаз са звоном услед посебног карактера школе.

Слика 15 Заштитна ограда између коловоза широке и прометне улице и пешачког простора на улазу у основну школу „Др Драгиша Мишовић“.

Тренутно стање садржаја у отвореним просторима школских установа у Чачку се може оценити као **задовољавајуће**, осим у случају истурених одељења (Анекс; Табела А.1). Међутим, примећује се и да су дворишта углавном опремљена на **„традиционалан начин“** са нагласком на спортске терене и зеленило по ободу комплекса (Слика 16). Ово је махом присутно код школа које имају дворишта довољне величине за активности на отвореном. Са друге стране, пар школа у старим зградама у градском језгру има ограничење малог дворишта (гимназија, музичка, медицинска и економска школа), па је овде приступ

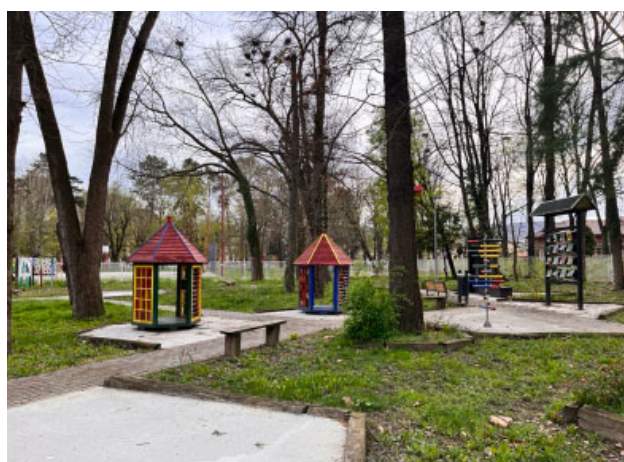
Слика 16 Основна школа „Танаско Рајић“: најчешћи садржаји дворишта школа су спортски терени и зеленило по ободу.

Слика 18 Тренутно најмање садржаја нуди двориште Економске школе, које је стешњено на старој парцели у најужем делу центра.

уређењу другачији, са садржајима за дружење и учење малог формата (Слика 17). Тренутно најмање садржаја нуди двориште Економске школе, које је стешњено на старој парцели окруженој са свих страна зградама у најужем делу центра града (Слика 18). Иновативни садржаји који излазе изван оквира уобичајених су ретки и везани су и за посебне установе, попут дворишта Центра за стручно усавршавање са садржајима из домена популарне науке (Слика 19).

На крају треба рећи пар речи и **будућим проценама** по питању просторних потреба отворених простора школа на основу постојећих трендова. Ово се најбоље може сагледати код основних школа у граду, док је код средњих то теже проценити, јер је њихов развој везан за шири оквир и стање школа и по околним општинама. Такође

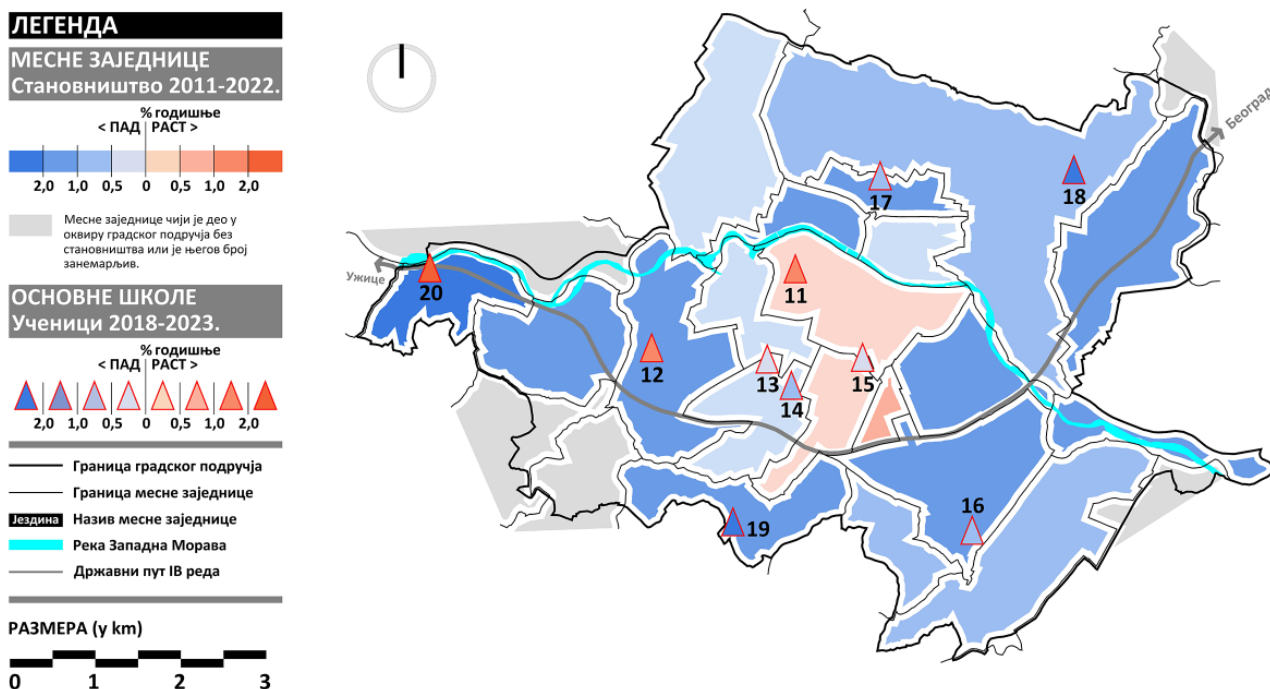

Слика 19 Двориште Центра за стручно усавршавање има иновативне садржаје популарне науке, који излазе изван оквира уобичајених за градске школе.

Слика 17 Чачанска гимназија је на малој парцели са релативно мало садржаја на отвореном, али је то донекле надокнађено наменски уређеним малим двориштем за представе, излагања и учење на отвореном.

треба изузети из разматрања три школе које су истурена одељења са малим бројем ученика, па, самим тим, где и мале промене од пар ученика стварају велике разлике у расту/паду. Код осталих, „великих“ градских основних школа је уочено да демографски показатељи раста/пада по месним заједницама нису у сагласности са скорашњим кретањем броја деце по школама које су ту смештене, односно да постоје „**популарне школе**“, где деца долазе и других делова Чачка, и обрнуто (Слика 20). Последњих година број ученика се повећао једино у ОШ „Вук Караџић“ и ОШ „Ратко Митровић“. Занимљиво је приметити да су по ранијој анализи ове школе једине у Чачку са испуњеним стандардом величине парцеле школе спрам броја ученика. Благо опадање броја ученика је у три школе које су јужно од центра града, на месту где је током 2011-2022.

Слика 20 Просторни размештај и садашње стање школа или њима сличних јавних установа на градском подручју Чачка

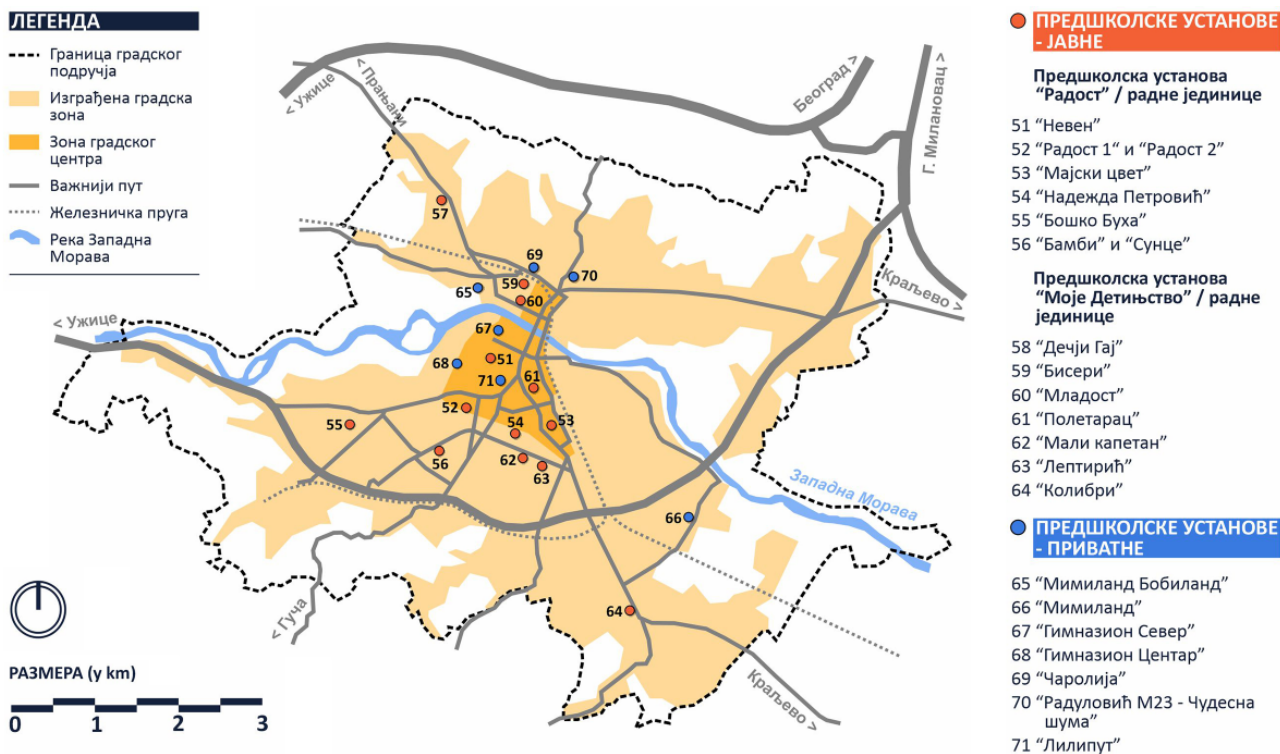
био једини пораст броја становника међу месним заједницама. Ово говори да је дати раст пре исход досељавања него природног прираштаја. Две школе на ободу града, ОШ „Свети Сава“ и ОШ „Танаско Рајић“, су имале нешто већи пад, али је ово и очекивано с обзиром на пад броја становника у месним заједницама око њих.

ПРЕДШКОЛСКЕ УСТАНОВЕ: Друга врста јавних установа за децу која имају отворене просторе (дворишта) полујавног вида су предшколске установе – вртићи, јаслице и комбиноване установе. У Чачку, на градском подручју Чачка постоји **21 предшколска установа**, од чега 13 у јавном власништву, организоване у две јавне установе, „Радост“ и „Моје детињство“, а осам су у приватном власништву. Боравак деце и у приватним и јавним предшколским установама је финансијски покривен од стране градске управе, што је значајна подршка за породице у Чачку. Са друге стране, град кроз ову значајну меру утиче на подједнаку попуњеност постојећих капацитета, па се приликом уписа врши размештај деце између места где има више пријављених на места где их је мање. Иако дата мера има добре стране, она често значи да су мала деца удаљена значајно од своје предшколске установе, чиме се превоз до вртића врши колима уместо пешице.

Овим се ограничава деци њихов боравак на отвореном, па посредно неповољно утиче на њихово упознавање са градским отвореним простором и осећајем безбедности и самосталности у њему.

Претходна мера такође спречава учовање постојећих трендова у могућем развоју и просторном размештају предшколских установа у Чачку. Међутим, просторном анализом њиховог садашњег размештаја (Слика 21) се и код њих сагледава **значајан степен просторне централизације**. Као крајност се може узети пример Љубића. Док је у његовом средишњем делу смештено чак пет предшколских установа, дотле у пространом источном делу са Коњевићима нема ниједне установе, иако се град у овом делу значајно ширио после 2000. године. Слично томе, и крајње западни и југозападни делови су без предшколске установе, за разлику од Кулиновачког поља на југоистоку, где постоји приватни вртић.

И код предшколских установа постоји **национални стандард** од 25 м² по кориснику/детету [11], који обухвата и зграде и двориште установе. Код половине установа у јавном власништву ово је испоштовано (Анекс; Табела А.3) (Слика 22). На другој страни, код приватних предшколских

Слика 21 Просторни размештај и садашње стање школа или њима сличних јавних установа на градском подручју Чачка

Слика 22 Вртић „Колибри“ у приградском насељу Атеница има много већу парцелу од стандарда, што се лако уочава у његовом пространом дворишту.

установа, али и код неких јавних, су капацитети отвореног простора **вишеструко мањи од стандарда**. Додатни проблем у овом случају је што се са смањењем површине дворишта повећава удео под поплочаним или бетонираним делом, јер је он увек неопходан за прилаз зградама на парцели и за кретање по њој (Слика 23). Овако подстандардне вредности за дворишта код приватних предшколских установа су делом покривене тиме што је половина њих смештена близу јавних градских простора под зеленилом и са јавним дечјим игралиштима, попут великог градског парка, градског купалишта и кеја.

И код укупног **карактера отворених јавних простора** предшколских установа у Чачку се уочавају разлике између оних у приватном и јавном власништву (Анекс; Табела А.1). Оне највише везане за питање зеленила и хортикултурног уређења, где није чинилац само величина дворишта, већ и да су ово релативно младе установе, где се зеленило још није развило. Старост комплекса такође утиче и на друга обележја. На пример, добар део старијих зграда такође нема рампе у свом улазном делу. Са друге стране, код свих установа се уочава проблем приступног уличног

Слика 23 Вртић „Полетарац“ се налази у само језгру Чачка и у старој згради са малом парцелом, па се овде уочава недостатак простора, који је услед тога и без значајнијег зеленила.

Слика 24

Близина веома прометног булеvara код предшколске установе „Мали капетан“ услед ограничених капацитета између коловоза и њене парцеле значајно смањује безбедност приступа установи и боравка испред ње.

простора, где обично нема много капацитета за неко значајније уређење и подизање безбедности услед близине коловоза (Слика 24).

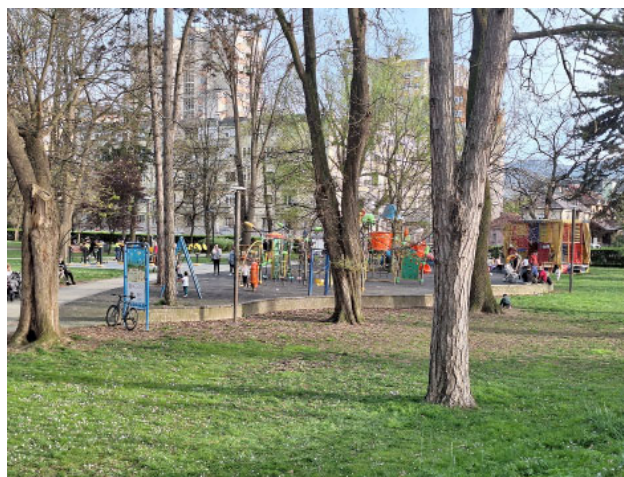
Питање **садржаја** у двориштима предшколских установа не показује везаност за величину и карактер власништва над установом. Код главног садржаја – **игралишта за децу** – разлике су мање, јер је очигледно да установе са мањим двориштима теже да богатијим садржајем овог вида надоместити своје недостатке (Слика 25). Као што је речено, код приватних предшколских установа је мање зеленила услед мањих дворишта. Иновативнији садржаји, попут места за учење на отвореном или под надстрешницом нема много вртића, али постоје елементи учења кроз мини-полигоне за учење сналажења на улици.

Слика 25

Пример приватне предшколске установе „Чаролија“ у Љубићу показује бригу да се деци овог узраста омогуће садржаји за игру у пријатном амбијенту.

Уређена **ДЕЧЈА И СПОРТСКА ИГРАЛИШТА** на отвореном која су јавно доступна су последња врста примарних отворених јавних простора на градском подручју Чачка. Док су дечја игралишта увек намењена деци, спортска игралишта најчешће користе старија деца („тинејџери“) и млади одрасли. Такође, одређени број њих садржи обједињене садржаје за дечју игру и спорт, али обично са нагласком на један од садржаја. Даље, у Чачку постоје много јавно доступних игралишта као независних садржаја, али и оних у оквиру предшколских и школских установа или паркова (Слика 26). Прва су већ приказана, а друга ће бити из угла зелених површи. Са друге стране, спортска игралишта професионалног спорта, попут градског стадиона, су са ограниченим приступом и нису прилагођена деци, па нису ни предмет студије.

Слика 26

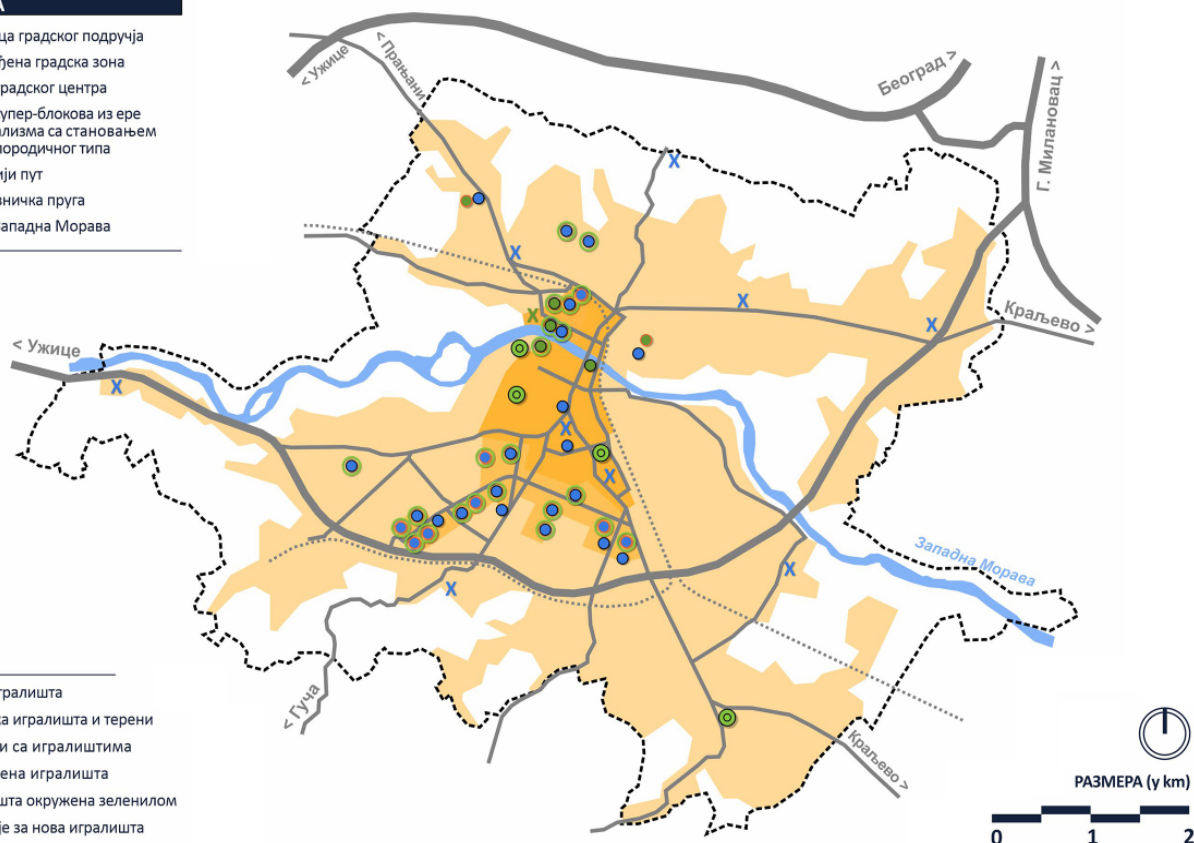
Велики парк у Чачку. Већина градских паркова поседује добро опремљено, ново дечје игралиште.

Теренски обиласком Чачка одмах се уочава да је град протеклих година много уложио у **уређење нових и обнову постојећих игралишта** (Слика 27). Овде се примећује и стратешки приступ, јер су уређивани отворени простори у различитим деловима града, а на местима где постоји више блиских нису сва уређена до сада (Слика 28). Потом, сагледава се и ограничење земљишта као ресурса у јавном власништву за нова игралишта, тако да су она, мимо центра и приобаља, махом у зонама такзованих „**супер-блокова**“, тј. градских блокова из времена социјализма са слободно стојећим вишепородичним стамбеним зградама, где је пространи неизграђени простор унутар блока од

ЛЕГЕНДА

- Граница градског подручја
- Изграђена градска зона
- Зона градског центра
- Зона супер-блокова из ере социјализма са становањем вишепородичног типа
- Важнији пут
- Железничка пруга
- Река Западна Морава

- Дечја игралишта
- Спортска игралишта и терени
- Паркови са игралиштима
- Неуређена игралишта
- Игралишта окружена зеленилом
- X Локације за нова игралишта

Слика 27

Просторни размештај и садашње стање школа или њима сличних јавних установа на градском подручју Чачка

почетка био намењен игралиштима (Слика 28). Ови блокови су и са становањем великих густина, па дата игралишта имају и много корисника – деце и породица из непосредног окружења. За разлику од њих, мрежа дечјих и спортских игралишта по рубним насељима Чачка са породичном стамбеном изградњом у виду кућа су слабо опслужена дечјим игралиштима (Слика 29).

Слика 28

Пример необновљеног дечјег и спортског игралишта у средини социјалистичког супер-блока у Авенији липа. Са друге стране, већ образовано зеленило је много боље него код неких новијих примера.

Слика 29

Дечје игралиште у Улици 1300 каплара на Љубићу је једно од ретких у граду која се налазе у окружењу насеља са породичним кућама.

Приближно половина дечјих и спортских игралишта на градском подручју се може описати као **надпросечно уређена** наспрам уобичајеног стања на националном нивоу (Анекс; Табела А.5). Већина је такође доступна за све, укључујући и особе у колицима или колица за бебе, али приближно 1/3 има делове и садржаје који су недоступни, док је једино парк код предшколске установе „Бисери“ цео недоступан за колица.

Слично овоме је и стање око укупне **безбедности игралишта са окружењем**, где око 2/3 њих делује безбедносно, а код остатка је углавном безбедност осредње оцењена. Једино је игралиште на Старом сајмишту означено као небезбедно услед проблематичног окружења.

По **садржајима** се најбоље уочавају разлике по два начела. Једно је већ објашњено и приказано на карти – разлика између нових или обновљених са једне стране и необновљених игралишта са друге. Друга разлика је она која тражи у будућности много више промишљања, а то је да су садржаји непосредно уз игралиште уређени, попут дрвећа и зеленила, прилазних тротоара, расвете или сигнализације. Приликом теренског обиласка се створио утисак да су игралишта која немају добро уређено окружење и приступ слабије коришћена и брже показују знаке пропадања.

На крају треба рећи да се после теренског обиласка сагледава да је већина нових **дечјих игралишта урађена типски**, према каталожним моделима. Овде се примећују лоше појаве. Прва је да се таквим приступом ограничава разноликост и прилагођеност игралишта њиховом окружењу и њихово уклапање у **градски или локални идентитет**. Друго и озбиљније, овим се смањује угодност и безбедност њиховог коришћења од стране деце и осталих грађана. На пример, није исто радити дечје игралиште које је у сенци дрвећа или без тога (Слика 30) или оно које је у сред блока,

Слика 30

Комбиновано дечје и спортско игралиште на старом сајмишту је пример пространог игралишта у неодговарајућем окружењу: непосредно уз пијачу, без високог зеленила као заштите, у близини стоваришта и производни погони.

Слика 31

Дечје игралиште у Гучкој улици, смештено између зграде и саобраћајнице.

па нема сметње колског саобраћаја у близини, и оног које је поред коловоза (Слика 31). На крају, готово сва нова дечја игралишта су у целости од **пластике**, која се не сматра безбедним и здравим материјалом за децу. Једино ново игралиште од дрвета је у порти главне градске цркве, где град није био тај који га је градио.

4.4 СЕКУНДАРНИ ЈАВНИ ОТВОРЕНИ ПРОСТОРИ ЗА ДЕЦУ

Секундарни јавни отворени простори по мери деце и породице у градским условима су они простори коју су посебно прилагођени за **дужи и угоднији боравак на отвореном**, попут градских паркова, кеја, алеја, тргова, пешачких зона или улица са интегрисаним саобраћајем где пешаци имају предност. Овим се показује да су дати простори **за све грађане**, а, поред деце, посебно су погодни за кориснике са отежаним кретањем, попут старијих или трудница, јер је у њима нема колског саобраћаја или је он веома ограничен. У случају теме ове студије, дате отворене просторе деца као главна циљна група по правилу не користе сама, већ у оквиру **породице** због два разлога. Као прво, ово су простори велике јавности, где деца, посебно мања и средње доби,

не могу бити сама. Друго, за разлику од примарних простора који су често у самом суседству, ови простори често нису само локалног значаја и у опсегу пешачких растојања, па је одлазак деце до њих под надзором, било да је то колима, јавним превозом или пешице у пратњи одрасле особе.

У оквиру секундарних јавних отворених простора града постоји подела на оне **под зеленилом** и оне **под попловањем**. Подела говори о различитом карактеру активности које се у њима дешавају, али она нема битнији значај у прилагођености за децу и породицу. У предности су делом зелени простори, јер зеленило обично омогућава боље услове за дечју игру и несметано кретање. Такође, зелени простори чешће имају дечја и спортска игралишта као допунске садржаје. Са друге стране, тргови и пешачке и интегрисане улице, које имају велику концентрацију централних намена и садржаја (трговине, услуга, угоститељства или јавних служби), боље обједињавају различите потребе свих чланова породице (Слика 32).

На градском подручју Чачка уочава се уобичајена **велика концентрација** јавних отворених простора под попловањем у старом језгру града, али и градских зелених површина (Слика 34). Ипак, делује да град у овом пољу последњих година ради на **промени политике зелених простора**, па

Слика 33

Скоро уређен парк у центру приградског насеља Атеница је на линији планиране децентрализоване отворених јавних простора града.

су скоро уређени простори парка у Атеници на југоистоку града (Слика 33), а постоје и планови за оживљавање градског приобаља кроз зелене просторе и ван деонице кроз градско језгро, кроз планове за зелене стазе и стазе здравља.

Са друге стране, чини се да град, и поред планираног у постојећим стратешким документима, и даље нема јасан став око **образовања локалних центара**, који би по свом карактеру требало да садрже и мање („локалне“, „рејонске“) тргове и паркове. Оваква места би деци и породицама у окружењу била на пешачком одстојању, а сагледавала би се као део „проширеног суседства“. Поређењем планираних локалних центара и стварног стања на терену види да су многи тек

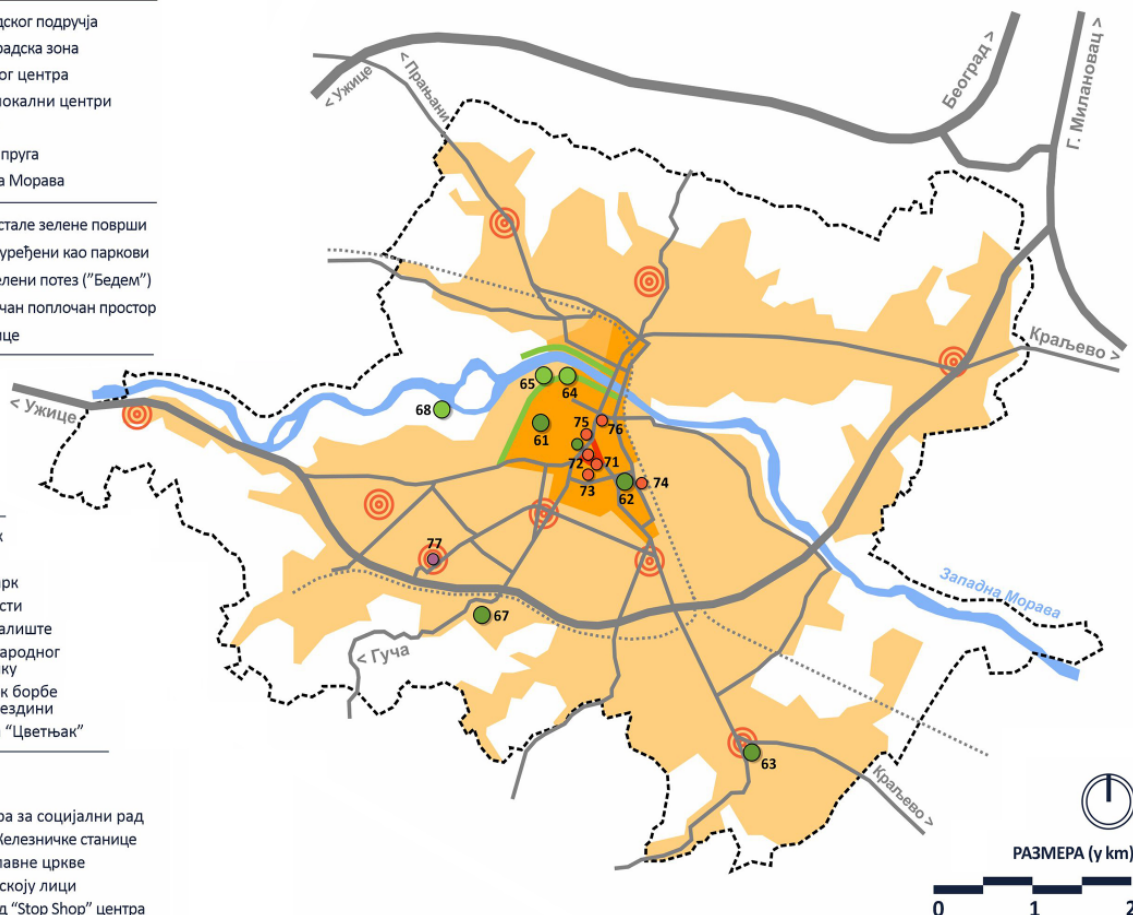
Слика 32

Трг устанка као главни трг у Чачку окружен бројним садржајима, па је привлачан за боравак целе породице. То се види и на основу бројних привремених активности за децу на отвореном, попут продаје слаткиша на тезгама или изнајмљивања аутића за дечју возњу.

ЛЕГЕНДА

- Граница градског подручја
- Изграђена градска зона
- Зона градског центра
- Постојећи локални центри
- Важнији пут
- Железничка пруга
- Река Западна Морава
- Паркови и остале зелене површи
- Делови кеја уређени као паркови
- Линеарни зелени потез ("Бедем")
- Тргови и сличан поплочан простор
- Пешачке улице

- 61 Велики парк
- 62 Мали парк
- 63 Атенички парк
- 64 Парк младости
- 65 Градско купалиште
- 66 Двориште народног музеја у Чачку
- 67 Спомен-парк борбе и победе у Јездини
- 68 Зелена зона "Цветњак"
- 71 Трг устанка
- 72 Римски трг
- 73 Трг до Центра за социјални рад
- 74 Трг испред Железничке станице
- 75 Плато код главне цркве
- 76 Трг у Моравској улици
- 77 Плато испред "Stop Shop" центра

Слика 34

Просторни размештај секундарних јавних отворених простора по мери деце и породице на градском подручју Чачка: тргова, пешачких улица, паркова и уређених деоница кеја.

у повоју, а једини који је развијенији је центар Атенице, где је смештен малопре споменут нови парк. Поред тога, постоје назнаке спонтаног образовања локалних центара око тржних центара (Слика 34), попут „Роде“ на Алваџиници, где је ово покренуло развој новог већег приватног пројекта вишепородичног становања са дечјим игралиштем и озелењавањем у дворишту као узорним примером за Чачак.

Што се тиче **садржаја** у истраживаним просторима они који су суштински важни по њихов карактер, попут зеленила у парковима или поплочања на трговима, су најчешће у добром стању. Други садржаји, који се могу тумачити као „додатак“, попут значајније заступљености хортикултурног уређења или урбаног мобилијара осим уобичајених клупа, стубића или ограда, се ређе срећу. Може се закључити да добар део ових јавних простора и даље има **традиционално уређење**, на начин како се то обично очекује. Овде

треба издвојити два новија градска пројекта, градско купалиште и Атенички парк. Код њих се среће **иновативно уређење** у поплочању и по садржајима, попут другачијег поплочања, иновативног мобилијара који спаја клупе и лежаљке, али и иновативног урбаног дизајна по мери породице, јер се садржаји за малу децу (дечје игралиште), велику децу (спортски терени) стављају поред простора за одрасле („теретана на отвореном“) (Слика 35–36). Пројекат уређења дворишта Народног музеја у Чачку, односно Конака Јована Обреновића, који тренутно у току, такође има занимљиве елементе дизајна за увођењем идентитета и баштине као елемента где деца могу да уче о томе кроз дизајн (Слика 37).

У одређеним отвореним просторима у Чачку се уочава претерани уплив **„комерцијализације“**, која обично иде на штету смањења количине зеленила и елемената удобности за пешаке. Овде се посебно мисли на баште кафића и

Слика 35-36 Простор у позадини градског купалишта нуди садржаје за целу породицу: деље игралиште за малу децу, спортске терене за велику, а „теретану на отвореном“ за одрасле.

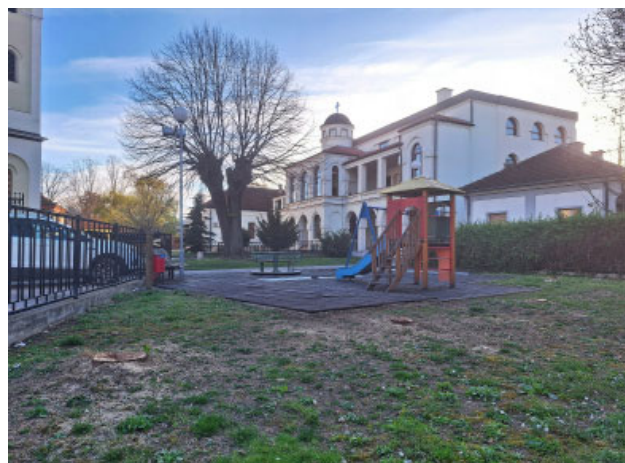
превише постављених реклама и огласа. Ако је ово очекивано код платоа тржног центра као приватног пројекта, онда донекле није очекивано да градско шеталиште као најважнији део средишње пешачке зоне Чачка нема праве клупе услед заузетости градског простора баштама кафића (Слика 9Б). Са друге стране, треба похва-

Слика 37 Пројекат уређења дворишта Народног музеја у Чачку, односно Конака Јована Обреновића, који тренутно у току, има занимљиве елементе дизајна за увођењем идентитета и баштине за децу.

лити и просторе који нису у јавном власништву, али имају развијене садржаје отвореног простора за целу заједницу, попут новог угоститељског простора парковског вида у приобаљу „Цветњак“ или порте главне градске Цркве светог вазнесења Господњег (Слика 38).

На крају, треба закључити да добар део секундарних отворених јавних простора на градском подручју Чачка има садржаје по мери деце и породице, али да постоји простор за унапређења, посебно код **мањих простора**, као што је проширена раскрсница са кружним током који сече Моравску улицу или Трга испред железничке станице са старом локомотивом (Слика 39). Код простора са интензивним колским саобраћајем околним или кроз дати простор постоји и потреба подизања безбедности за децу, у виду препрека и сигнализације.

Слика 38 Деље игралиште у порти главне цркве у Чачку окружено зеленилом.

Слика 39 Трга испред железничке станице са старом локомотивом је скоро обновљен, али му недостаје зеленило и мере изолације трга од околног колског саобраћаја.

4.5 ТЕРЦИЈАРНИ ЈАВНИ ПРОСТОРИ ЗА ДЕЦУ И ПОРОДИЦУ

Међу терцијарне отворене јавне градске просторе за децу и породицу укључени су сви они где су деца и породица **једнаки са осталим учесницима** у њиховом коришћењу. То су класичне **градске улице**. Остали простори, где су друге групе корисника доминантније од деце, попут дворишта зграда јавне управе и администрације или болничких комплекса, нису обухваћене овом студијом.

Као што је већ речено, теренски обилазак сваке од улице у Чачку није био могућ овом студијом, па су истражене **типске улице** у сваком делу града на основу њиховог значаја и положаја у градској саобраћајној мрежи, ширине и непосредног окружења. Приликом њиховог теренског обиласка и анализе најважнија ставка је била да се уоче да ли постоје **посебни елементи прилагођавања деци** као осетљивим корисницима (безбедност, приступачност) или, чак, они који су искључиво везани за њих, попут интегрисаних елемената дечјих игралишта уз тротоаре или саобраћајне сигнализације за децу.

На основу анализе препознато је 11 типова улица, полазећи од хијерархије саобраћајница према важећем генералном урбанистичком плану (Табела 6).

Градске магистрале као најважније улице у Чачку су истовремено и регионалног значаја, јер представљају места проласка кроз град. Како ове улице имају интензиван саобраћаја са много тешких возила (камиона, аутобуса, шлепера), оне обично нису добро окружење за пешаке и бициклисте (Слика 40). Иако су ове улице доста широке спрам осталих у граду, обично са по две траке у сваком смеру, потреба за интензивним колским саобраћајем смањује могућности за њихово уређење и преусмерава пажњу на мере заштите пешака и бициклиста.

Градске улице су по својој суштини улице највишег значаја по сам град, јер спајају његове главне делове и градске магистрале. Иако ове улице нису толико прометне као градске магистрале, оне су обичне уже, са по једном траком у једном смеру. Сходно томе, интензитет саобраћаја спрам капацитета ових улица делује слично као код градских магистрала. На основу тога деца и даље

Табела 6 Типологија улица у граду Чачку

Тип улице	Хијерархија	Положај у граду	Функционално окружење	Ширина улице	Пример улице
Тип 11	Градска магистрала	Шире градско језгро	Вишепородично становање + услуге	20-30 м	Улица 1. октобра
Тип 12		Градска периферија	Породично становање + услуге	Око 20 м	Улица Ђорђа Томашевића
Тип 13		Градска периферија	Услуге и индустрија	20-30 м	Булевар ослободилаца Чачка
Тип 21	Градска улица	Уже градско језгро	Услуге, јавне службе	10-15 м	Улица Цара Лазара
Тип 22		Шире градско језгро	Вишепородично + породично становање	10-15 м	Балканска улица
Тип 23		Градска периферија	Породично становање + услуге	10-15 м	Улица Александра Савића
Тип 31	Сабирна улица	Уже градско језгро	Вишепородично становање + услуге	10-20 м	Железничка улица
Тип 32		Градска периферија	Породично становање	8-15 м	Улица хероја Ђуракића
Тип 41	Локална улица	Уже градско језгро	Вишепородично + породично становање	8-12 м	Хајдук-Вељкова улица
Тип 42		Шире градско језгро	Породично становање	8-12 м	Улица Аћима Лукића
Тип 43		Градска периферија	Породично становање	6-12 м	Улица браће Станић

Слика 40

Градске магистрале, попут Булеvara ослободилаца Чачка, који се преклапа са Европским коридором E761, због интензитета тешког саобраћаја представљају неповољно окружење за боравак пешака и бициклиста. У делу ове магистрале поред градске средње школе (Машинско-саобраћајне школе) постоји денивелација магистрале ради смирења саобраћаја.

нису потпуно безбедна у оваквом окружењу, па су деонице улица поред, на пример, предшколских и школских установа са оградом између коловоза и тротоара (Слика 41).

Сабирне улице су оне које представљају окосницу саобраћаја у појединачним градским четвртима и насељима. Код њих је број корисника који ту циљано долазе и корисника који су пролазници приближно исти. Сабирне улице обично немају интензиван саобраћај, али имају велике разлике у прометности током дана. Такође, ове улице траже додатне мере у осетљивим деловима поред школа и предшколских установа (Слика 42).

Локалне улице су најнижег реда, најуже су и махом везане за породично становање у кућама, осим оних у ужем градском језгру. По правилу,

Слика 41

Пример Балканске улице као улице градског значаја, где је саобраћај и даље довољно интензиван да се стави ограда између коловоза и тротоара код вртића.

Слика 42

Улица хероја Ђуракића на Љубићу представља пример сабирне улице са посебним мерама поред основне школе „Танаско Рајић“, где се виде лежећи полицајци и саобраћајни знаци за успоравање брзине возње.

Слика 43

Пример спонтано настале Улице браће Станић у Кулиновачком пољу са малом ширином и променљивом профилацијом као сложенијег случаја за уређење код локалних улица.

њихови главни корисници су они који ту живе или њихови посетиоци. Улице које су плански настале на ужем ободу града обично су довољне ширине за правилно уређење (8-12 м). Међутим, улице на крајњем ободу Чачка, које су значајним делом настале мимо прописа, спонтаном урбанизацијом, су често неправилне и много уже, ширине 5-6 м, па представљају много већи задатак за будуће уређење (Слика 43).

4.6 АНАЛИЗА РЕЗУЛТАТА ПРОЦЕСА УРБАНЕ КОКРЕАЦИЈЕ

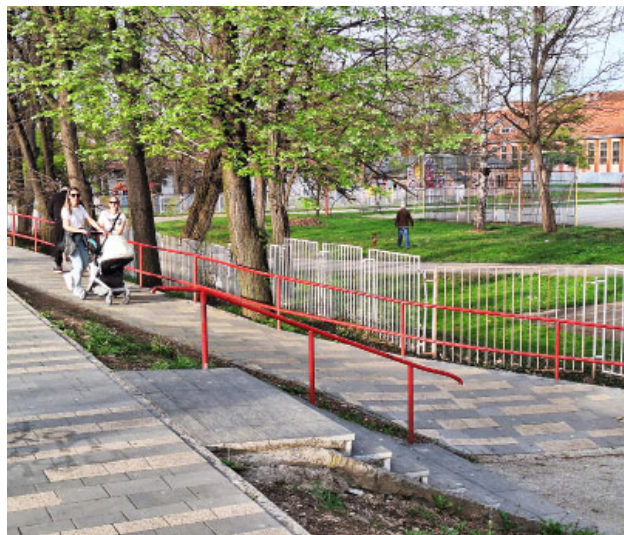
Процес урбане кокреације у Чачку подразумевао је примену различитих техника партиципације, прилагођених различитим фазама процеса, жељеним циљевима и резултатима, као и специфичним актерима са којима се ради. Приликом спровођења партиципативних активности обезбеђено је укључивање свих релевантних и заинтересованих актера. У оквиру овог процеса организоване су фокус групе, онлајн анкете, радионице, презентације и оглашавање (Слика 44). У њиховом спровођењу препознате су **четири групе отворених јавних простора**: (1) отворени јавни простори градског нивоа попут тргова и паркова, (2) отворени јавни простори у оквиру јавних установа попут вртића и школа, (3) отворени јавни простори у градским стамбеним блоковима и (4) у приградским насељима. Стога су у даљем тексту обједињени резултати партиципативних активности са свим актерима структурисани по наведеним групама простора.

Слика 44 Међу важнијим активностима урбане кокреације у Чачку била је радионица са родитељима, спроведена у јуну 2024. године.

Приликом анализе и оцене отворених јавних простора од градског значаја издвојила су се **четири важна простора**: обала Мораве, Велики градски парк, Градски трг и Спомен-парк. Иницијативе уређења и опремања ових простор долази од градске управе, док је за њихово одржавање надлежно локално јавно предузеће.

Обала Мораве (градски кеј, бедеми, градска плажа, обала Цветњак) је оцењена као најбоље опремљен простор у граду са адекватном коли-

Слика 45 Једна од ретких рампи погодних за родитеље са децом у колицима.

чином зелених простора. Овај простор се сматра угодним за боравак и препознаје се присуство садржаја за све узрасте. Као проблеми овог простора јавља се приступачност, наиме постојеће рампе су превише стрме и не постоје бицикличке стазе иако је простор погодан за ту активност (Слика 45). Родитељи са малом децом истакли су проблем безбедности простора у непосредној близини реке и недостатак садржаја попут тоалета и чесме, те се за ове потребе ослањају на присутне угоститељске објекте (кафиће и ресторане).

Простор Великог градског парка представља један од најугоднијих простора у граду. Препознаје се присуство зелених простора и покривеност основним мобилијаром и мобилијаром за мању децу, док се као недостатак јавља мањак садржаја за већу децу и омладину. Простор се сматра приступачним и лако доступним, али се због окружености саобраћајницама сматра се делимично небезбедним у делу дечјег игралишта. Као највећи проблем истиче се хигијена и општа култура грађана (неодговорни власници паса, присуство отпада и поломљени мобилијар).

Простор **Градског трга** је најлошије оцењен простор у граду. Позитивну оцену је једино остварио у опремљености основним мобилијаром, док је препознат велики недостатак зелених површина, заштите од сунца и садржаја

за децу различитих узраста. Препознат је и као небезбедан простор због слабе осветљености и слабо одржаваног мобилијара.

Спомен-парк је препознат као локација са највећим потенцијалом и позитивном оценом од стране свих актера. Као важан проблем истиче се недостатак садржаја за дужи боравак са децом, односно јавни тоалет, чесма и дечје игралиште.

Отворени јавни простори у оквиру **предшколских и школских установа** су у систему редовног одржавања кроз буџет града. Приликом уређења ових простора иницијативе крећу од школских одбора, преко предшколске или школске администрације, долазе до градске управе за друштвене делатности, која формира трогодишње планове, на основу којих се издвајају буџетска средства. Након тога се процес спроводи по процедури за јавне набавке пројекта и извођача.

Кроз партиципативне активности препознате су две компоненте, **опремање и одржавање простора**, и укључивање у ове процесе. Препознат је и недостатак заштите од сунца и кише који би омогућио боравак у двориштима по различитим временским условима (Слика 46). Посебно је од значаја стварање простор за окупљање и одржавање наставе у отвореном простору у оквиру школских установа, док је у предшколским установама неопходно опремање интерактивним мобилијаром који подстиче сензо-моторни развој.

Слика 46

Основна школа „Свети Сава“ у насељу Ате-ница и поред релативно пространог дворишта нема простор за учење на отвореном који је под заштитом (надстрешница). Овакво стање је слично код огромне већине школских и предшколских установа.

Велики број образовних установа има **ограничен капацитет својих дворишта** (Слика 47), стога је потребно обезбеђивање алтернативних простора, који имају садржаје за различите узрасте, као и неговати сарадњу и умрежавање образовних установа и укључивање родитеља. Иако је кроз процес партиципације велики број учесника изнео жељу за укључивањем, кроз наведену стандардну процедуру, за сада не постоји укључивање корисника простора (деце, васпитача, наставника, родитеља и старатеља) у процес опремања простора, али се могу пронаћи поједини успешни примери укључивања.

Слика 47

Вртић „Гимназион-север“ код градског београда има сасвим мало двориште. Дато ограничење у просторном капацитету дворишта без много места за зеленило не може да надокнади његову релативно добру уређеност.

Приликом уређења отворених јавних простора у оквиру **дворишта стамбених блокова** постоји више модалитета, који се примењују у односу на власништво међублоковских парцела, изазваним различитим периодима развоја. Стандардна процедура креће од стамбених заједница које преко месних заједница потражују новац од градске службе за финансије. Даљи поступак уређења спроводи надлежно комунално предузеће.

Партиципативним процесом препознате су три компоненте: (1) **приступачност** простора, (2) **опремање у односу на различите узрасте** и (3)

Слика 48 Типско игралиште за малу децу, попут овог у Улици Светог Саве, се среће на много места у стамбеним деловима Чачка.

управљање овим просторима. Препознато је да је покривеност деčјим игралиштима добра (Слика 48) и да је већини грађана на оптималној удаљености до 10 минута пешке, међутим остали отворени јавни простори намењени за рекреацију, боравак у природном окружењу, окупљање и дружење се налазе на већим удаљеностима. Простора намењених за старију децу и одрасле (омладину) има недовољно и често су неодговарајуће одржавана са дотрајалим мобилијаром и лоше одржаваним зеленилом (Слика 49). Део

проблема представља слаба свест грађана о заједничким и јавним просторима (присутност смећа, поломљен мобилијар, неодговорни власници паса). Проблем је уочен код **нових стамбених блокова** који нема оквир за јасан развој проширеног становања (отворени простори, зеленило), односно нема обавезе инвеститора за опремање отворених простора на парцели. Код наведене стандардне процедуре иницијатива може да крене од грађана кроз месне заједнице, али је закључено да велики број грађана није упознат са овом могућношћу, нити постојањем месних заједница. Такође овакав процес их не укључује у осмишљавања и одржавања простора. Међутим, могу се препознати примери стамбених заједница које саме улажу у своје непосредно окружење ван система на земљишту које је у јавном власништву. Сходно томе, треба омогућити јасне процедуре и пружити подршку за заједнице са иницијативама за сопствено улагање.

Отворени јавни **простори у приградским подручјима**, односно насељима са стамбеним кућама на ободу Чачка су у значајном мањку и налазе се на великим удаљеностима. Овде је примарна потреба да се образују локални центри за становништво различитих узраста. Као резултат недостатка простора за децу и породице користе се простори других намена попут дворишта цркве,

Слика 49 Пример дворишта из позног социјализма у стамбеном насељу Алваџиница, који је тренутно у лошем стању и коме је неопходна потпуна обнова.

а деца користе дворишта школа и вртића након радног времена „прескачући ограду“. Јавља се и прелазак већих удаљености старије деце из ових насеља у отворене просторе око стамбених зграда, који наилази на неодобравање од стране њихових станара. Као могућност креирања простора за игру јавља се тема уређења малих стамбених улица, где треба посебан акценат ставити на безбедност, у односу на саобраћајницу и снабдевеност уличном расветом.

4.7 ОЦЕНА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА

Оцена представљеног постојећег стања отворених јавних простора на градском подручју Чачка је урађена кроз **SWOT анализу**. Овде се уочавају четири скупа позитивних и негативних оцена постојећег стања у зависности да ли су они локалног карактера, тј. везани за Чачак, или долазе од утицаја споља: снаге (S), слабости (W), прилике (O) и претње (T).

Табела 7 SWOT анализа постојећег стања отворених јавних простора на градском подручју Чачка.

СНАГЕ (S – Strengths)	СЛАБОСТИ (W – Weaknesses)
11. Повећање удела деце на градском подручју између два последња пописа становништва. 12. Очувана привлачна моћ града да и даље буде место досељавања становништва из ужег и ширег окружења. 13. Активна локална привреда и добре могућности запошљавања. 14. Приметна градска политика у опремању великог броја дечјих и спортских игралишта. 15. Први пројекти за отворене просторе по мери деце који имају елементе иновативности у пољу дизајна, повезивања садржаја и коришћења локалне баштине. 16. Видљиве прве назнаке децентрализације секундарних отворених простора за децу и породицу од центра ка ободу града. 17. Пар новијих приватних пројеката великог формата има у оквиру себе и отворене просторе за децу доступне свим корисницима. 18. Постојање локалних кадровских капацитета за покретање и спровођење пројеката за нове отворене просторе. 19. Жеља различитих локалних актера за укључивање у уређење отворених простора.	21. Већина отворених јавних простора за децу уређена на типски, чак једноличан начин. 22. Већина секундарних отворених простора за децу и породицу смештена у градском језгру, тј. превелика централизација. 23. Ограничени капацитети слободног јавног земљишта у ободним деловима града за уређење у нове отворене просторе. 24. Мало школа и предшколских установа у ободним деловима града чија дворишта могу бити допуна за недостатак самосталних дечјих и спортских игралишта на локалном нивоу. 25. Мало отворених јавних простора за децу који су уређени за посебне групе, попут простора за велику децу, девојчице и сл. 26. Главна пешачка зона има мало простора тематски намењених деци. 27. Град нема видљив утицај на приватне пројекте великог формата, попут тржних центара, да укључе свима доступне отворене просторе. 28. Велики број простора за децу са пластичним мобилијаром и играчкама. 29. Перцепција грађана око мањка и недовољног одржавања зеленила и бицикличких стаза.
ПРИЛИКЕ (O – Opportunities)	ПРЕТЊЕ (T – Threats)
31. Све боља повезаност града са даљим окружењем путем изградње савремених саобраћајница као предуслов за јачање привреде и подизање привлачне моћи града. 32. Позитиван став на националном нивоу о потреби да деца што више времена проводе напољу и у контакту са природом. 33. Национална политика која се бави децом и њиховим потребама (школе, предшколске установе и спорт) гледа позитивно на питање отворених јавних простора по мери деце. 34. Заинтересованост националног и међународног нивоа за улагања и пројекте у области отворених јавних простора по мери деце и породице. 35. Брига државе за уређење јавних установа попут школа, укључујући и њихова дворишта.	41. И даље слаба привлачност и исељавање младог становништва, посебно високообразованог, из градова средње величине попут Чачка. 42. Нагло повећање степена моторизације у градовима Србије, што је претња деци као осетљивим корисницима улице. 41. Непостојање јасних националних смерница за дизајн отворених јавних простора по мери деце и породице. 42. Стамбена политика на националном нивоу не даје подршку садржајима тзв. „проширеног становања“, где је место локалним отвореним просторима за децу и породицу. 43. Држава својим стратешким мерама пре регулише (шта је забрањено, шта је минимум), него што усмерава развој отворених јавних простора у градским подручјима.

5.0

Концепција развоја отворених јавних простора

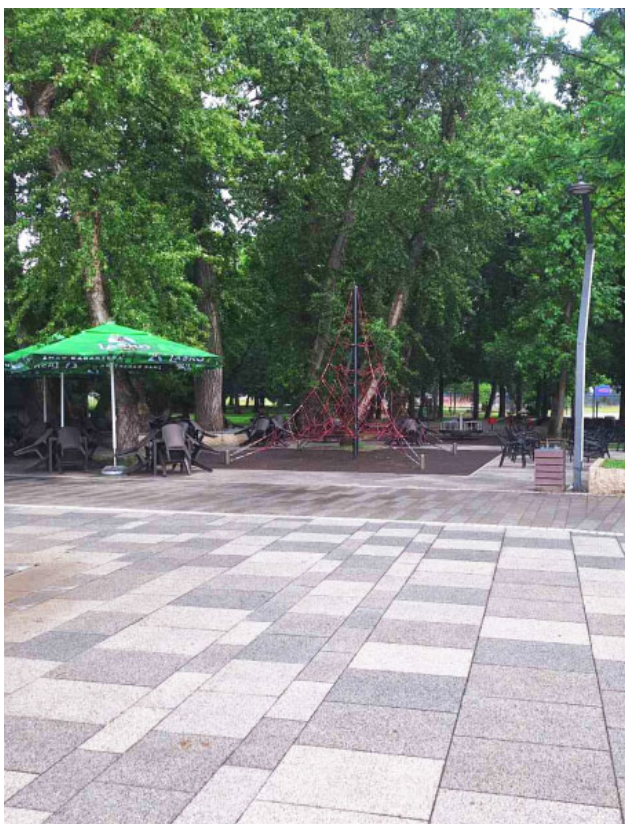
Слика 50

Спомен-парк слободе и победе у јужном делу Чачка је отворени простор изузетних уметничких и предео-них вредности, али који тражи обнову и нови промоцију.

5.1 НОВИ ПРОСТОРИ И ПРОСТОРИ ЗА ОБНОВУ

Главна концепција ове урбанистичке студије је да све одговарајуће отворене јавне просторе на градском подручју Чачка прилагоди потребама деце и породице. Како је већ речено, главни приступ је да се за сваки од њих дају одговарајуће мере урбаног дизајна по мери деце и породице **према успостављеној типологији** отворених јавних простора на примарне, секундарне и терцијарне.

Други важан именитељ стратешког приступа јесте да се направи разлика између потпуно **нових простора**, који се предлажу урбанистичком студијом, и, на другој страни, **свих постојећих простора** већ покривених теренским истраживањима и код којих је потребан различит ниво урбанистичке интервенције. На крају, постоји пар скоро уређених отворених јавних простора, попут градског купалишта (Слика 51), који нуде велики број квалитетних простора за децу, омладину и породицу, па које следећих година треба

Слика 51

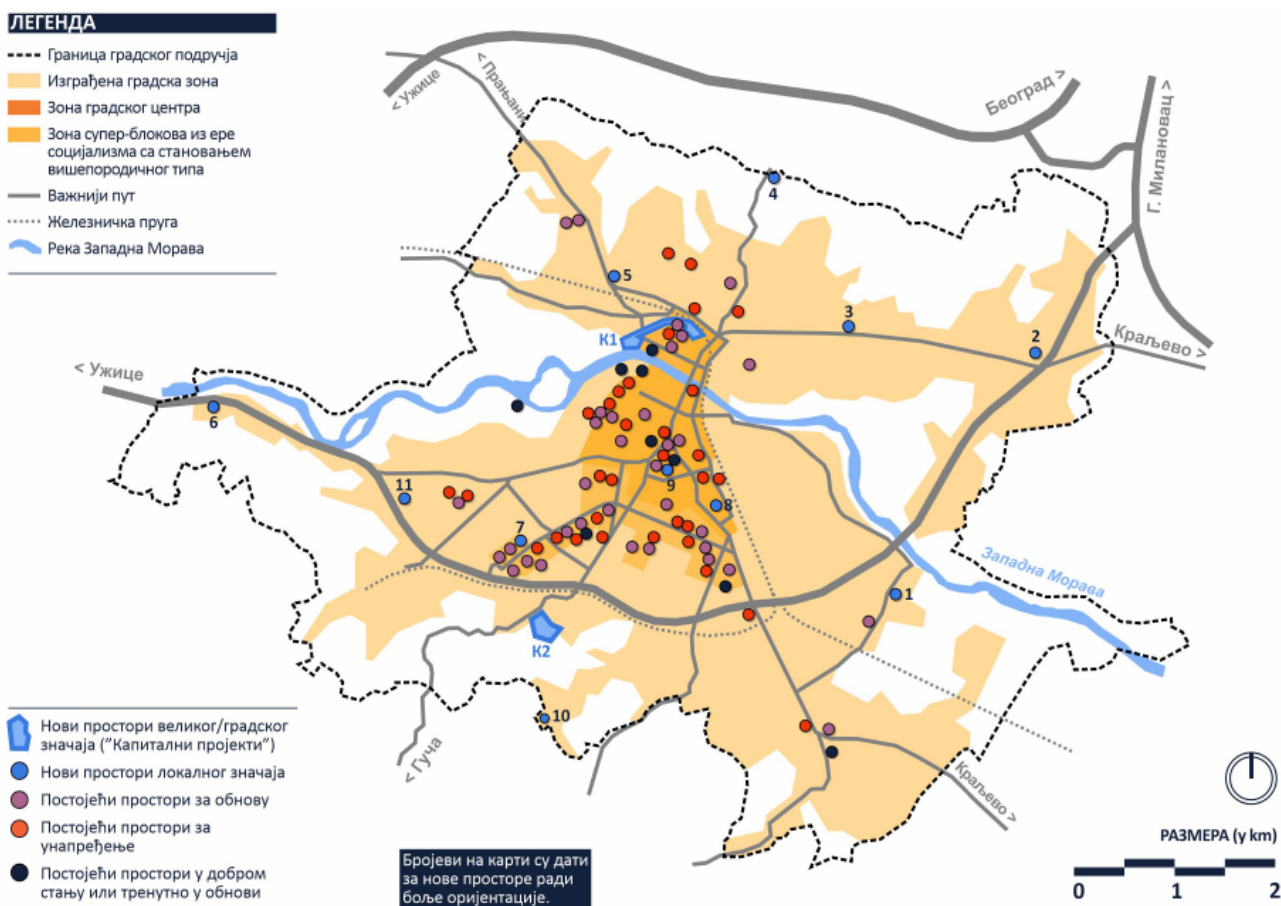
Скоро уређено градско купалиште поред Западне Мораве нуди бројне садржаје за све посетиоце, а нарочито за децу и породицу. На слици је игралиште за већу децу, поплочан кеј и места за одмор одраслих.

најпре одржавати у садашњем стању. На основу урбанистичке интервенције, могу се направити следећа подела отворених јавних простора у Чачку по мери деце и породице (Слика 52):

[1] **Нови простори великог значаја** – Ови отворени јавни простори су од значаја за цео Чачак, а њиховим уређењем ствара се нови урбани идентитет града. Сходно томе, то су и **пројекти великог обима**, такозвани капитални пројекти или „пројекти перјанице“ (енг. Flagship Projects), захтевни су и траже посебно и иновативно осмишљавање кроз инструменте урбанистичке политике – урбанистичке планове и пројекте. На градском подручју предлажу се два оваква простора: (1) линијски парк на Љубић кеју и (2) излетиште са деčјим садржајима уз Спомен-парк борбе и победе на Јездини.

[2] **Нови простори по локалним центрима** – Ови отворени јавни простори су мањег значаја на нивоу града, али су битна за градска насеља и четврти по **ободу града**. Како су теренска истраживања и резултати урбане партиципације показали да постоји централизација садржаја за децу и породицу у градском центру и његовом ближем ободу, онда се морају планирати нови простори на ширем ободу, на местима где постоји засад неразвијени **локални центри**, попут месних заједница, цркве, или макар њихов зачетак у виду прометнијих улица и проширених раскршћа. Ови простори понаособ нису велики пројекти и не траже велика средства и ангажовање, али сви заједно подижу атрактивност ободних насеља Чачка, која последњих година демографски опадају, и тако доприносе бољој просторној равнотежи у развоју града.

[3] **Обнова постојећих простора** – Ово се односи на постојеће отворене јавне просторе намењене деци и породици који су **тренутно у лошем стању**. Већина ових простора су деčја и спортска игралишта у насељима вишепородичног становања, близу других који су обновљена последњих година. У овом случају обнова преосталих игралишта може направити и корак напред, да се кроз њу уведу они садржаји за децу и породицу који не постоје у неком другом оближњем простору који је скоро обновљен.

Слика 52 Подела отворених јавних простора према виду урбанистичке интервенције.

[4] **Унапређење постојећих простора** - Пар пута је већ речено да је Град Чачак обновио велики број отворених јавних простора последњих година. Ови простори – децја игралишта, дворишта школа и вртића, паркови, пешачке зоне – су махом у добром стању. Због тога ће за ове просторе бити предложене **мере унапређења**. Намена овде није потпуна промена карактера и изгледа простора као код простора за обнову, већ допуна са новим садржајима и елементима, односно измене дела постојећих садржаја и елемената у циљу њиховог бољег прилагођавања постојећим, али и новим корисницима. На пример, да се у одређеним просторима тренутно прилагођеним малој деци дају садржаји „са стране“ за велику децу или места за боравак родитеља и старатеља.

За две прве врсте урбанистичких интервенција, везаних за нове отворене јавне просторе за децу и породицу, даће се само објашњење **приближног положаја и планираних садржаја**, јер је многе просторне мере немогуће планирати када се не зна јасна величина захваћеног простора и његове

границе. Два простора која се односе на планиране капиталне пројекте ће бити јасније описана у наставку овог поглавља.

Два предложена капитална пројекта за нове отворене јавне просторе по мери деце и породице у Чачку су:

ЛИНИЈСКИ ПАРК НА ЉУБИЋ КЕЈУ (K1): Отворени јавни простор који се покрива овим капиталним пројектом се налази северно од центра Чачка, у стамбеном насељу Љубић Кеј из времена касног социјализма. Ово насеље, као и северни део Чачка уопште, имају демографско опадање већ 20 година. Са друге стране, овај део града нуди идеалне услове за живот. Поред тога, у непосредном окружењу датог простора је чак пет предшколских установа – две јавне и три приватне – са ограниченом величином дворишта. Изабрани јавни простор је приближне површине око три хектара и састоји се из **три целине** различитог карактера (Слика 53), што у перспективи омогућава и фазно извођење:

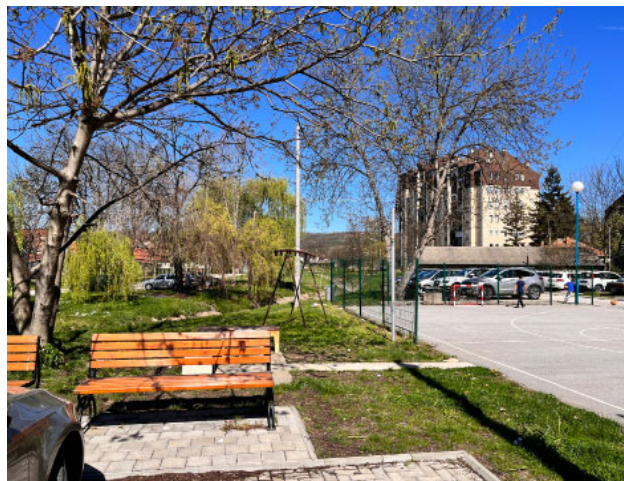
Слика 53 Шематски приказ простора планираног линијског парка на Љубић Кеју са три уочљиве целине.

[1] На западу је проширени део дате локације уз Западну Мораву (Слика 54), који је градским документима већ планиран за нову зграду месне заједнице Љубић Кеј и на парцели је која је градско власништво. Овим пројектом се у неизграђеном делу парцеле планира уређење **отвореног простора под надстрешницом за учење**, на тај начин заштићеног од непогодног времена (киша, ветар, претерана осунчаност). Постојање северно оријентисане ножице насипа уз реку на јужном ободу ове локације може се лако употребити за образовање гледалишта или мањег амфитеатра за предавања и наставу. У прилог овом садржају иду и градски планови да се западно од локације смести нови школски центар, а да се са леве стране Западне Мораве уреди „стаза здравља“.

Слика 54 Западни део планираног линијског парка, где је планиран уређење отвореног простора под надстрешницом за учење уз нову зграду месне заједнице Љубић Кеја.

[2] Средишњи део изабраног простора је зона канала за наводњавање који дели насеље Љубић Кеј од осталог дела Љубића (Слика 55). Овај потез дужине је 700 метара, а док је ширина таква да се омогућава постављање пешачке и бициклистичке-ролер-тротинет стазе окружене заштитним зеленилом, која би као таква била нарочито погодна за децу, јер потез раван и не пресеца колске саобраћајнице.

Слика 55 Постојеће стање подручја уз канал за наводњавање као средишњи издужени део линијског парка.

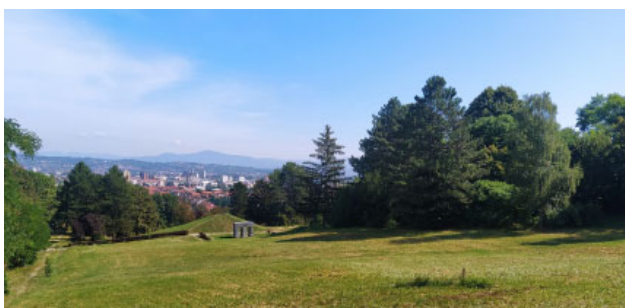
[3] Источни део локације уз Цигларску улицу је такође проширен и градским плановима је опредељен за нови **локални парк**, који се даље надовезује на оближњу кружну раскрсницу код споменика Танаску Рајићу, која је „жила-куцавица“ северног дела града, чиме се у овом делу подстиче пожељно јачање **локалног центра** са различитим садржајима. Постојање датог парка такође може бити подстицај за даљу урбанизацију овог дела града.

ИЗЛЕТИШТЕ СА ДЕЧЈИМ САДРЖАЈИМА УЗ СПОМЕН-ПАРК БОРБЕ И ПОБЕДЕ (K2) на Јездини у јужном делу градског подручја Чачка је други предложени капитални пројекат који је од значаја за цео град по питању подршке деци и породици кроз развој отворених јавних простора (Слика 56). Окосница концепта за овај простор је сам **спомен-парк** на брду изнад моравске равнице, посвећен палим борцима чачанског краја у Другом светском рату (Слика 57). Он је отворен 1980. године, а аутор парка је архитекта Богдан Богдановић. Спомен-парк је због своје

Слика 56

Шематски приказ целокупног простора спомен-парка борбе и победе на Јездини са окружењем.

Слика 57

Поглед на град у равници Западне Мораве са спомен-парка.

меморијалне, али и уметничке вредности под заштитом (Слика 58), његова парцела је у власништву државе, а његова основна меморијална намена се коси са потребама уређења простора за децу. Са друге стране, за Чачане је простор спомен-парка позитивна асоцијација на најближе веће зелено брдо релативно равном граду, који се неретко користи зими као санкалиште. Међутим, поред основног садржаја спомен-парка дати простор данас није опремљен за дужи боравак, јер недостају основни садржаји попут чесме, јавног тоалета, паркиралишта или било какве надстрешнице у случају невремена.

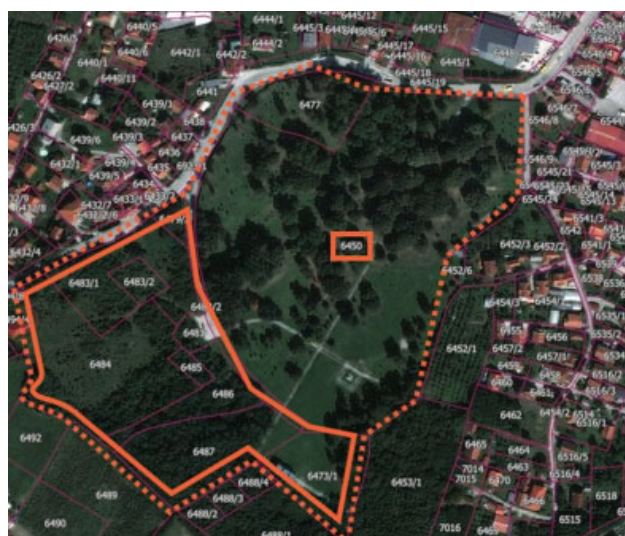
Узимајући све наведено у обзир, капиталним пројектом се предлаже стварање зоне **излетишта са дејим садржајима** непосредно јужно од заштићене целине спомен-парка (Слика 59). Овај део површине око 3,8 хектара обухвата приближно 10 парцела у градском власништву већим делом покривених шумом. Предлогом пројекта треба што већи део шумског ресурса

сачувати и кроз њега трасирати различите типове стаза за шетњу, трчање, авантуристичке са препрекама и сл. У деловима локације где шуме нема или је ретка треба уредити садржаје излетишта са дејим игралиштима, а дуж прилазног пута са северозапада локације уредити паркиралиште са већ набројаним услужним садржајима: санкалиште зими, чесма, јавни тоалет, надстрешница у случају невремена или, чак, простор за мањи покретни угоститељски објект који би радио током летњег доба године („кафе-приколица“). Списак садржаја се даље може развијати. Нови отворени јавни **простори мањег формата** су махом локалним центрима на ободу градског подручја Чачка су предвиђени на

Слика 58

Потреба за очувањем високих уметничких вредности простора спомен-парка.

Слика 59

Подручје спомен-парка се може поделити на део под заштитом и део ван заштите. Јужни део који није под заштитом, заокружен пуном линијом, је управо место за спровођење капиталног пројекта новог градског излетишта са дејим садржајима.

постојећим (Слика 60) или планираним јавним површима (Слика 61). Таквих простора је осам. Сви ови простору су нови, дворишта старе школе у Лозници, која већ годинама има занемарљив број ђака, а није смештена у локалном центру или на важнијем путу, па се студијом предлаже да се овом комплексу промени намена, али да се задржи у јавном власништву и да се нова намена осмисли за децу и омладину. Преостала два простора су у строгом центру града, који је последњих година једини део града са демографским растом, па је њихово уређење у намени да се деци која овде живе понуди простор за њихово дружење и игру. Дати простори су наведени у Тавели 8.

Садржај наведених десет простора би требао да буде у складу са потребама **локалне заједнице** која је на пешачком одстојању од датог простора, тј. да покрије потребе деце и породице из непосредног окружења. Сходно томе, ове просторе треба планирати као комбинацију **игралишта за мању и већу децу** уз делове опремљене за одмор и дружење родитеља и заштитно зеленило на ободу. Уколико просторне могућности допуштају, треба увести и основна спортска игралишта за већу децу, са предлогом да буду ограда провидном оградом, као и наткривене мање делове за дружење у лошијим условима (киша, ветар, јака осунчаност). Једини донекле другачији приступ треба урадити код старе школе у Лозници, где треба изабрати нову намену зграду, а двориште прилагодити за излетиште са дечјим садржајима. Тачан обим и распоред датих садржаја може се одредити тек када се определе конкретне површине и парцеле за уређење.

Слика 60

Постојећи неуређен део јавне парцеле месне заједнице Љубић на североистоку градског подручја је идеално место за ново дечје игралиште са пропратним садржајима за родитеље/одрасле у овом делу града, који тренутно оскудева њима.

Слика 61

Планирано проширење раскрснице улица Браће Станић и Раденка Јањића у Кулиновачком пољу на југоистоку града нуди могућност изградње и уређења мањег дечјег игралишта. Како Кулиновачко поље оскудева јавним садржајима уопште, дато игралиште би имало перспективу места окупљања целе локалне заједнице.

Табела 8 Попис нових отворених јавних простора мањег формата по локалним центрима градског подручја Чачка:

Бр.	Део градског подручја	Тачан положај
1	Кулиновачко поље	Раскрсница Ул. Браће Станић и Ул. Раденка Јањића
2	Коњевићи – кружни ток	Раскрсница Ул. Ђорђа Томашевића и Ул. Радоја и Средоја Ковачевића
3	Љубић	Парцела месне заједнице Љубић
4	Љубић – споменик	Код инфо-центра код споменика на Љубићу
5	Суви Брег	Раскрсница Ул. Александра Савића и Ул. Савковића коса
6	Парменац	Плато испред сеоског дома у Парменцу или у непосредној близини
7	Тржни центар	Плато тржног центра „Stop Shop“
8	Центар – Мајски цвет	Мали блок уоквирен улицама Колубарском, Трнавском и Страхињића Бана
9	Центар – Синђелићева	Проширење уз робну кућу „Партизанка“, данас паркиралиште
10	Стара школа у Лозници	Двориште школе
11	Бељина	Постојеће спортско игралиште у 5. улици

6.0

Предлог мера кроз типологију отворених јавних простора

Слика 62

Скејт-парк у Парку младости поред Западне Мораве

6.1 МОДЕЛ ЗА ПРИМЕНУ МЕРА КРОЗ ТИПОЛОГИЈУ ОТВОРЕНИХ ЈАВНИХ ПРОСТОРА

За обликовање постојећих отворених јавних простора на подручју Чачка користе се мере из **Приручника за урбани кодизајн по мери деце и породице**. Наведене мере су изведене из девет начела квалитетног урбаног дизајна у складу са потребама деце и породице. Дати поступак омогућава низ комбинација мера, чиме се добијају модели урбаног дизајна спрам сваког простора у Чачку.

Табела 9 Списак свих мера из Приручника.

1. СМАЊЕЊЕ УТИЦАЈА КОЛСКОГ САОБРАЋАЈА	
1.1	Отворени простори за децу удаљени од колских саобраћајница
1.2	Проширење и наглашавање простора за пешачење
1.3	Умирење колског саобраћаја у малим улицама
1.4	Урбани дизајн који упозорава возаче на децу кроз боју, обликовање, расвету
1.5	Интегрисане улице, где пешаци имају првенство
1.6	Препреке и ограничења између коловоза и простора за децу
1.7	Елементи изолације од саобраћајне буке
2. ПОДРШКА ЗДРАВИМ, БЕЗБЕДНИМ И УГОДНИМ НАЧИНИМА КРЕТАЊА ДЕЦЕ	
2.1	Велики слободни отворени простори за различите активности
2.2	Активно угоститељство на ободу простора за децу и породицу (и без угрожавања јавне површине)
2.3	Обогаћивање уличног простора растињем, бојама, местима за одмор
2.4	Постављање лако разумљиве саобраћајне сигнализације за децу
2.5	Иновативна дигитална сигнализација
2.6	Уређење пешачких простора које гради осећај идентитета код деце
2.7	Осветљење као начин подршке у кретању деце
2.8	Пешачки простори као места игре

3. ПРУЖАЊЕ МЕСТА ЗА ИГРУ	
3.1	Игралишта која буде машту и траже иновације у коришћењу код деце
3.2	Игралишта која нуде избор и понуду за сву децу
3.3	Коришћење једноставних материјала за игралишта, попут дрвених палета, балвана или рециклираног материјала
3.4	Скучена игралишта која траже пажљивији урбани дизајн
3.5	Покретни урбани мобилијар за игру
3.6	Манипулација обликом и бојом код урбаног мобилијара ради подстицања игре
3.7	Урбани мобилијар мерама прилагођен деци различитог узраста
3.8	Простори за младе родитеље са бебама
3.9	Игралишта за млађу децу (од 2 до 6 година)
3.10	Простори по мери девојчица
3.11	Игралишта са надстрешницама, за лошије време
4. СТВАРАЊЕ ЗАЈЕДНИЧКИХ МЕСТА	
4.1	Стамбена дворишта са местима за заједничке играчке и реквизите
4.2	Места која стварају осећај дељења и заједништва у отвореном простору
4.3	Коришћење дигитализације у заједничким активностима у отвореном простору (проширена стварност, геокешинг)
4.4	Места дружења родитеља и старатеља у дејим просторима на отвореном
4.5	Постојање активности и за децу и за родитеље/старатеље на отвореном
5. ОМОГУЋАВАЊЕ МЕЂУГЕНЕРАЦИЈСКОГ ДРУЖЕЊА И УЧЕЊА	
5.1	Игралишта са целинама за децу сваког узраста
5.2	Урбани мобилијар за заједничку игру деце и родитеља/ старатеља
5.3	Укључивање особа са физичким сметњама у отворене просторе за децу
5.4	Тематизација отворених простора за децу и породицу, попут авантура паркова
5.5	Отворени простори за популарну науку
5.6	Отворени простори који подстичу шире друштвене циљеве, као што су одрживост, друштвену инклузију или свест о значају баштине

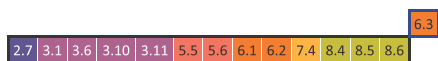
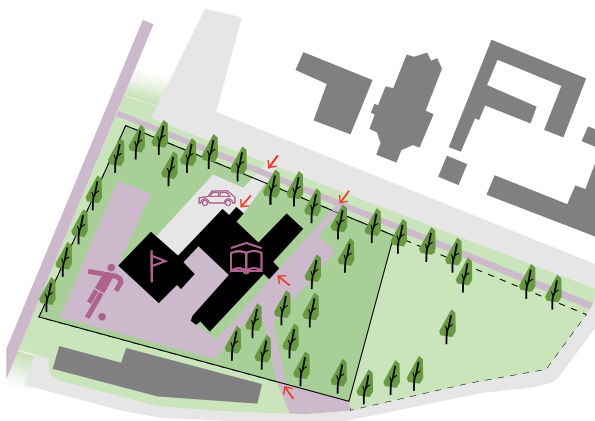
6.	ОРГАНИЗАЦИЈА УСТАНОВА НАМЕЊЕНИХ ДЕЦИ КАО МЕСТА ЗА ЗАЈЕДНИЦУ
6.1	Мали амфитеатри за учење на отвореном у двориштима установа
6.2	„Јестиви градски предео“ у двориштима установа – подстицање градског баштованства код деце
6.3	Осмишљавање улазних платоа или тргова испред установа као „проширења“ њихових дворишта
6.4	Опремање улазних платоа или тргова испред установа спрам дечјих потреба
7.	ПОВЕЗИВАЊЕ СА ПРИРОДОМ
7.1	Простори за децу у потпуно природном окружењу
7.2	Отворени простори за децу окружени зеленилом
7.3	Употреба здравих природних материјала у опремању отворених простора за децу
7.4	Природни материјали као извор и надахнуће за дечју игру
7.5	Увођење воде у отворене просторе за децу
7.6	Примена зеленила у малим просторима у виду растиња у посудама или „зелених зидова“
8.	УРЕЂЕЊЕ ПРОСТОРА БЕЗБЕДНИХ ЗА ДЕЦУ
8.1	Смештање простора за децу уз становање
8.2	Пешачке и бицикличке стазе даље од коловоза
8.3	Урбани мобилијар дизајном прилагођен деци, без оштрих и завојитих ивица
8.4	Подлоге за дечје просторе на отвореном које су безбедне: тартан, песак, пиљевина
8.5	Елементи урбаног мобилијара постављени да спрече повреде деце
8.6	Добра јавна расвета игралишта која продужава време његовог коришћења
8.7	Јарке боје отворених простора за децу које позитивно утичу на осећај безбедности
8.8	Концентрација садржаја и активности у првобитно непријатним пролазима и коридорима
9.	УНАПРЕЂЕЊЕ ПРИЛАГОДЉИВОСТИ ПРОСТОРА ЗА ДЕЦУ
9.1	Прилагодљив урбани дизајн
9.2	Елементи уређења простора за децу који се користе другачије током године
9.3	Отворени простори прилагођени за дечје смотре на отвореном
9.4	Отворени простори као места активистичког деловања за унапређење коришћења од стране деце и породице
9.5	Визуелно повезивање различитих простора за децу
9.6	Елементи визуелног раздвајања простора на отвореном за децу различитог узраста

6.2 ПРИМАРНИ ЈАВНИ ОТВОРЕНИ ПРОСТОРИ ЗА ДЕЦУ

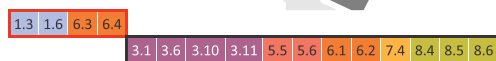
Уз сваки од представљених јавних или полујавних отворених градских простора примарног и секундарног значаја за децу и породицу у Чачку су дате стратешке мере према њиховом редном броју у претходној табели. Контура квадратне ознаке сваке мере има значење - црна контура означава меру која се односи на цео посматрани простор, плава контура на улазни део датог простора, а црвена контура на приступну улицу испред посматраног простора.

ЛЕГЕНДА

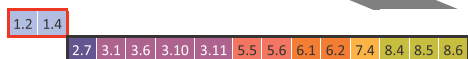
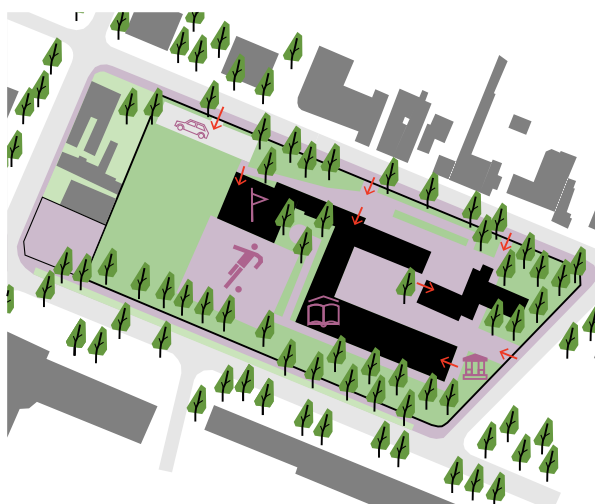
	Отворени полујавни простор који се посматра и за који се дају стратешке мере
	Зелени део полујавног простора који се посматра
	Високоградња ("зграде") у оквиру полујавног простора који се посматра
	Остали зелени простори у окружењу
	Остале зграде у окружењу
	Пешачки простор - стазе, тротоар
	Улични коловоз и други простор за возила
	Неуређен / земљани пут или стаза
	Вода (река - Западна Морава)
	Правци улаза и приступа у зграде и полујавне просторе
	Школска установа
	Предшколска установа
	Дечје игралиште
	Сеница, самостална надстрешница
	Спортска дворана или сала
	Спортско игралиште
	Високо зеленило - дрвеће
	Средње зеленило - жбуње
	Средње зеленило - живица
	Културна установа
	Споменик
	Пешачка зона
	Паркиралиште
	Угоститељство

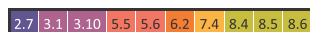
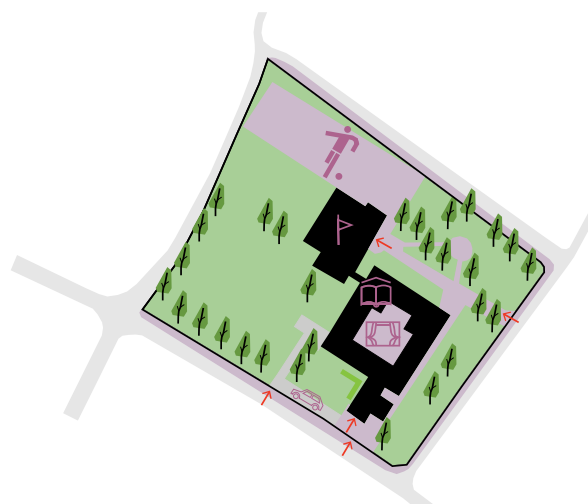
Основна школа „Вук Караџић“

Основна школа „Танаско Рајић“

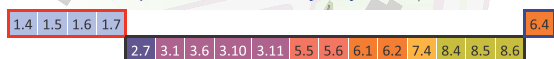
Основна школа „Милица Павловић“

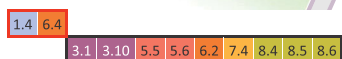
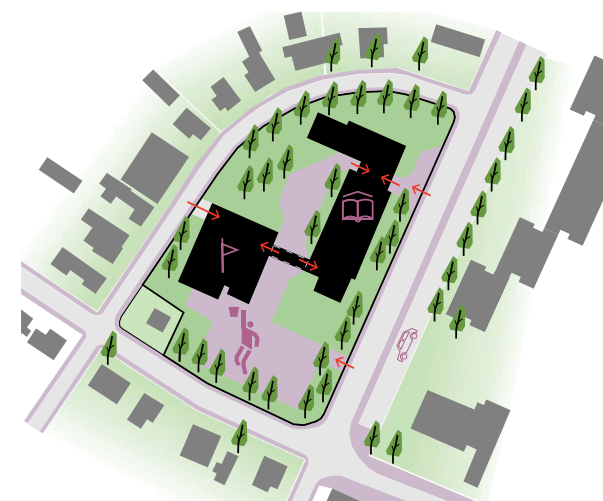
Основна школа „Ратко Митровић“

* Напомена: Мера 1.5 односи се на улицу западно од школе

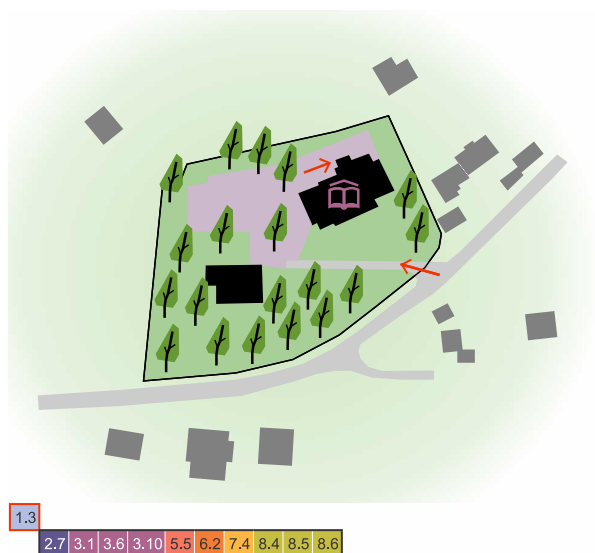
Основна школа „Др Драгиша Мишовић“ *

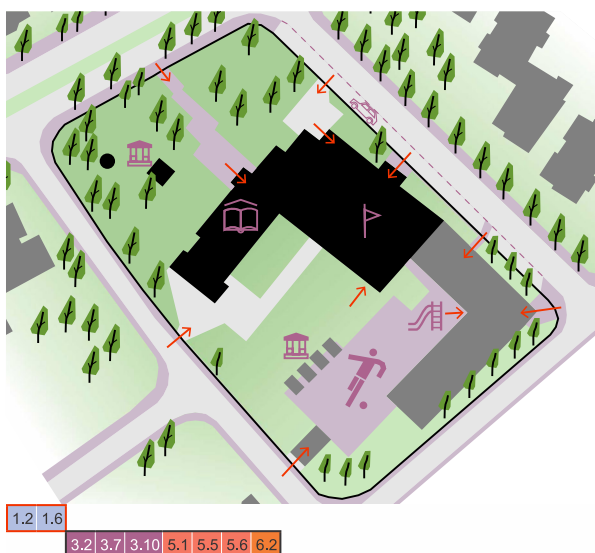
Основна школа „Филип Филиповић“

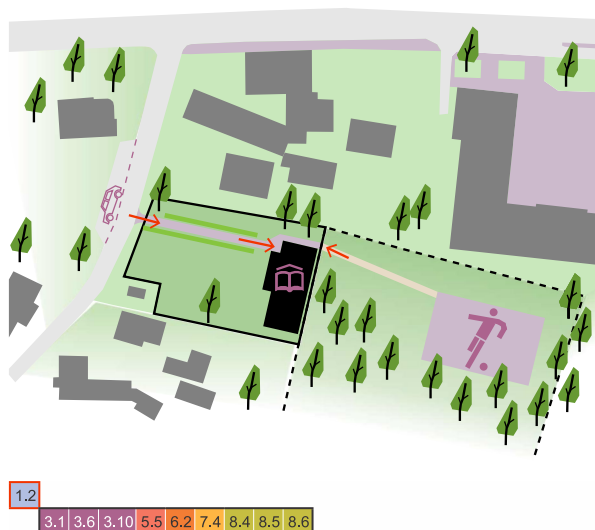
Основна школа „Свети Сава“

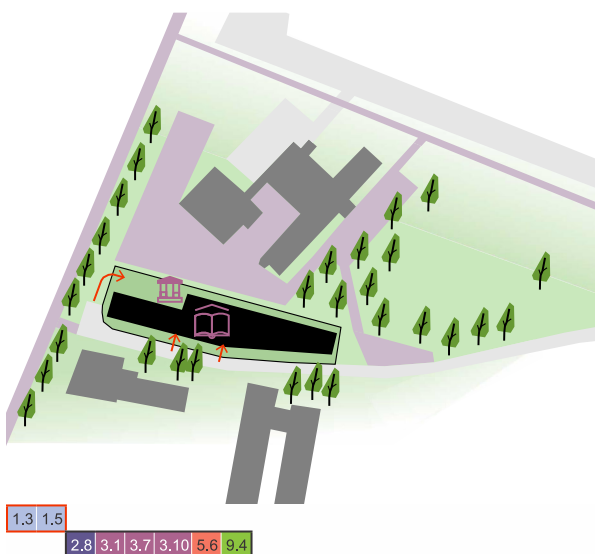
Основна школа „Танаско Рајић“ – одељење у Љубићу Пољу

Школа за основно и средње образовање „1. новембар“

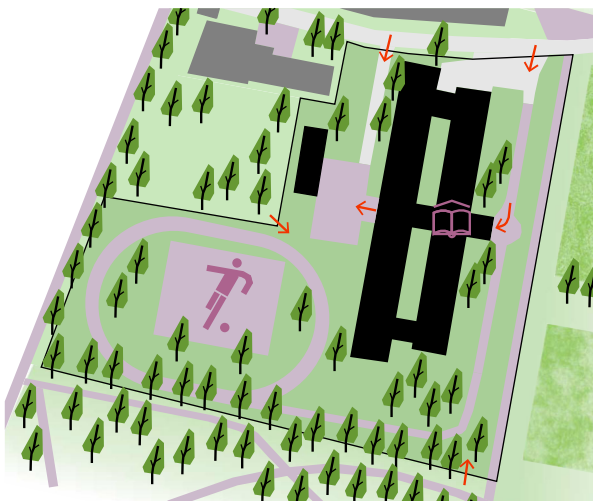
Основна школа „Ратко Митровић“ – одељење у Парменцу

Музичка школа

Чачанска гимназија

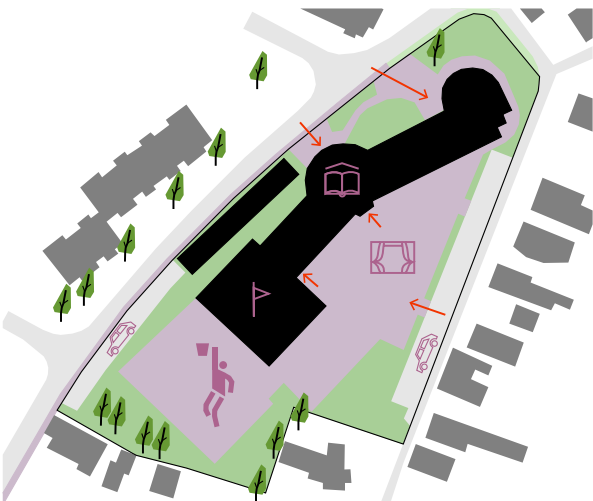
1.3 1.5
2.7 3.10 3.11 5.6 6.1 7.4 8.6 9.4

Техничка школа

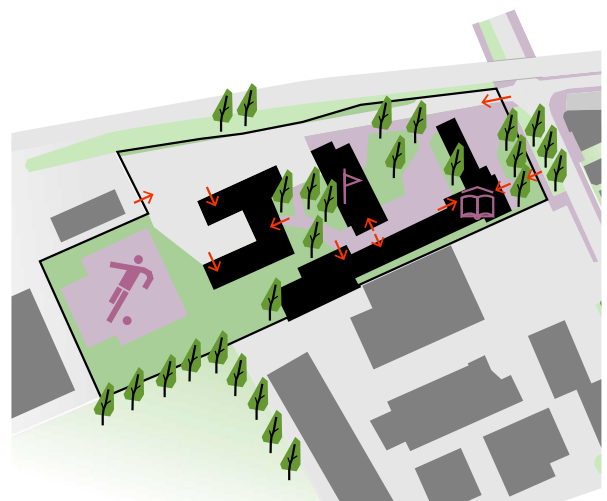
1.3 1.4 1.6 1.7
2.7 3.10 3.11 5.5 5.6 6.1 8.6 8.8 9.1 9.4

Медицинска школа

1.3 1.7
2.1 2.7 3.10 3.11 5.5 5.6 6.1 8.6 9.4 6.4

Прехрамбено-угоститељска школа

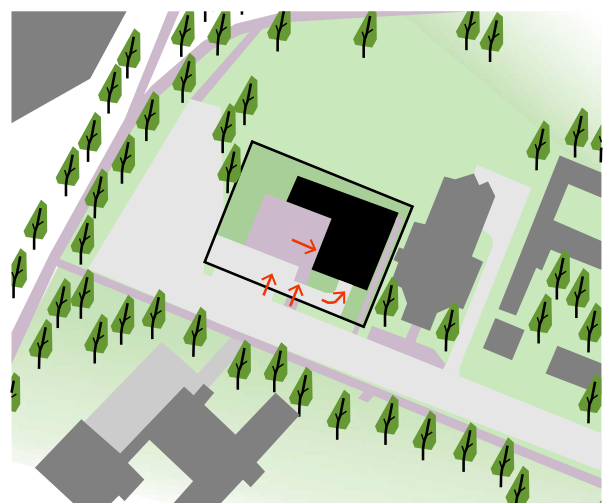
1.4 1.6 1.7
2.1 2.7 3.10 3.11 5.6 6.1 8.6 9.4

Машинско-саобраћајна школа

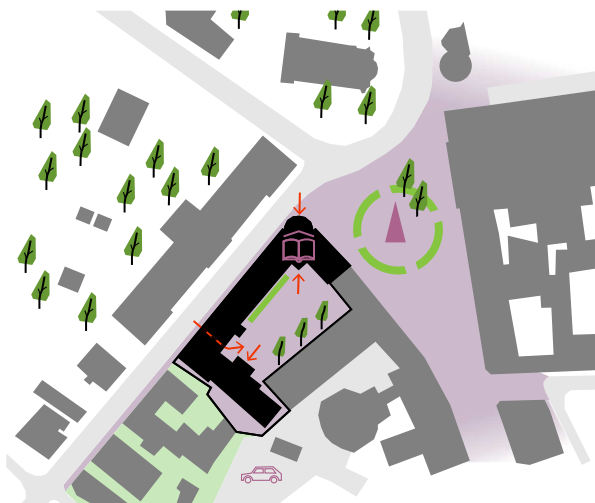
1.4 1.6 6.3 6.4
2.1 3.1 3.6 3.10 5.5 5.6 7.6 8.6 8.8 9.1 9.4

Дом ученика средњих шк. у Учитељској улици („стари дом“)

2.1 3.1 3.10 3.11 5.5 5.6 6.1 8.6 9.1 9.4

Дом ученика средњих шк. у Учитељској улици („нови дом“)

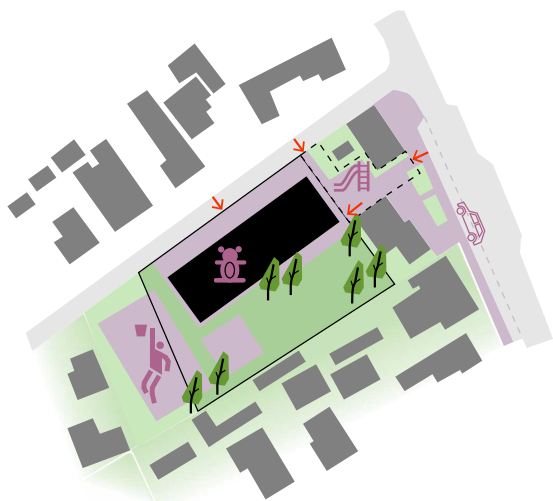
2.1 | 3.10 | 3.11 | 5.5 | 5.6 | 6.1 | 7.6 | 9.1 | 9.4

Економска школа

1.2 | 1.6 | 2.7 | 3.3 | 3.11 | 6.1 | 6.2 | 7.4 | 8.3 | 8.4 | 8.5 | 4.4

Предшколска установа „Мајски цвет“

1.2 | 1.3 | 6.3 | 6.4 | 2.7 | 3.3 | 3.4 | 3.11 | 6.1 | 6.2 | 7.4 | 8.3 | 8.4 | 8.5 | 9.1 | 4.4

Предшколска установа „Дечи Гај“

2.7 | 2.8 | 3.3 | 3.11 | 6.1 | 6.2 | 7.4 | 8.3 | 8.4 | 8.5 | 4.4

Предшколска установа „Бисери“

1.6 | 2.7 | 3.3 | 6.2 | 7.4 | 8.3 | 8.4 | 8.5 | 4.4

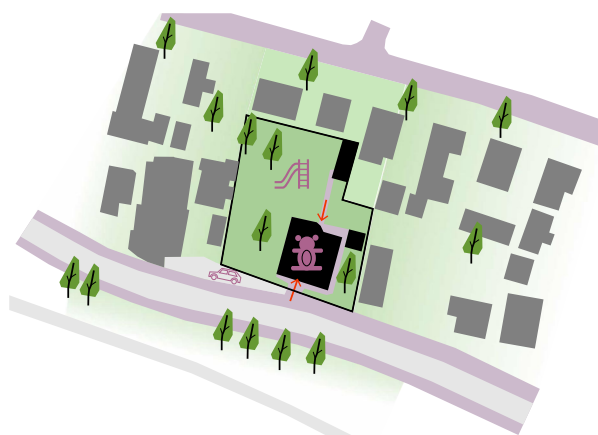
Предшколска установа „Младост“

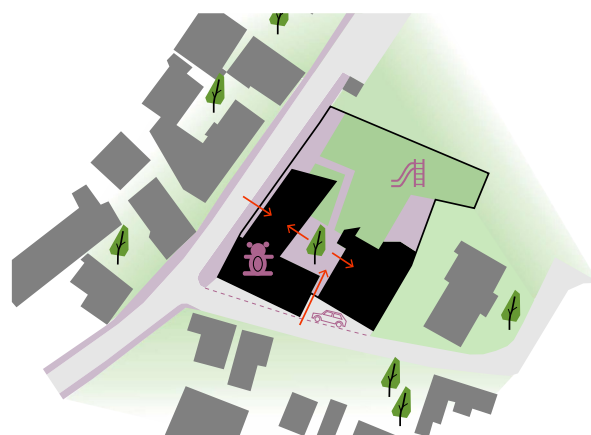
6.3 | 6.4 | 3.3 | 3.4 | 6.2 | 7.4 | 7.6 | 8.3 | 8.4 | 8.5 | 9.1 | 4.4

Предшколска установа „Полетарац“

[illegible]

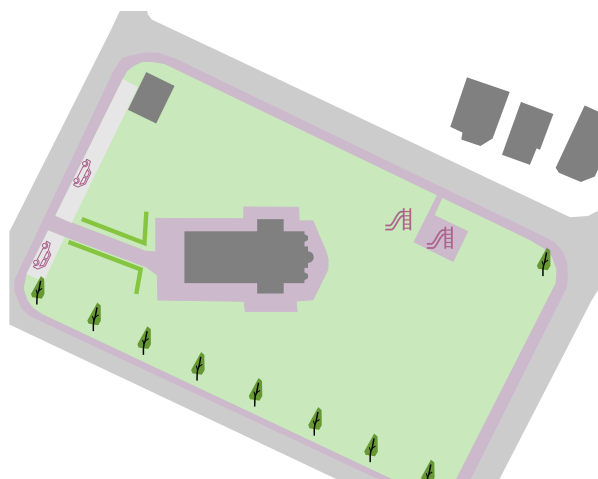
Предшколска установа „Чаролија“

1.2	1.3	1.6	6.3	6.4						
3.3	3.4	3.11	6.1	6.2	7.4	7.6	8.3	8.4	8.5	9.1

Предшколска установа "Радуловић M23 – Чудесна шума"

Дечја и спортска игралишта у стамбеним блоковима

[illegible]

Игралиште код цркве у Бељини (Кошутњак)

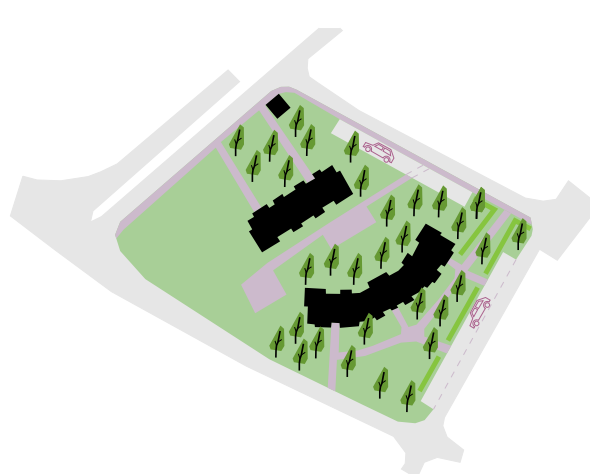
3.7	3.11	4.2	4.5	5.2	7.2	9.5	2.7
-----	------	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Игралиште у Бул. Вука Караџића 104-108

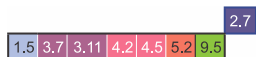
3.7	3.11	4.2	4.5	5.2	7.2	9.5	2.7
-----	------	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Игралиште у Бул. Вука Караџића 92-102

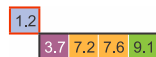

1.5	2.1	3.7	3.11	4.2	4.5	5.2	2.7
-----	-----	-----	------	-----	-----	-----	-----

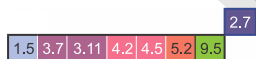
Игралиште у Бул. Вука Караџића 51-53А

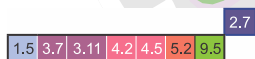
Игралиште у Бул. Вука Караџића 41-47

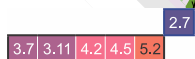
Игралиште у Бул. Вука Караџића 39А

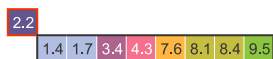
Игралиште у Бул. Вука Караџића 17-21

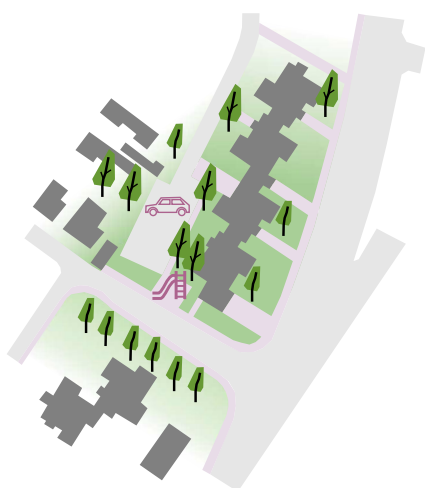
Игралиште у Бул. Вука Караџића 13-15

Игралиште у Бул. Вука Караџића 3-7

Игралиште у Бул. Светог Саве 37-39

1.2 1.3 1.4 1.6 1.7 2.4 3.4 4.3 7.2 7.6 8.4 8.7

Игралиште у Бул. Светог Саве 1

1.1 1.7 2.1 3.2 3.11 4.4 5.2 7.4 8.1 8.6 2.7

Игралиште у Великој Колонији

3.6 3.10 3.11 4.5 5.3 8.1 8.4 8.6 8.7 9.5

Игралиште у Ул. Светозара Марковића 73-81

3.6 3.10 3.11 4.5 8.7 9.5

Игралиште у Ул. Светозара Марковића 57-61

1.3 2.2 1.4 2.3 2.4 2.5 3.4 3.7 4.4 5.2 7.6 8.4 1.6 1.7

Игралиште у Немањиној ул. 39-41

2.7 3.2 3.5 3.6 3.10 3.11 4.5 7.2 7.5 8.1 8.4 8.7 8.8 9.5

Игралиште у Бул. ослобођења 30-34

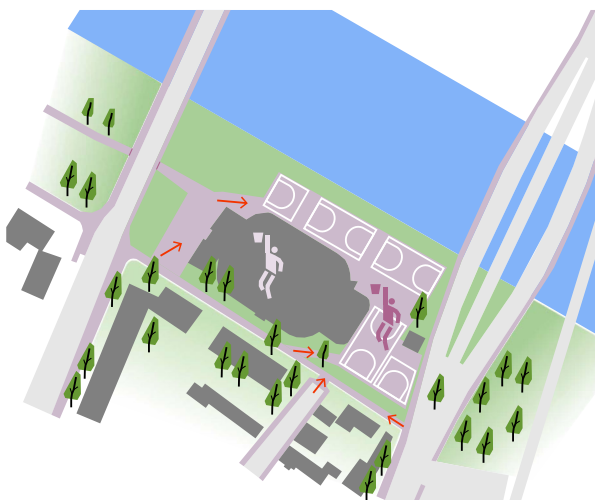
2.7 | 3.2 | 3.6 | 3.10 | 3.11 | 4.5 | 5.3 | 7.2 | 7.5 | 8.6 | 8.7 | 8.8 | 9.5

Игралиште у Бул. ослобођења 42-50

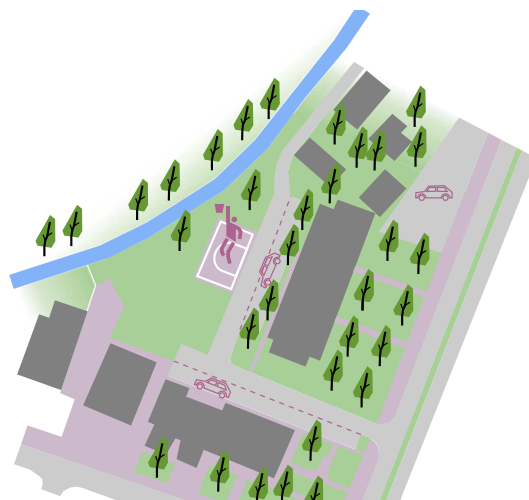
2.7 | 3.2 | 3.6 | 3.7 | 3.10 | 3.11 | 4.1 | 4.5 | 8.1 | 8.4 | 8.7 | 8.8

Игралиште у др Драгише Мишовића 140-142

1.1 | 5.1 | 5.2 | 5.3 | 7.3 | 7.5 | 8.1 | 9.1 | 9.2 | 9.4 | 1.3

Спортска игралишта КК „Борац“

3.6 | 3.10 | 4.3 | 4.5 | 5.1 | 7.5 | 8.6

Игралиште у Ул. Данице Марковић 7-11

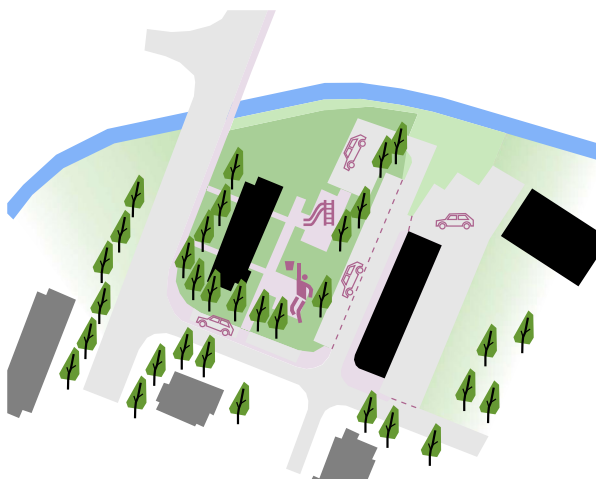
2.1 | 2.6 | 3.6 | 4.2 | 4.4 | 5.1 | 7.1 | 7.5 | 8.6 | 9.2 | 2.7

Игралиште у Ул. Милорада Миће Милошевића (Суви Брег)

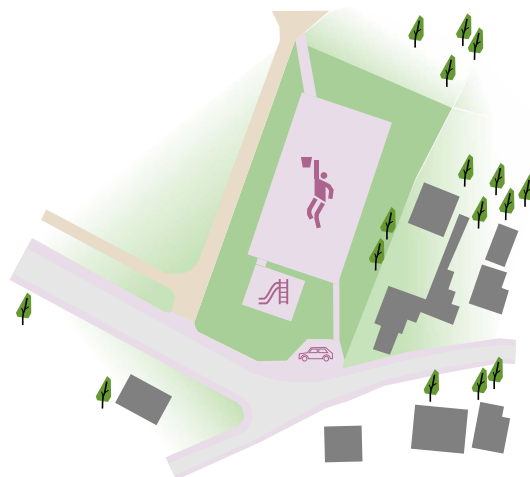
3.2 | 3.6 | 3.10 | 3.11 | 4.5 | 9.5

Игралиште у Његошевој ул. 8-12 (Бисери)

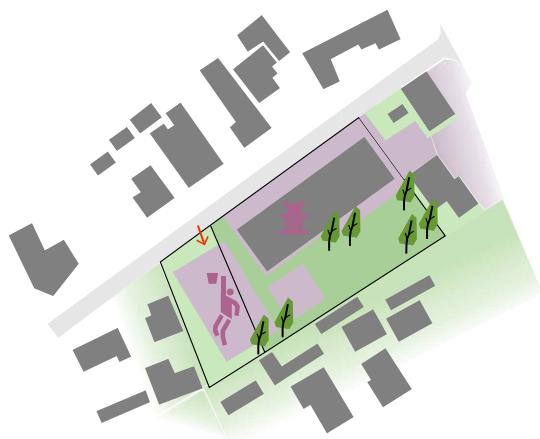
2.2
3.2 3.6 3.10 3.11 4.5 7.5 8.6 9.5

Игралиште у Цигларској ул. 12-16

1.3
2.1 3.9 4.2 4.3 4.4 5.1 5.3 5.4 7.2 8.6 8.7 9.3 9.6

Игралиште у Ул. Страјина Лапчевића (Старо Сајмиште)

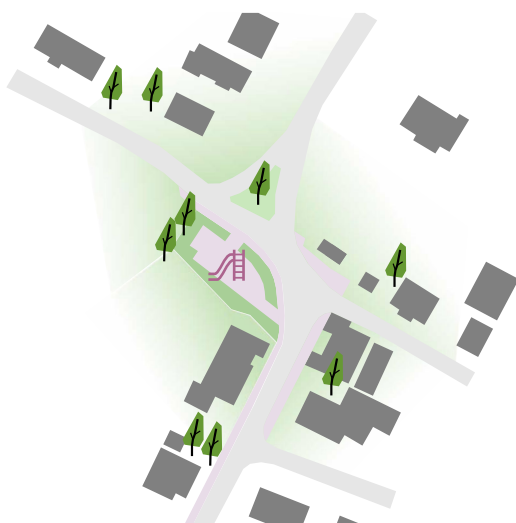
1.2
3.4 3.7 4.4 5.2 7.6 8.1 8.4 8.6

Игралиште у Ул. Добривоја Антонијевића

2.1 4.4 5.2 7.6

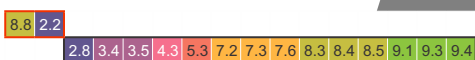
Игралиште у Зеленгорској ул. 13-17

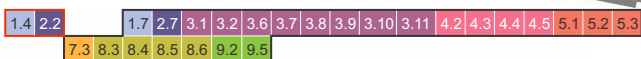
2.2
3.4 3.7 4.4 5.2

Игралиште у Ул. 1300 каплара 32-34

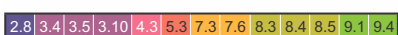
6.3 СЕКУНДАРНИ ЈАВНИ ОТВОРЕНИ ПРОСТОРИ ЗА ДЕЦУ И ПОРОДИЦУ

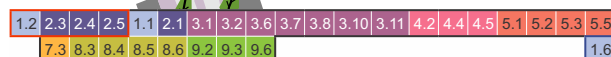
Трг до Центра за социјални рад

Велики парк

Римски трг

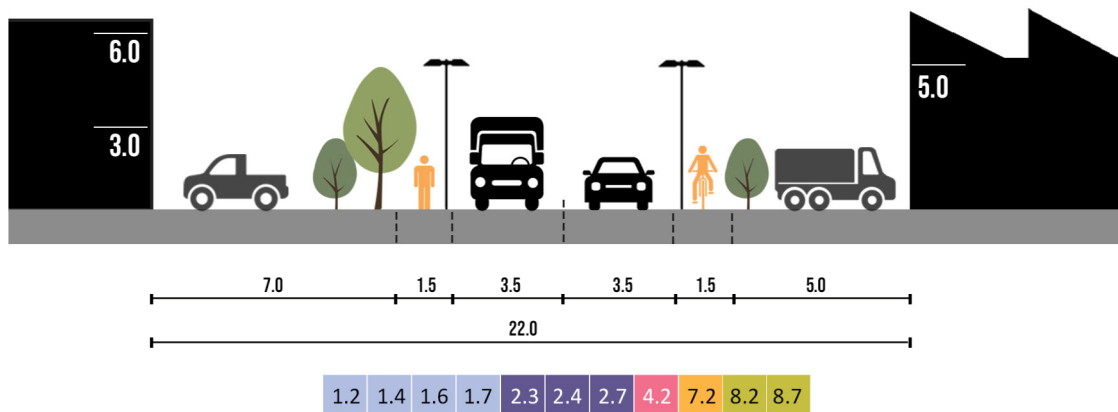

Мали парк

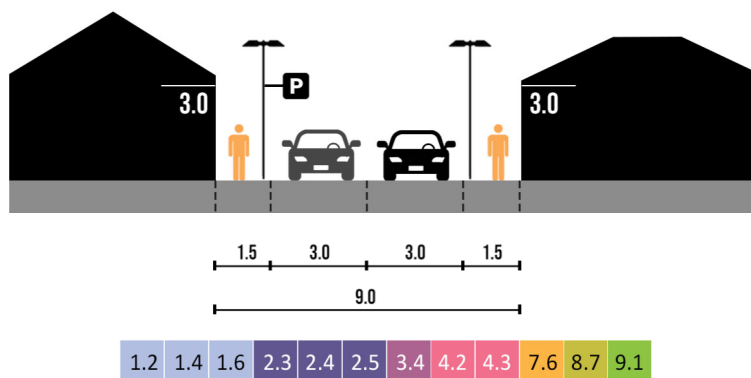

6.4 ТЕРЦИЈАРНИ ЈАВНИ ПРОСТОРИ ЗА ДЕЦУ И ПОРОДИЦУ – ГРАДСКЕ УЛИЦЕ

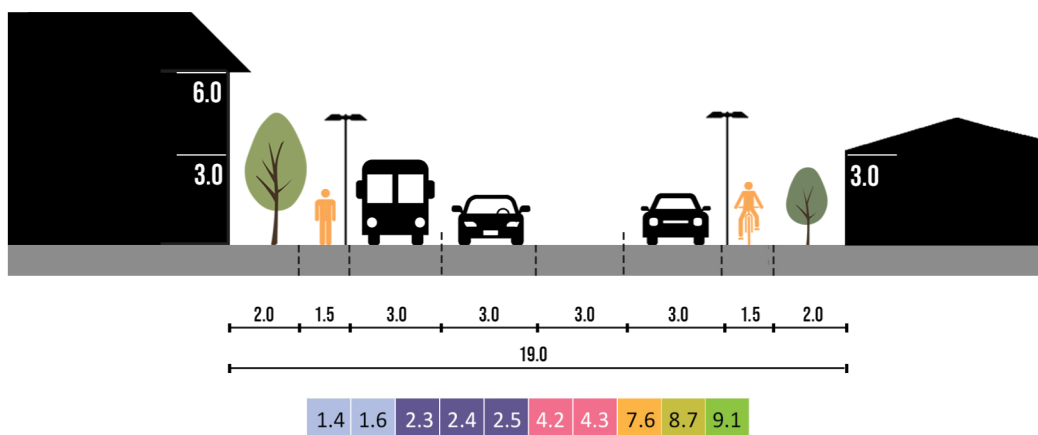

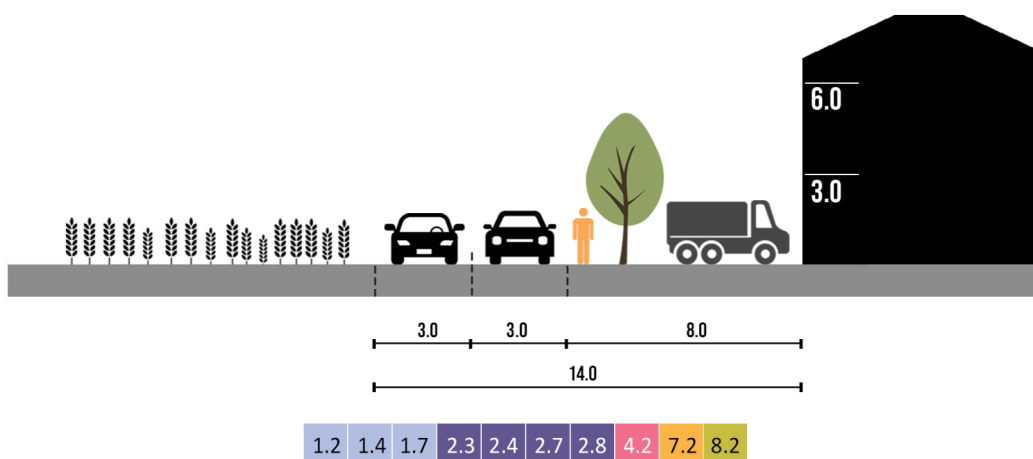
Тип 13: Булевар ослободиоца Чачка

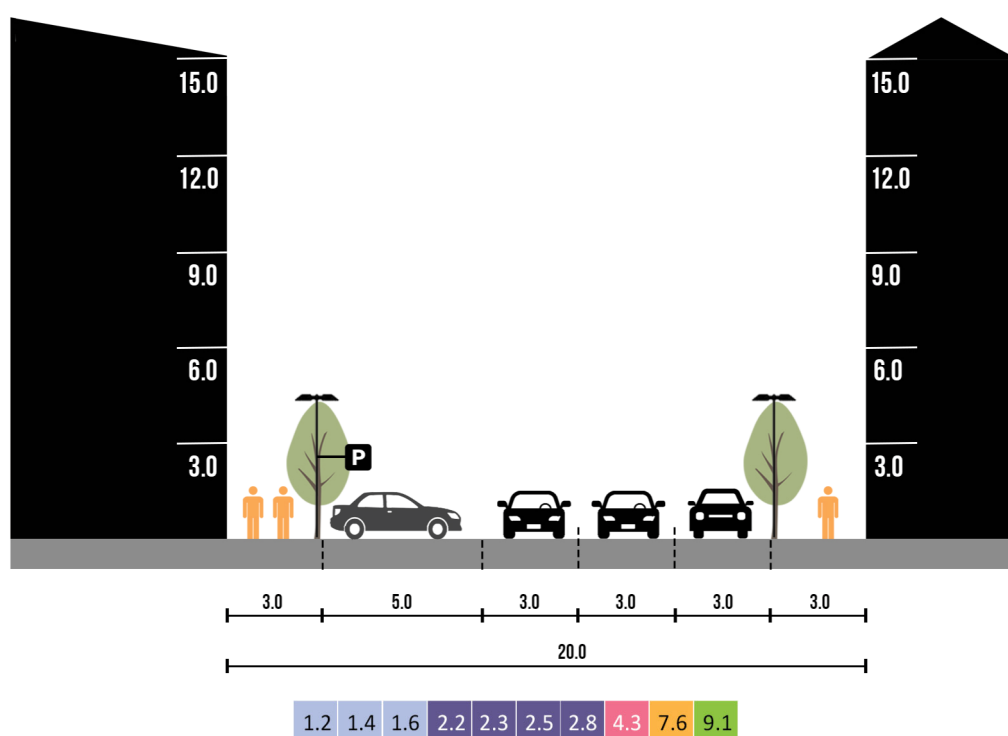
Тип 21: Улица Цара Лазара

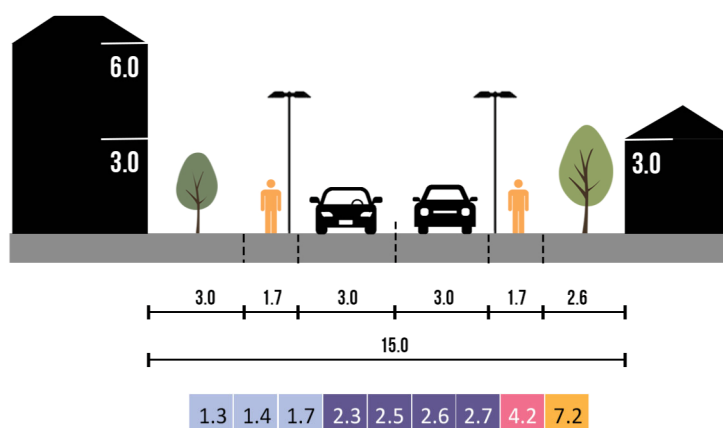
Тип 22: Балканска Улица

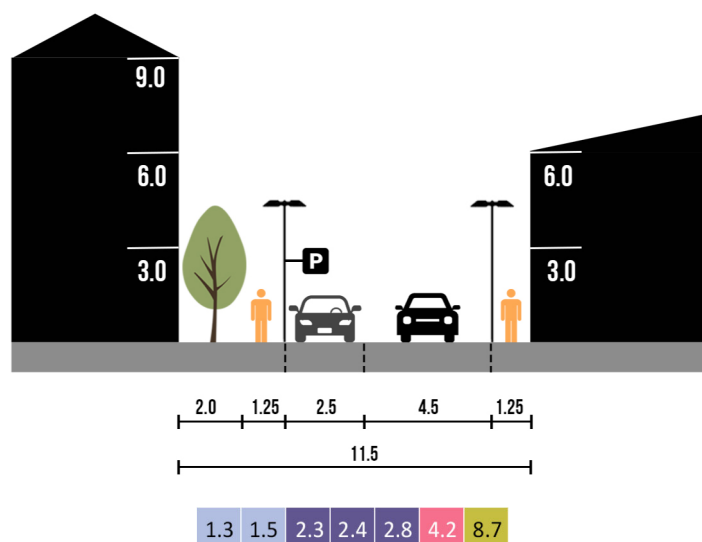
Тип 23: Улица Александра Савића

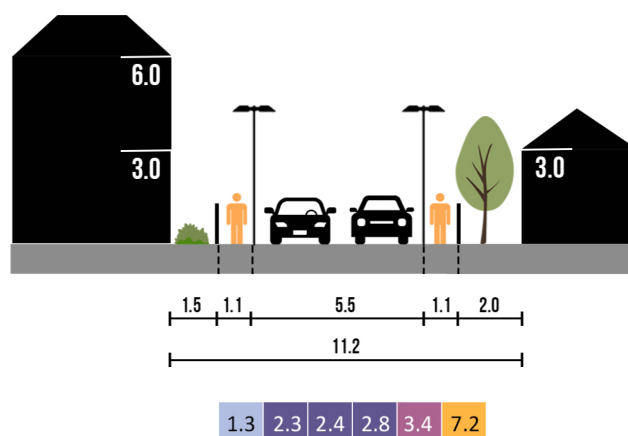
Тип 31: Железничка улица

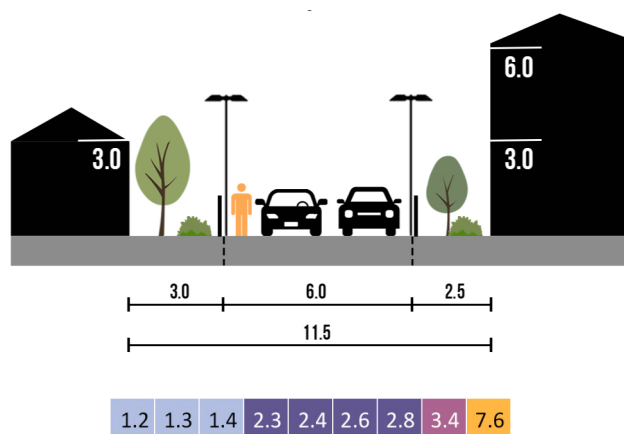
Тип 32: Хероја Ђуракића

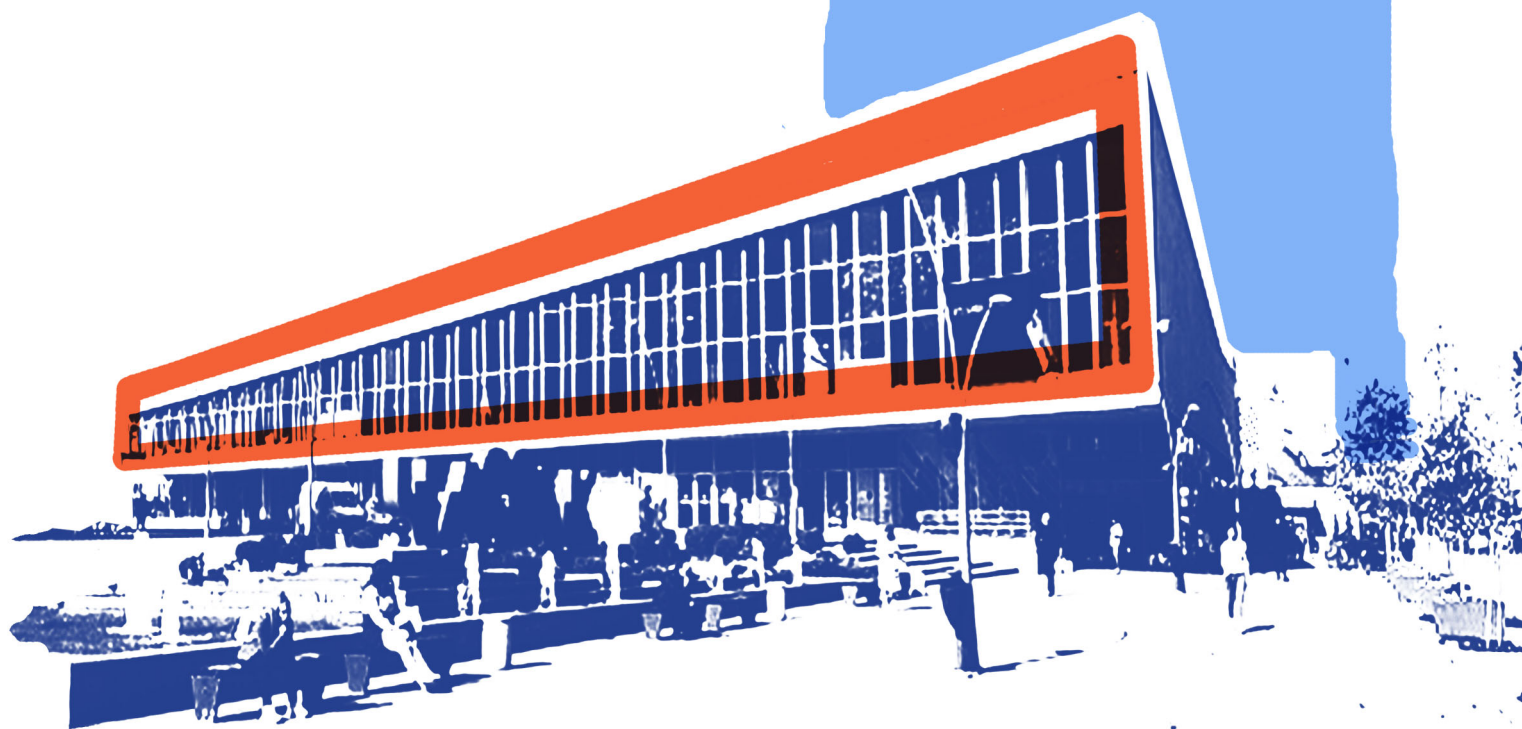
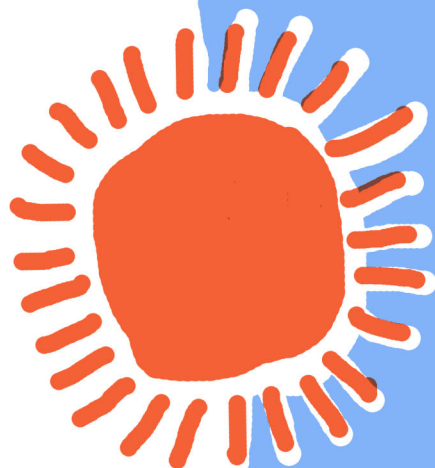
Тип 41: Хајдук Вељкова улица

Тип 42: Улица Аћима Лукића

Тип 43: Улица Браће Станић

7.0

Спровођење студије

Слика 63

Деца током игре у дворишту предшколске установе „Мајски цвет“

7.1 ТЕРЦИЈАРНИ ЈАВНИ ПРОСТОРИ ЗА ДЕЦУ И ПОРОДИЦУ – ГРАДСКЕ УЛИЦЕ

Теренски обилазак је показао да је у Чачку **већ спровођена одређена фазност** у уређењу и опремању простора за децу и породицу када се посматрају већ уочене типологије датих простора. Тако су у градским насељима вишепородичног становања у Авенији липа, Алваџиници и Љубићу Кеју поједина деџа игралишта обновљена, док су њима најближа остављена за будућност. Слично је и код школских и предшколских дворишта, јер су нека последњих година обновила или добила појединачне елементе и садржаје урбаног дизајна, а други су остављени као следећи кораци у обнови. На пример, у једној школи је обновљена улазна партија, али не и спортски терени, док је код друге обрнуто.

Гледано просторно ова равнотежа се више не увиђа. Тако ниво уређења отворених јавних простора **опада од центра ка ободу града**, где су прелазна зона насеља вишепородичног становања и у просторног смислу и смислу „средине“ по нивоу уређења простора за децу и породицу. Највиши ниво уређености је тренутно у центру. Међутим, **ужи део центра** око Трга устанка нема довољно садржаја за децу који су доступни без плаћања, већ је он постао прилично „комерцијалан“ – изнајмљивање аутића за децу уместо деџег игралишта, преовлађују баште кафића спрам клупа за родитеље и старатеље и сл.

У складу са напред уоченим предлаже се следећи **приступ у фазном уређењу** отворених

јавних простора за децу и породицу (Табела 10). Треба одмах напоменути и да је представљени фазни приступ „оквир“ за спровођење, које се у демократском друштву комбинује са **урбаном партиципацијом** са свим важним актерима, како би се што боље препознале могуће промене у локалном виђењу, потребама, тежњама, могућностима и ограничењима. Такође, све доступнији видови подршке изнад државног нивоа кроз програме и фондове прекограничне, регионалне и европске сарадње даће нове погодности за спровођење ове студије, односно уређење и опремање све више отворених јавних простора за децу и породицу.

7.2 НАЧИН ИЗБОРА ПРИОРИТЕТА У СПРОВОЂЕЊУ

Приликом радионице са родитељима и децом дефинисана је **заједничка визија** за отворене јавне просторе у Чачку, која је допуњена кроз додатне партиципативне активности са осталим укљученим актерима:

“Отворени јавни простори у Чачку су безбедни, одржавани и приступачни бициклом. Они су доступни свима и подстичу креативност свих узраста. То су места окупљања и креирања заједнице, као и места сусрета различитих генерација.”

Након визије заједнички је одређено **пет општих циљева**. Кроз радионички процес даље су изведени **предлози мера** за њихово достизање.

Табела 10 Оквир за фазно уређење отворених јавних простора за децу и породицу у Чачку.

Временски оквир	Врста пројекта који спроводи сам град	Врста пројекта који спроводи град са националним нивоом	Врста пројекта који спроводи сам град са другим донаторима*
0-5 година	Нови простори мањег значаја по ободним насељима градског подручја.	Обнова дворишта школских и предшколских установа са већим бројем предложених мера	Линијски парк у Љубић Кеју (обрнуто ако се другачије одлучи)
5-10 година	Обнова постојећих, а досад необновљених деџих и спортских игралишта	Обнова дворишта школских и предшколских установа са мањим бројем предложених мера	Излетиште уз Спомен-парк борбе и победе на Јездини (обрнуто ако се другачије одлучи)
10-20 година	Унапређење скоро уређених деџих и спортских игралишта новим садржајима	Унапређење дворишта школских и предшколских установа и паркова који су сада у добром стању	Преиспитивање потребе за новим капиталним пројектом, избор и спровођење/уређење

* Други донатори су: међународни и европски фондови и програми, приватни донатори и сл.

1.	Унапређење квалитета и разноврсност опремљености.
1.1.	Обезбедити садржаје прилагођене различитим узрастима и интересовањима.
1.2.	Увести иновативни урбани мобилијар прилагођен индивидуално сваком простору, подржати стварање идентитета места.
1.3.	Побољшати безбедност у простору око реке и улица.
1.4.	Интегрисати садржаје за децу на улицама, приликом реконструкција.
1.5.	Успоставити редовне програме одржавања и освежавања простора.
2.	Унапређење доступности и приступачности.
2.1.	Омогућити приступ особама са отежаним кретањем.
2.2.	Ослободити улице од паркираних возила њиховим премештањем са улица у (подземне) гараже.
2.3.	Побољшати повезаност јавног превоза са ободом града у зонама отворених јавних простора од градског значаја.
2.4.	Унапредити бициклическу инфраструктуру, интегрисати бициклическе стазе у зони бедема.
2.5.	Унапредити повезаност градског обода за алтернативне видове саобраћаја (изградити мост између Љубића и Кошутњака,...).
3.	Унапређење постојећих и изградња нових зелених површина.
3.1.	Наткрити површине за игру деце и креирати веће површине у хладу.
3.2.	Интегрисати зелене просторе, посебно високо зеленило, у нове стамбене блокове.
3.3.	Консултовати стручна лица код одабира биљних врста ради избегавања алергених врста.
3.4.	Увести елементе зелене инфраструктуре на јавне објекте у непосредном окружењу отворених јавних простора.
3.5.	Увођење подземних гаража са озелењеним крововима и урбаним мобилијаром.
4.	Подизање свести и обезбеђивање сигурности.
4.1.	Организовати и укључити грађане у радне акције чишћења и опремања паркова, еколошке акције и радионице, организовање тематских фестивала и других догађаја.

4.2.	Санкционисати уништавање мобилијара и бацање отпада.
4.3.	Укључити родитеље, васпитаче, учитеље и наставнике у уређење дворишта вртића и школа.
4.4.	Уводити елементе образовања о животној средини.
4.5.	Организовати кампање за повећање свести о важности очувања и коришћења отворених јавних простора.
5.	Укључивање заједнице у процесе доношења одлука и финансирање.
5.1.	Побољшати комуникацију унутар месних заједница у урбаним подручјима.
5.2.	Направити позиве за грађане за предлагање пројеката и прикупљање идеја и омогућити заинтересованим актерима учешће у више фаза (од идеје, преко реализације до одржавања).
5.3.	Увести обавезу инвеститора за опремање отворених простора у оквиру парцела нових стамбених објеката.
5.4.	Подстицати сарадњу са локалним школама и универзитетима за истраживачке пројекте везане за развој отворених јавних простора.
5.5.	Повећати буџет за одржавање отворених јавних простора, укључујући и зелене површине, кроз развијање кофинансирања са друштвено одговорним компанијама.

7.3 УЧЕСНИЦИ У СПРОВОЂЕЊУ МЕРА КРОЗ УРБАНУ ПАРТИЦИПАЦИЈУ И КОКРЕАЦИЈУ

Традиционално укључени актери су локална самоуправа, јавна предузећа и предшколска и школска управа. Међутим, кроз партиципативни процес препознати су значај и жеља за укључивање и других актера. Од велике је важности омогућити укључивање крајњих корисника у процес осмишљавања простора, како би одговорио на њихове потребе, али и оставити могућност њиховог укључивања приликом саме изградње и уређења кроз мање интервенције. Овакви процеси доводе и до стварања осећаја

заједништва, али доприносе и изградњи поверења у установе кроз повећање транспарентности целог процеса. Потребно је омогућити прикупљање предлога и подржати активне групе да уреде отворене просторе на сопствену иницијативу. Њима је потребно пружити подршку око праћења процедура и створити механизме за кофинасирање, где је потребно укључити и друштвено одговорни приватни сектор.

Сам процес изградње и уређења разликује се за отворене јавне и полујавне просторе у оквиру јавних установа (школе, вртићи). Стога је дат приказ за обе стандардне процедуре са приказом могућности увођења партиципативних техника за учествовање већег броја заинтересованих актера (Слика 64). Сваки од ових процеса подељен је на кључне кораке:

1. Иницијатива,
2. Идентификовање проблема и потреба,
3. Концептуално осмишљавања простора,
4. Израда пројекта и добијање дозвола,
5. Изградња и опремање и
6. Коришћење и одржавање простора.

Одабир простора за интервенцију може бити на иницијативу локалне управе за конкретан простор или отворени позив за грађане за предлагање простора интервенције (нпр. путем сталних позива или електронских портала). Након одабира простора приступа се његовој анализи, али и дефинисању проблема и потреба будућих корисника простора. Њих је неопходно укључити ради добијања локално специфичних знања, а то се може спровести кроз јавне консултације, радионице, мапирања, и другим партиципативним техникама.

Следећи сегмент представља процес осмишљавања концепта отвореног простора, где водећу улогу имају стручњаци из области архитектуре и урбанизма, али је потребно укључити и друге заинтересоване актере. Њихово укључивање може да обезбеди унапређење разумевања потреба других корисника простора, као и процедура, стандарда и средстава који су потребни за уређење простора. Коришћењем метода попут кодизајн радионица, презентација или гласања за предлоге могу довести до значајног унапређења квалитета пројекта и транспарентности процеса, а самим тим и прихватања новог пројекта.

Приликом израде пројекта и добијања дозвола укључена је локална самоуправа и пројектанти, односно у овом сегменту захтева се само информисање јавности без активног учешћа. Након добијених дозвола креће се у фазу изградње и опремања где је главни актер извођач радова, али се локално становништво може укључити у мање радове попут заједничког фарбања мобилијара или садње биљног материјала. Овакви процеси омогућавају већу успешност коришћења и одржавања простора, је се на овај начин ствара осећај власништва над простором, чиме сами корисници овакав простор више чувају и користе. Од важности је да се за овај простор утврди начин одговарајућег одржавања, кроз укључење у постојећи систем јавних предузећа или сарадњу са заједницом и локалним друштвено одговорним компанијама.

Приликом израде пројекта и добијања дозвола укључена је локална самоуправа и пројектанти, односно у овом сегменту захтева се само информисање јавности без активног учешћа. Након добијених дозвола креће се у фазу изградње и опремања где је главни актер извођач радова, али се локално становништво може укључити у мање радове попут заједничког фарбања мобилијара или садње биљног материјала. Овакви процеси омогућавају већу успешност коришћења и одржавања простора, је се на овај начин ствара осећај власништва над простором, чиме сами корисници овакав простор више чувају и користе. Од важности је да се за овај простор утврди начин одговарајућег одржавања, кроз укључење у постојећи систем јавних предузећа или сарадњу са заједницом и локалним друштвено одговорним компанијама.

8. ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- [1] Републички завод за Статистику – РЗС (2014). *Попис становништва, домаћинстава и станова 2011. године: Књига 20: Упоредни преглед броја становника: 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002. и 2011.: Подаци по насељима*. Београд: РЗС. <https://pod2.stat.gov.rs/objavljenePublikacije/popis2011/knjiga20.pdf>.
- [2] Републички завод за Статистику – РЗС (2023). *Попис становништва, домаћинстава и станова 2022. године: Књига 2: Старост и пол: Подаци по насељима*. Београд: РЗС. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20234003.pdf>.
- [3] Антонић, Б. (2024). Градови у Србији после пописа 2022. године: Нови развој кроз урбано опадање!? У: А. Јевтић (Ур.), *Урбанизам и одрживи развој: Зборник радова* (стр. 129-137). 20. научно-стручна конференција са међународним учешћем „Урбанизам и одрживи развој“, Нови Пазар, 9-11. мај 2024. Београд: Удружење урбаниста Србије. DOI: Urbanizam24.129A.
- [4] Антонић, Б. (2022). Поглавље 8: Урбани и просторни аспекти депопулације у Србији. У: Д. Вуковић (Ур.), *Национални извештај о људском развоју Србија 2022 – Људски развој као одговор на демографске промене* (стр. 179-205). Београд: UNDP Србија. <https://hdr.undp.org.rs/index.html>.
- [5] Станковић, В. (2014). Попис становништва, домаћинстава и станова 2011. у Републици Србији: Србија у процесу спољних миграција. Београд: РЗС. <https://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/Popis2011/Inostranstvo.pdf>.
- [6] Hinsliff, G. (2024, April 2). If you really want kids to spend less time online, make space for them in the real world. *Guardian Online*. Accessed May 2, 2024 <https://www.theguardian.com/commentisfree/2024/apr/02/kids-time-online-tech-firms-government-play>.
- [7] Whitzman, C., Worthington, M. & Mizrahi, D. (2010). The Journey and the Destination Matter: Child-Friendly Cities and Children's Right to the City. *Built Environment*, 36(4), 474-486. DOI: 10.2148/benv.36.4.474.
- [8] United Nations Children's Fund – UNICEF (no date). The necessity of urban green space for children's optimal development. UNICEF. Accessed May 2, 2024 <https://www.unicef.org/armenia/en/stories/necessity-urban-green-space-childrens-optimal-development>.
- [9] United Nations Children's Fund – UNICEF (2018). *UNICEF Child Friendly Cities and Communities Handbook*. Geneva & New York: UNICEF.
- [10] United Nations Children's Fund – UNICEF (2023). *Child-Responsive Urban Policies, Laws and Standards: A Guidance*. Nairobi: UNICEF. Retrieved from <https://www.unicef.org/media/147201/file/Child%20responsive%20urban%20policies,%20laws%20and%20standards.pdf>.
- [11] Институт за архитектуру и урбанизам Србије – ИАУС (2023). *Студије за потребе ГУП-а Чачка: Студија развоја јавних служби*. Београд: ИАУС.
- [12] Институт за архитектуру и урбанизам Србије – ИАУС (2023). *Студије за потребе ГУП-а Чачка: Студија демографског развоја*. Београд: ИАУС.
- [13] Чолић, Р., Мојовић, Ђ., Петковић, М. и Чолић, Н. (2013). *Водич за партиципацију у планирању урбаног развоја*. Београд: AMBERO Consulting.
- [14] Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре Републике Србије (2021). *Просторни план Републике Србије од 2021. до 2035. године – Нацрт*. Преузето са: <https://www.mgsi.gov.rs/sites/default/files/PPRS%20Nacrt.pdf>.
- [15] Влада Републике Србије (2019). *Стратегија одрживог урбаног развоја Републике Србије до 2030. године*. Београд: „Службени гласник РС“ 2019/47.
- [16] Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре Републике Србије (2021). *Национална стамбена стратегија од 2020 до 2030. године – Нацрт*. Преузето са: https://www.mgsi.gov.rs/sites/default/files/Nacionalna%20stambena%20strategija_NACRT_0.pdf.
- [17] Влада Републике Србије (2023). *Национална архитектонска стратегија за период од 2023. до 2035. године*. Београд: „Службени гласник РС“ 2023/49.
- [18] Влада Републике Србије (2019). *Стратегија за младе у Републици Србији за период од 2023. до 2030. године*. Београд: „Службени гласник РС“ 2023/9.
- [19] Влада Републике Србије (2019). *Стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља за период од 2020. до 2023. године*. Београд: „Службени гласник РС“ 2020/80.
- [20] Влада Републике Србије (2021). *Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године*. Београд: „Службени гласник РС“ 2021/63.
- [21] Град Чачак (2013). *Генерални урбанистички план Града Чачка 2015*. Чачак. Преузето са <https://www.cacak.org.rs/249-1-l>.
- [22] Град Чачак (2011). *Стратегија одрживог развоја Града Чачка*. Преузето са <https://www.cacak.org.rs/userfiles/files/Nacrt%20Strategije%20odrzivog%20razvoja%20grada%20Cacka.pdf>.
- [23] Град Чачак (2020). *Локални акциони план за младе 2020-2023*. Чачак: Службени лист града Чачка 2020/11.
- [24] Републички завод за Статистику – РЗС (2003). *Попис становништва, домаћинстава и станова 2002. године: Књига 2: Становништво, пол и старост, подаци по насељима*. Београд: РЗС.
- [25] Републички завод за Статистику – РЗС (2014). *Попис становништва, домаћинстава и станова 2011. године: Књига 2: Старост и пол: Подаци по насељима*. Београд: РЗС. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2012/Pdf/G20124002.pdf>.

9. ПОПИС ГРАФИЧКИХ ПРИЛОГА

Слика РЕЗИМЕ | Страница 5 | Просторни размештај отворених јавних простора у Чачку посебно анализираних у урбанистичкој студији | © Бранислав Антонић

Слика 1 | Страница 10 | Бази прелазе улицу у источном делу Чачка | © Никола Митровић

Слика 2 | Страница 12 | Деца у Копенхагену на игралишту урађеном по Њиховој мери. Игралиште је окружено бујним зеленилом, цео мобилијар му је од дрвета и са обореним ивицама, а подлога је од песка и туцаника. Приметити део игралишта лево, који је тако обликован да нема „коначан дизајн“ – он је такав да буди машту код деце како да га користе кроз игру и забаву. | © Никола Митровић

Слика 3 | Страница 13 | Грађани на Тргу устанка у Чачку, главном јавном отвореном простору Чачка | © Бранислав Антонић

Слика 4 | Страница 14 | Двориште основне школе „Вук Караџић“ са муралима на школским зградама, који овом отвореном простору дају сасвим другачију атмосферу. Због близине градског бедема дуж Западне Мораве са добро посећеним кејом, значај мурала превазилази само школско двориште, па је градског значаја | © Данијела Миловановић Родић

Слика 5 | Страница 17 | Радионица са родитељима у Чачку из маја 2024. године | © Ана Шабановић

Слика 6 | Страница 18 | Чачак за узор по питању града по мери (младе) породице: на неколико места у граду су постављени столови за превијање беба | © Вера Тесла

Слика 7 | Страница 24 | Дечје игралиште као део „проширеног становања“ – Парк код „Роде“ у југоисточном делу Чачка као позитиван пример приватног улагања у дечје игралиште у оквиру приватно подигнуте вишепородичне стамбене целине. | © Никола Митровић

Слика 8 | Страница 27 | Раст/пад броја становника по месним заједницама градског подручја Чачка | © Бранислав Антонић

Слика 9 | Страница 28 | Фото-документација прикупљена током теренског обиласка отворених јавних простора у Чачку (редом): (А) дворишта предшколских установа; (Б) пешачке зоне; (В) дворишта основних школа; (Г) обичне градске улице; (Д) дворишта средњих школа; (Ђ) паркови; (Е) игралишта у стамбеним насељима и (Ж) градски кеј. | © (А) Теодора Нешковић; (Б) Бранислав Антонић; (В) Никола Митровић; (Г)

Бранислав Антонић; (Д) Никола Митровић; (Ђ) Никола Митровић; (Е) Вера Тесла; (Ж) Вера Тесла

Слика 10 | Страница 29 | Просторни размештај примарних и секундарних отворених јавних простора у градском подручју Чачка | © Бранислав Антонић

Слика 11 | Страница 30 | Просторни размештај и садашње стање школа или њима сличних јавних установа на градском подручју Чачка | © Бранислав Антонић

Слика 12 | Страница 30 | Ако се изузму истурена одељења, основна школа „Ратко Митровић“ има највеће капацитете дворишта у односу на број ученика | © Никола Митровић

Слика 13 | Страница 31 | Новоподигнути дом ученика средњих школа у Улици цара Душана има све елементе приступачности за све. | © Вера Тесла

Слика 14 | Страница 31 | Специјална школа за основно и средње образовање „1. новембар“ има јасно надзиран улаз са звоном услед посебног карактера школе. | © Бранислав Антонић

Слика 15 | Страница 31 | Заштитна ограда између коловоза широке и прометне улице и пешачког простора на улазу у основну школу „Др Драгиша Мишовић“. | © Теодора Нешковић

Слика 16 | Страница 32 | Основна школа „Танаско Рајић“: најчешћи садржаји дворишта школа су спортски терени и зеленило по ободу. | © Вера Тесла

Слика 17 | Страница 32 | Чачанска гимназија је на малој парцели са релативно мало садржаја на отвореном, али је то донекле надокнађено наменски уређеним малим двориштем за представе, излагања и учење на отвореном. | © Бранислав Антонић

Слика 18 | Страница 32 | Тренутно најмање садржаја нуди двориште Економске школе, које је стешњено на старој парцели у најужем делу центра | © Бранислав Антонић

Слика 19 | Страница 32 | Двориште Центра за стручно усавршавање има иновативне садржаје популарне науке, који излазе изван оквира уобичајених за градске школе. | © Вера Тесла

Слика 20 | Страница 33 | Просторни размештај и садашње стање школа или њима сличних јавних установа на градском подручју Чачка | © Бранислав Антонић

Слика 21 | Страница 34 | Просторни размештај и садашње стање школа или њима сличних јавних установа на градском подручју Чачка | © Бранислав Антонић

Слика 22 | Страница 34 | Вртић „Колибри“ у приградском насељу Атеница има много већу парцелу од стандарда, што се лако уочава у његовом пространом дворишту. | © Никола Митровић

Слика 23 | Страница 34 | Вртић „Полетарац“ се налази у само језгру Чачка и у старој згради са малом парцелом, па се овде уочава недостатак простора, који је услед тога и без значајнијег зеленила | © Теодора Нешковић

Слика 24 | Страница 35 | Близина веома прометног булевара код предшколске установе „Мали капетан“ услед ограничених капацитета између коловоза и њене парцеле значајно смањује безбедност приступа установи и боравка испред ње. | © Никола Митровић

Слика 25 | Страница 35 | Пример приватне предшколске установе „Чаролија“ у Љубићу показује бригу да се деци овог узраста омогуће садржаји за игру у пријатном амбијенту | © Вера Тесла

Слика 26 | Страница 35 | Велики парк у Чачку. Већина градских паркова поседује добро опремљено, ново деčје игралиште. | © Бранислав Антонић

Слика 27 | Страница 36 | Просторни размештај и садашње стање школа или њима сличних јавних установа на градском подручју Чачка | © Бранислав Антонић

Слика 28 | Страница 36 | Пример необновљеног деçјег и спортског игралишта у средини социјалистичког супер-блока у Авенији липа. Са друге стране, већ образовано зеленило је много боље него код неких новијих примера. | © Бранислав Антонић

Слика 29 | Страница 36 | Деçје игралиште у Улици 1300 каплара на Љубићу је једно од ретких у граду која се налазе у окружењу насеља са породичним кућама. | © Вера Тесла

Слика 30 | Страница 37 | Комбиновано деçје и спортско игралиште на старом сајмишту је пример пространог игралишта у неодговарајућем окружењу: непосредно уз пијацу, без високог зеленила као заштите, у близини стоваришта и производни погони. | © Вера Тесла

Слика 31 | Страница 37 | Деçје игралиште у Гучкој улици, стешњено између зграде и саобраћајнице. | © Теодора Нешковић

Слика 32 | Страница 38 | Трг устанка као главни

трг у Чачку окружен бројним садржајима, па је привлачан за боравак целе породице. То се види и на основу бројних привремених активности за децу на отвореном, попут продаје слаткиша на тезгама или изнајмљивања аутића за деçју вожњу. | © Бранислав Антонић

Слика 33 | Страница 38 | Скоро уређен парк у центру приградског насеља Атеница је на линији планиране децентрализације отворених јавних простора града. | © Никола Митровић

Слика 34 | Страница 39 | Просторни размештај секундарних јавних отворених простора по мери деце и породице на градском подручју Чачка: тргова, пешачких улица, паркова и уређених деоница кеја. | © Бранислав Антонић

Слика 35 | Страница 40 | Простор у позадини градског купалишта нуди садржаје за целу породицу: деçје игралиште за малу децу, спортске терене за велику, а „теретану на отвореном“ за одрасле. | © Данијела Миловановић Родић

Слика 36 | Страница 40 | Простор у позадини градског купалишта нуди садржаје за целу породицу: деçје игралиште за малу децу, спортске терене за велику, а „теретану на отвореном“ за одрасле. | © Данијела Миловановић Родић

Слика 37 | Страница 40 | Пројекат уређења дворишта Народног музеја у Чачку, односно Конака Јована Обреновића, који тренутно у току, има занимљиве елементе дизајна за увођењем идентитета и баштине за децу. | © Бранислав Антонић

Слика 38 | Страница 40 | Деçје игралиште у порти главне цркве у Чачку окружено зеленилом. | © Бранислав Антонић

Слика 39 | Страница 40 | Трга испред железничке станице са старом локомотивом је скоро обновљен, али му недостаје зеленило и мере изолације трга од околног колског саобраћаја | © Никола Митровић

Слика 40 | Страница 42 | Градске магистрале, попут Булевара ослободилаца Чачка, који се преклапа са Европским коридором Е761, због интензитета тешког саобраћаја представљају неповољно окружење за боравак пешака и бициклиста. У делу ове магистрале поред градске средње школе (Машинско-саобраћајне школе) постоји денивелација магистрале ради смирења саобраћаја | © Теодора Нешковић

Слика 41 | Страница 42 | Пример Балканске улице као улице градског значаја, где је саобраћај и даље довољно интензиван да се стави ограда између коловоза и тротоара код вртића. | © Никола Митровић

Слика 42 | Страница 42 | Улица хероја Ђуракића на Љубићу представља пример сабирне улице са посебним мерама поред основне школе „Танаско Рајић“, где се виде лежећи полицајци и саобраћајни знаци за успоравање брзине вожње | © Вера Тесла

Слика 43 | Страница 42 | Пример спонтано настале Улице браће Станић у Кулиновачком пољу са малом ширином и променљивом профилацијом као сложенијег случаја за уређење код локалних улица. | © Бранислав Антонић

Слика 44 | Страница 43 | Међу важнијим активностима урбане кокреације у Чачку била је радионица са родитељима, спроведена у јуну 2024. године | © Ана Шабановић

Слика 45 | Страница 43 | Једна од ретких рампи погодних за родитеље са децом у колицима | © Вера Тесла

Слика 46 | Страница 44 | Основна школа „Свети Сава“ у насељу Атеница и поред релативно пространог дворишта нема простор за учење на отвореном који је под заштитом (надстрешница). Овакво стање је слично код огромне већине школских и предшколских установа. | © Никола Митровић

Слика 47 | Страница 44 | Вртић „Гимназион-север“ код градског бедема има сасвим мало двориште. Дато ограничење у просторном капацитету дворишта без много места за зеленило не може да надокнади његову релативно добру уређеност. | © Вера Тесла

Слика 48 | Страница 45 | Типско игралиште за малу децу, попут овог у Улици Светог Саве, се среће на много места у стамбеним деловима Чачка. | © Бранислав Антонић

Слика 49 | Страница 45 | Пример дворишта из позног социјализма у стамбеном насељу Алваџиница, који је тренутно у лошем стању и коме је неопходна потпуна обнова. | © Никола Митровић

Слика 50 | Страница 48 | Спомен-парк слободе и победе у јужном делу Чачка је отворени простор изузетних уметничких и предеоних вредности, али који тражи обнову и нови промоцију. | © Никола Митровић

Слика 51 | Страница 49 | Скоро уређено градско купалиште поред Западне Мораве нуди бројне садржаје за све посетиоце, а нарочито за децу и породицу. На слици је игралиште за већу децу, поплочан кеј и места за одмор одраслих. | © Бранислав Антонић

Слика 52 | Страница 50 | Подела отворених јавних простора према виду урбанистичке интервенције | © Бранислав Антонић

Слика 53 | Страница 51 | Шематски приказ простора планираног линијског парка на Љубићу са три уочљиве целине. | © Бранислав Антонић

Слика 54 | Страница 51 | Западни део планираног линијског парка, где је планиран уређење отвореног простора под надстрешницом за учење уз нову зграду месне заједнице Љубић Кеја. | © Бранислав Антонић

Слика 55 | Страница 51 | Постојеће стање подручја уз канал за наводњавање као средишњи издужени део линијског парка. | © Вера Тесла

Слика 56 | Страница 52 | Шематски приказ целокупног простора спомен-парка борбе и победе на Јездини са окружењем. | © Бранислав Антонић

Слика 57 | Страница 52 | Поглед на град у равници Западне Мораве са спомен-парка. | © Никола Митровић

Слика 58 | Страница 52 | Потреба за очувањем високих уметничких вредности простора спомен-парка. | © Никола Митровић

Слика 59 | Страница 52 | Подручје спомен-парка се може поделити на део под заштитом и део ван заштите. Јужни део који није под заштитом, заокружен пуном линијом, је управо место за спровођење капиталног пројекта новог градског излетишта са дечјим садржајима. | © Бранислав Антонић

Слика 60 | Страница 53 | Постојећи неуређен део јавне парцеле месне заједнице Љубић на североистоку градског подручја је идеално место за ново дечје игралиште са пропратним садржајима за родитеље/одрасле у овом делу града, који тренутно оскудева њима | © Ана Шабановић

Слика 61 | Страница 53 | Планирано проширење раскрснице улица Браће Станић и Раденка Јањића у Кулиновачком пољу на југоистоку града нуди могућност изградње и уређења мањег дечјег игралишта. Како Кулиновачко поље оскудева јавним садржајима уопште, дато игралиште би имало перспективу места окупљања целе локалне заједнице. | © Бранислав Антонић

Слика 62 | Страница 54 | Skejt-парк у Парку младости поред Западне Мораве | © Вера Тесла

Слика 63 | Страница 74 | Деца током игре у дворишту предшколске установе „Мајски цвет“ | © Никола Митровић

10. АНЕКСИ

Табела А.1 Карактер отворених простора (ОП) школских установа.

Школа или слична јавна установа намењена деци	m ² дворишта по ученику	Садржаји дворишта	Приступ за све		Улаз у комплекс	Ограда дворишта		Улица испред школе	
			Двориште	Зграда		Ка улици	Ка суседима	Безбедност	Капацитети
ОШ Вук Караџић	17,6	Одмерени	Да	Не	Надзиран	Прозирна	Прозирна	Делимична	Ограничени
ОШ Ратко Митровић	28,9	Раштркани	Да	Да	Надзиран	Прозирна	Прозирна	Делимична	Ограничени
ОШ Др Драгиша Мишовић	7,3	Згуснути	Да	Да	Надзиран	Прозирна	Прозирна	Ниска	Ограничени
ОШ Филип Филиповић	9,1	Одмерени	Да	Да	Надзиран	Прозирна	Лоше стање	Висока	Ограничени
ОШ Милица Павловић	9,3	Одмерени	Да	Не	Слободан	Прозирна	Прозирна	Добра	Ограничени
ОШ Свети Сава	12,9	Раштркани	Да	Не	Слободан	Прозирна	Прозирна	Делимична	Велики
ОШ Танаско Рајић	11,9	Одмерени	Да	Да	Надзиран	Прозирна	Прозирна	Добра	Ограничени
ОШ Танаско Рајић (Љубић Поље)	111,0	Раштркани	Да	Не	Слободан	Прозирна	Нема	Делимична	Ограничени
ОШ Ратко Митровић (Парменац)	72,7	Одмерени	Да	Не	Слободан	Прозирна	Нема	Делимична	Велики
ОШ Филип Филиповић (Лозница)	1.155,4	Раштркани	Да	Не	Слободан	Прозирна	Нема	Делимична	Ограничени
Гимназија	2,4	Згуснути	Да	Да	Надзиран	Прозирна	озидана	Висока	Велики
Економска школа	1,5	Згуснути	Да	Не	Надзиран	/	Прозирна	Ниска	Мали
Техничка школа	18,3	Одмерени	Да	Не	Слободан	Прозирна	Прозирна	Висока	Ограничени
Медицинска школа	6,8	Згуснути	Да	Не	Надзиран	Прозирна	Прозирна	Висока	Ограничени
Прехрамбено-угоститељска школа	18,3	Раштркани	Да	Да	Слободан	Прозирна	Прозирна	Делимична	Велики
Машинско-саобраћајна школа	13,3	Раштркани	Да	Не	Надзиран	Прозирна	Прозирна	Делимична	Ограничени
Музичка школа „Др Војислав Вучковић“	17,1	Згуснути	Да	Не	Слободан	Прозирна	Прозирна	Ниска	Мали
Школски центар „1. новембар“	118,8	Раштркани	Да	Да	Надзиран	Прозирна	Прозирна	Делимична	Мали
Дом ученика у Ул. Цара Душана	15,4	Одмерени	Да	Да	Надзиран	Прозирна	Прозирна	Делимична	Ограничени
Дом ученика у учитељској улици	12,4	Згуснути	Да	Не	Надзиран	Прозирна	Озидана	Делимична	Мали
Центар за стручно усавршавање	/	Одмерени	Да	Да	Надзиран	Прозирна	Прозирна	Ниска	Мали

Табела А.2 Тренутно стање отворених простора (ОП) школских установа.

Школа или слична јавна установа намењена деци	Садржаји ОП и њихово стање (+ добро, - лоше, X не постоји)									
	Игралиште – спортови	Игралиште – деце	Зеленило – обод	Зеленило – парк	Хортикултура	Улазни плато	Место за дружење	Место за учење	Место за запослене	Расвета
ОШ Вук Караџић	++	+	++	+	+	+	++	+	+	++
ОШ Ратко Митровић	++	+	++	++	++	++	++	++	++	+
ОШ Др Драгиша Мишовић	+	-	+	-	-	+	-	+	-	+
ОШ Филип Филиповић	-	--	+	-	--	+	-	-	-	+
ОШ Милица Павловић	++	+	+	++	+	+	+	+	X	+
ОШ Свети Сава	+	X	+	+	X	+	-	X	X	+
ОШ Танаско Рајић	+	-	++	+	-	+	-	-	-	+
ОШ Танаско Рајић (Љубић Поље)	-	-	+	X	X	+	X	X	-	--
ОШ Ратко Митровић (Парменац)	-	X	+	-	-	-	X	X	X	-
ОШ Филип Филиповић (Лозница)	X	X	--	X	X	--	X	X	X	--
Гимназија	--	++	X	X	++	X	++	++	X	+
Економска школа	X	-	--	X	--	X	--	+	-	-
Техничка школа	++	+	++	++	+	+	+	-	--	+
Медицинска школа	+	X	++	+	+	-	-	X	X	+
Прехрамбено-угоститељска школа	+	+	--	X	-	+	+	X	-	+
Машинско-саобраћајна школа	-	X	-	+	+	+	+	X	X	+
Музичка школа „Др Војислав Вучковић“	X	X	+	X	-	-	X	--	X	+
Школски центар „1. новембар“	++	++	+	++	++	+	++	+	+	+
Дом ученика у Ул. Цара Душана	X	X	++	X	+	+	--	X	X	+
Дом ученика у учитељској ул.	+	++	--	X	-	X	++	+	+	+
Центар за стручно усавршавање	-	++	++	++	+	++	++	++	+	+

Табела А.3 Карактер отворених простора (ОП) предшколских установа.

Школа или слична јавна установа намењена деци	m ² дворишта по ученику	Садржаји дворишта	Приступ за све		Улаз у комплекс	Ограда дворишта		Улица испред школе	
			Двориште	Зграда		Ка улици	Ка суседима	Безбедност	Капацитети
„Невен“	25,1	Одмерени	Да	Да	Надзиран	Прозирна	Прозирна	Делимична	Ограничени
„Радост 1“ и „Радост 2“	18,6	Одмерени	Да	Да	Надзиран	Прозирна	Прозирна	Делимична	Мали
„Мајски цвет“	21,0	Згуснути	Да	Не	Надзиран	Прозирна	Прозирна	Делимична	Ограничени
„Надежда Петровић“	36,3	Раштркани	Да	Да	Надзиран	Прозирна	Прозирна	Висока	Ограничени
„Бошко Буха“	46,3	Раштркани	Да	Да	Надзиран	Прозирна	Прозирна	Делимична	Ограничени
„Бамби“ и „Сунце“	6,9	Одмерени	Да	Да	Надзиран	Прозирна	Прозирна	Делимична	Ограничени
„Дечји Гај“	11,0	Згуснути	Да	Да	Слободан	Прозирна	Зидана	Делимична	Мали
„Бисери“	17,2	Одмерени	Делимично	Не	Слободан	Прозирна	Прозирна	Делимична	Ограничени
„Младост“	14,1	Раштркани	Да	Да	Надзиран	Прозирна	Прозирна	Делимична	Ограничени
„Полетарац“	6,6	Згуснути	Да	Не	Надзиран	Прозирна	Зидана	Делимична	Мали
„Мали капетан“	10,7	Згуснути	Да	Да	Надзиран	Прозирна	Прозирна	Ниска	Ограничени
„Лептирић“	31,1	Згуснути	Не	Не	Надзиран	Прозирна	Прозирна	Делимична	Ограничени
„Колибри“	62,9	Раштркани	Да	Да	Слободан	Прозирна	Прозирна	Ниска	Велики
„Мимиланд Бобиланд“	3,0	Згуснути	Да	Да	Надзиран	Прозирна	Прозирна	Ниска	Ограничени
„Мимиланд“	3,1	Згуснути	Да	Не	Надзиран	Прозирна	Зидана	Висока	Ограничени
„Гимназион Север“	2,2	Згуснути	Да	Да	Слободан	Прозирна	Непрозрачна	Висока	Мали
„Гимназион Југ“	6,5	Згуснути	Да	Да	Надзиран	Прозирна	Зидана	Висока	Ограничени
„Чаролија“	8,7	Одмерени	Да	Не	Слободан	Прозирна	Зидана	Ниска	Мали
„Радуловић М23 - Чудесна шума“	5,0	Раштркани	Да	Не	Надзиран	Зеленило	Зидана	Ниска	Мали
„Лилипут“	8,5	Згуснути	Да	Не	Надзиран	Зеленило	Зидана	Делимична	Ограничени

Табела А.4 Тренутно стање отворених простора (ОП) предшколских установа.

Школа или слична јавна установа намењена деци	Садржаји ОП и њихово стање (+ добро, - лоше, X не постоји)									
	Игралиште – спортови	Игралиште – деце	Зеленило – обод	Зеленило – парк	Хорти – култура	Улазни плато	Место за дружење	Место за учење	Место за запослене	Расвета
„Невен“	-	++	+	+	+	++	-	+	-	+
„Радост 1“ и „Радост 2“	+	++	+	+	-	+	+	-	-	+
„Мајски цвет“	X	+	+	+	-	-	+	+	+	+
„Надежда Петровић“	+	++	++	++	+	+	-	-	+	+
„Бошко Буха“	++	+	++	++	++	+	++	++	+	+
„Бамби“ и „Сунце“	+	++	+	++	-	+	+	++	+	+
„Дечји Гај“	+	X	+	+	+	++	+	-	-	-
„Бисери“	+	+	+	-	-	-	+	--		-
„Младост“	+	++	-	+	+	+	++	+	-	+
„Полетарац“	-	++	-	X	X	-	+	+	-	+
„Мали капетан“	X	++	+	-	+	-	+	+	X	+
„Лептирић“	X	+	+	+	-	-	+	+	X	+
„Колибри“	X	+	-	++	-	+	+	+	X	-
„Мимиланд Бобиланд“	X	+	+	-	+	+	++	-	--	+
„Мимиланд“	X	+	-	X	--	+	+	X	+	-
„Гимназион Север“	X	-	X	X	--	--	-	X	--	+
„Гимназион Југ“	-	+	+	-	-	X	+	X	--	+
„Чаролија“	-	+	+	++	X	+	+	-	--	-
„Радуловић M23 - Чудесна шума“	+	+	+	-	+	--	-	--	+	+
„Лилипут“	X	X	-	X	--	+	-	X	+	++

Табела А.5 Тренутно стање и карактер дечјих и спортских игралишта.

Дечје или спортско игралиште (према месту)	Садржаји ОП и њихово стање (+ добро, - лоше, X не постоји)									Приремени садржаји	Садржаји делују...	Уређење	Пристап за све	Ниво безбедности по децу
	Тротоар	Дворед	Трава	хортикултура	Клупе и седење	Украсни мобилијар	Препреке и заштита	Расвета	Сигнализација			(0) Просек (-) Испод (+) Изнад		
Код цркве на Кошутњаку	++	X	+	X	X	X	X	+	++	Не	Раштркано	(+)	Да	Висок
Авенија липа 8	+	X	+	X	+	X	++	--	++	Да, паркирање	Одмерено	(+)	Да	Висок
Авенија липа 4	+	++	++	+	--	X	X	--	X	Не	Одмерено	(0)	Да	Висок
Авенија липа 5	+	++	++	-	-	X	X	-	X	Не	Одмерено	(-)	Да	Висок
Порта главне цркве	++	-	+	+	-	X	++	++	X	Не	Згуснуто	(+)	Да	Висок
Терени КК Борац	++	X	--	X	--	X	-	+	-	Да, паркирање	Згуснуто	(-)	Делом	Осредњи
Љубић 2	+	+	++	++	++	++	X	+	-	Не	Одмерено	(+)	Делом	Осредњи
Парк код вртића Бисери	+	+	-	-	-	+	--	-	X	Не	Згуснуто	(-)	Не	Осредњи
Љубић Кеј	++	+	++	+	+	++	-	+	++	Не	Одмерено	(+)	Да	Висок
Суви Брег	X	--	+	X	--	-	-	-	++	Не	Одмерено	(0)	Делом	Осредњи
Старо Сајмиште	X	X	-	X	-	--	--	+	X	Да, пијаца	Одмерено	(-)	Делом	Низак
1300 каплара	+	X	+	+	-	+	--	-	++	Не	Одмерено	(+)	Да	Висок
Зеленгорска	+	X	X	X	X	--	+	X	X	Не	Одмерено	(0)	Делом	Осредњи
Ул. Светозара Марковића	-	+	-	-	-	--	X	+	X	Не	Раштркано	(-)	Да	Осредњи
Ул. кнеза Васе Поповића	+	+	-	-	++	+	X	+	+	Нема проблема	Одмерено	(+)	Да	Висок
Авенија липа 2	X	-	+	X	-	--	X	+	-	Не	Одмерено	(-)	Делом	Осредњи
Авенија липа 3	X	-	+	--	+	-	--	+	+	Не	Згуснуто	(+)	Добар	Висок
Авенија липа 1	-	--	--	--	-	-	X	+	-	Не	Згуснуто	(-)	Добар	Висок
Авенија липа 6	X	--	+	--	-	X	X	+	X	Не	Раштркано	(-)	Делом	Осредњи
Авенија липа 7	+	-	+	X	++	X	--	+	+	Не	Згуснуто	(+)	Делом	Висок
Светог Саве 1	-	-	-	-	+	-	+	++	+	Не	Згуснуто	(0)	Делом	Осредњи
Велика Колонија	+	+	-	+	+	X	+	-	+	Не	Одмерено	(-)	Да	Висок
Алваџиница 1	+	-	+	-	+	-	X	+	+	Не	Раштркано	(-)	Да	Висок
Алваџиница 2	X	-	-	X	--	X	--	-	X	Не	Раштркано	(0)	Делом	Осредњи
Алваџиница 3	X	-	-	-	--	X	X	--	X	Не	Згуснуто	(-)	Да	Осредњи
Парк код „Роде“	+	+	-	-	++	+	+	+	+	Да, паркирање	Згуснуто	(+)	Да	Висок
Немањина улици	+	+	+	X	++	+	+	-	X	Не	Згуснуто	(+)	Да	Висок

Табела А.6 Тренутно стање и карактер секундарних отворених јавних простора у Чачку: тргови, паркови, кеј, пешачке зоне.

Дечје или спортско игралиште (према месту)	Садржаји ОП и њихово стање (+ добро, - лоше, X не постоји)									Приремени садржаји	Садржаји делују...	Уређење	Приступ за све	Да ли је простор за децу?	
	Тротоар	Дрворед	Трава	хортикултура	Клупе и седење	Украсни мобилијар	Препреке и заштита	Расвета	Сигнализација			(0) Просек (-) Испод (+) Изнад		Безбедност	Прилагођеност
Велики парк	++	++	++	+	+	+	+	+	++	Не	Раштркано	(+)	Да	Висок	Јесте
Мали парк	+	+	+	++	+	+	+	+	-	Да, луна парк	Одмерено	(-)	Да	Висок	Јесте
Атенички парк	+	-	++	X	++	++	+	+	+	Не	Одмерено	(+)	Да	Висок	Јесте
Парк младости	++	++	+	+	++	+	X	-	++	Не	Одмерено	(+)	Делом	Осредњи	Јесте
Градско купалиште	++	+	++	++	++	++	-	++	++	Да, баште кафића	Згуснуто	(+)	Да	Висок	Делом
Двориште народног музеја у Чачку	++	++	-	X	+	++	++	-	++	Да, паркирање	Згуснуто	(-)	Делом	Осредњи	Јесте
Спомен-парк борбе и победе у Јездини	++	++	-	X	+	++	++	-	++	Не	Одмерено	(+)	Да	Висок	Није
Зелена зона "Цветњак"	+	++	++	+	X	X	-	-	X	Не	Раштркано	(-)	Делом	Осредњи	Јесте
Трг устанка	++	++	+	++	++	++	X	+	+	Не	Раштркано	(+)	Да	Висок	Јесте
Римски трг	++	-	+	++	+	X	X	++	+	Не	Раштркано	(+)	Да	Висок	Делом
Трг до Центра за социјални рад	++	X	-	+	++	++	+	+	+	Да, рекламе	Одмерено	(+)	Да	Висок	Јесте
Трг испред Железничке станице	++	X	X	--	-	X	++	++	-	Да, баште кафића	Одмерено	(+)	Да	Висок	Није
Плато код главне цркве	+	X	+	+	+	X	X	+	X	Не	Одмерено	(0)	Делом	Осредњи	Јесте
Трг у Моравској улици	+	X	+	+	+	X	X	+	X	Не	Одмерено	(-)	Да	Осредњи	Није
Плато испред "Stop Shop" центра	++	-	+	+	-	X	++	++	X	Не	Згуснуто	(0)	Да	Висок	Није
Градско шеталиште	+	-	-	X	X	X	X	+	-	Да, рекламе	Згуснуто	(-)	Да	Низак	Делом

ISBN: 978-86-7728-393-3